

Julkiso ongelmassa

Toimijaverkkoteorian ja tieteentutkimuksen näkökulmia julkison käsitteeseen

Vili Tapio Reinekoski
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Viestintä
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2017

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author Tapio Reinekoski			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Julkiso ongelmassa. Toimijaverkkoteorian ja tieteentutkimuksen näkökulmia julkison käsitteeseen			
Oppiaine – Läroämne – Subject Viestintä			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 117
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Julkiso-termiä on ehdotettu 1990-luvun lopulla suomalaisessa viestinnän tutkimuksessa englannin 'public'-substantiivin käännökseksi, termin yleisö vastinpariksi. Julkisolla on viitattu ennen kaikkea aktiiviseen, julkiseen elämään astuvaan, kriittisesti keskustelevaan kansalaisuuteen. Tutkielmassa pyritään kehittämään ja tarkentamaan julkison käsitettä, sillä sen käyttö tutkimuskäsitteenä on osoittautunut aiemmassa tutkimuksessa haasteelliseksi. Julkiso analyttisenä käsitteenä sekoittuu tutkimuksen kohteeseen eli julkiseen toimintaan ryhtyneisiin kansalaisten ryhmiin; tutkimuksen kohteesta tulee analyttisen käsitteen kaltainen.</p> <p>Ongelmanasettelua tutkielmassa ohjaa myös pyrkimys siirtää julkisuusteorian näkökulma pois erilaisista julkisen elämän ja julkisuuden ihannemalleista. Tutkielman aloittavan kriittisen katsauksen perusteella erilaiset pluralistiset julkisuuden teorit ymmärtävät julkiset kansalaisyhteiskunnasta nouseviksi, toimintaan ryhtyviksi ryhmiksi, joita yhdistää jokin identiteetti, intressi tai puheenaihe sekä aikomus tuoda itsensä osaksi julkista elämää. Julkison käsite siis samastuu tutkimuksen kohteena oleviin ryhmiin.</p> <p>Tutkielmassa kehitettävä uusi näkökulma julkison käsitteeseen poikkeaa viestinnän tutkimukselle tavanomaisesta julkisuuden teoriasta. Tieteen- ja teknologiantutkimuksen (Science and Technology Studies) sekä toimijaverkkoteorian (actor-network theory) avulla julkison käsitteen fokus pyritään vaihtamaan niihin ongelmiin ja huolenaiheisiin, jotka saavat aikaan poliittista toimintaa. Lähtökohtia eivät olisikaan siis normatiiviset demokratian ihanteet tai ennako-oletukset yhteiskunnan eri ryhmien intresseistä, identiteeteistä tai arvoista. Päinvastoin, niiden rakentuminen tieteellisten ja poliittisten ongelmien käsittelyn käytännöissä on ilmiö, jota tulisi kuvata.</p> <p>Tutkielmassa analysoidaan tieteentutkimuksen piirissä 1990-luvulta asti käytyä, julkisen osallistumisen demokraattista merkitystä pohtivaa keskustelua. Tieteentutkimuksessa julkiso ymmärretään tiedettä ja politiikkaa välittäväksi tekijäksi, takeeksi tieteellis-poliittisten ongelmien määrittelyn ja käsittelyn demokraattisuudesta. Merkittäväksi nousee monien tieteentutkijoiden vaatimus siitä, että julkisoilla on oltava mahdollisuus vaikuttaa ongelmien määrittelyyn – siihen, mistä sekä tieteellisissä ongelmassa että poliittisessa päätöksenteossa itse asiassa on kyse.</p> <p>Toimijaverkkoteorian ja sen kehittäjän Bruno Latourin ajattelun avulla julkison käsite irrotetaan yksinomaan inhimillisestä poliittisesta subjektiviteetista ja yhteisöllisyydestä. Niiden sijaan julkisen elämän kirvoittajiksi nähdään ongelmat ja huolenaiheet. Huolenaiheilla toimijaverkkoteoriassa tarkoitetaan kiistattomien faktojen vastakohtaa, vielä määrittymätöntä inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden verkkoa. Sen muodostuminen julkiseksi, yhteiseksi poliittiseksi ongelmaksi vaatii kokoonpanoa, jossa tieteellistä tietoa ja poliittisia arvoja ei ole lähtökohtaisesti erotettu toisistaan, vaan ne muodostuvat suhteessa toisiinsa.</p> <p>Lopuksi tutkielmassa analysoidaan tieteentutkimuksellisella ja toimijaverkkoteoreettisella otteella kahta julkisuuden teorian klassikkoa, John Deweyä ja Walter Lippmannia sekä heidän julkisokäsityksiään. Heidän ajattelustaan uutetaan julkiso, joka on yhteiskunnan uusiin, määrittelyä ja käsittelyä vaativiin ongelmiin tarttuva ja uutta luova olio. Deweylle ja Lippmannille julkison tehtävä demokratiassa on ottaa haltuun ja tehdä näkyviksi ongelmia, joihin muilla yhteiskunnan instituutioilla ei ole ratkaisua.</p> <p>Tutkielman merkittävimpana kontribuutiona muotoillaan tieteentutkimuksen, toimijaverkkoteorian sekä Deweyn ja Lippmannin debatin motiivoima ongelmalähtöisen julkison käsite. Ongelmalähtöisyys irrottaa julkison viittaussuhteesta aktuaalisiin julkisesti toimiviin sosiaalisiin yhteisöihin aiempaa suomenkielistä tutkimusta korostetummin. Ongelmalähtöinen julkiso on yhteiskunnan ongelmiin tarttumisen ja määrittelyn seuraus ja efekti – yksinomaan analyttinen käsite. Demokratian toteutumisen kannalta ratkaisevaksi muodostuu se, kulkeeko yhteiskunnan ongelmien käsittely julkison kautta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords julkiso, julkisuus, pluralismi, demokratia, julkinen toiminta, toimijuus, toimijaverkkoteoria, tieteentutkimus			

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	4
1.1 ONGELMANASETTELU JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	6
1.2 JULKISO ANALYYTTISENA KÄSITTEENÄ	9
2 JULKISOT JA PLURALISMI JULKISUUSTEORIASSA	16
2.1 JULKISOT PLURALISMIN UMPIKUJASSA	17
2.2 PLURALISMIA VAI MONINKERTAISUUTTA?	27
3 JULKISOT JA ONGELMAT TIETEEN- JA TEKNOLOGIANTUTKIMUKSESSA	33
3.1 TIETEELLISTYVÄN YHTEISKUNNAN RISKIT JA ALAPOLITIikka	34
3.2 OSALLISTUVAT JULKISOT TIETEEN JA POLITIIKAN VÄLISSÄ	39
3.3 TIETEELLISTÄ VAI JULKISTA ASiantuntemusta?	47
4 JULKISO TOIMIJAVERKKOTEORIASSA	56
4.1 BRUNO LATOUR JA TOIMIJAVERKKOTEORIA: TOIMIJUUDEN JA MODERNITEETIN UUELLEENMÄÄRITTELYÄ	57
4.1.1 Toimija, verkko, teoria, yhdysviiva	60
4.1.2 Modernin ajattelun kritiikki	65
4.2 HUOLENAIHEIDEN HYBRIDIT: 'MATTERS OF CONCERN'	68
5 DEWEY–LIPPMANN-DEBATIN HAAMU: JULKISO ONGELMISSA	80
5.1 WALTER LIPPMANNIN HAAMUJULKISO: ONGELMIEN VIIMEINEN TOIVO	84
5.2 JOHN DEWEY: YHTEISÖ VAI JULKISO?	88
6 TULOKSET: ONGELMALÄHTÖINEN JULKISO – DEMOKRATIAN PAKOLLINEN KAUTTAKULKUPISTE	97
6.1 ASIAJULKISOSTA ONGELMALÄHTÖISEKSI JULKISOKSI	98
6.2 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JATKOTUTKIMUKSEEN	102
LÄHTEET	108

1 Johdanto

”It's not unfair to say that political philosophy has often been the victim of a strong object-avoidance tendency. - - [M]any procedures have been devised to assemble the relevant parties, to authorize them to contract, to check their degree of representativity, to discover the ideal speech conditions, to detect the legitimate closure, to write the good constitution. *But when it comes down to what is at issue, namely the object of concern that brings them together, not a word is uttered.*”¹ – Bruno Latour

Tartun tutkielmassani filosofi Bruno Latourin haasteeseen sanoa jotakin siitä, mikä kokoaa julkisen elämän ja demokraattisen politiikan yhteen. Poliitiikan ja demokratian teorioissa julkinen elämä ja julkisuus ovat politiikan objektien – ”yhteisten asioiden” – ja niiden puinnin arena. Julkisuus on välittävä tekijä valtion ja yksityisten kansalaisten välillä ja samalla teoreettinen ja abstrakti tila, joka on demokratian toteutumisen edellytys (esim. Habermas 1962/2004; 1996), sekä jaettu sosiaalinen mielikuvitus (esim. Taylor 2004) kansalaisyhteiskunnan toiminnan, yhteisen julkisen elämän mahdollisuudesta ja merkittävydestä (esim. Arendt 1958/2007).

Julkiselle elämälle ja julkisuudelle teoreettisessa pohdinnassa ja tutkimuskäytössä annettavat merkitykset muovaavat luonnollisesti ymmärrystä siitä, mikä on kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden rooli suhteessa esimerkiksi päätöksentekojärjestelmään ja toisaalta mediajulkisuuteen. Onko julkisen toiminnan ja osallistumisen rooli demokratiassa seurata aktiivisesti poliittista päätöksentekoa, mediajulkisuutta ja käydä kriittistä julkista keskustelua? Vai onko kansalaisuus pikemmin alituista konfliktia, kamppailua epätasa-arvoa vastaan oikeuksien puolesta? Kulloinenkin tapa ymmärtää julkisen elämän merkitys, vaikuttaa siihen, millaisina kansalaisten rooli ja mahdollisuudet vaikuttaa demokraattisessa politiikassa nähdään.

Kuten Latourkin toteaa, julkisen elämän järjestämiselle on esitetty lukemattomia periaatteita ja edellytyksiä. Yhteiskuntafilosofinen mielikuvitus on vähintään valistusajasta lähtien sisältänyt jonkinlaisen näkemyksen siitä, että on olemassa jokin jaettu käsitys yhteisestä kansalaisuudesta ja toiminnasta, johon formaali poliittinen valta suhteutuu (Taylor 2004). Latour perää fokuksen siirtämistä niihin *asioihin*, joiden

¹ Latour 2005a, 5–6, kursivointi lisätty. Tästedes lainaukset englanninkielisestä lähdekirjallisuudesta on käännetty suomeksi, ja käännökset ovat kirjoittajan omia.

käsittelyä on poliittisessa filosofiassa pyritty normittamaan ja säätelemään vuosisatoja ja jotka ovat jääneet huomiotta. Olisi yritettävä koota julkinen elämä uudelleen siitä käsin, mistä politiikassa on kyse, ”what is at issue” (Latour 2005a).

Vastaan tutkielmassani Latourin haasteeseen ”julkison” (’public’) käsitteen avulla. Pyrin laajentamaan yhteiskuntatieteellistä ymmärrystä julkison käsitteestä ja sen merkitystä julkisuuden, politiikan ja demokratian tutkimukselle. Tutkielma osallistuu suomalaisessa viestintätieteessä 1990-luvulla alkaneeseen keskusteluun ’public’-termin kääntämisestä suomeksi. Viestinnän tutkijat Veikko Pietilä ja Seija Ridell ovat 1990-luvun lopulla esittäneet suomennokseksi julkisoa (esim. Pietilä 1999; Pietilä & Ridell 1998; myös esim. Pietilä 2010; Ridell 2006). Sitä ei ole tarkoitettu vain neutraaliksi uudissanaksi, vaan sillä on erityinen käsitteellinen historiansa ja merkityssisältönsä (Ripatti-Torniainen 2013): julkisolla on Pietilän ja Ridellin tarkoittamassa merkityksessä selkeät aktiivisen kansalaisuuden, kriittisen keskustelun ja yhteiskunnalliseen, poliittiseen toimintaan virittäytyvän julkisen elämän konnotaatiot. Siten se on myös rajatumpi ja analyttisena teoreettisena käsitteenä kiinnostavampi kuin englannin joskus jopa yhdentekevyyteen asti monimerkityksinen ’public’. (Myös mt.)

Julkiso on monin tavoin myös viimeinen toivo ratkaista nyky-yhteiskuntien viheliäisiä ongelmia ja riskejä. Jokainen ilmaston lämpenemisen aiheuttama luonnonkatastrofi, globaali viruspandemia tai ydinonnettomuus muistuttaa siitä, että tieteellinen ja teknologinen kehitys luo riskejä, joihin sen enempää tieteellä kuin poliittisilla instituutioilla ei ole ratkaisua (esim. Beck 1992; Latour 1991/2006). En tietenkään tarkoita, että tällaiset ongelmat olisivat ratkaistavissa yksin kansanvallan, julkisen keskustelun ja maallikkotiedon avulla. Julkisojen rooli on helppo nähdä alisteiseksi esimerkiksi poliittiselle päätöksentekojärjestelmälle tai median ja journalismin luomaksi julkiseksi agendaksi siitä, mitkä ovat kulloinkin yhteiskunnallisesti merkittäviä ja kiinnostavia aiheita. Julkisuus olisi tällöin siis tila tai foorumi erilaisille asiakysymyksille, joita nostavat esille pääosin muut toimijat kuin kansalaiset, eli esimerkiksi poliitikot, uutismediat, etujärjestöt ja suuryritykset. Tutkielmani taustajatus on muunnella samasta teemasta: voisiko julkisot demokraattisessa politiikassa hahmottaa pikemmin asiakysymyksiin ja ongelmiin tarttujina ja määrittelijöinä erityisesti silloin kun tieteellisiltä ja poliittisilta instituutioilta ja journalismilta loppuvat keinot kesken?

Julkisot ovat ennen kaikkea poliittisen toiminnan ja aktiivisuuden ydin. Jos julkisoiden roolista ei ole ymmärrystä, poliittinen toiminta, julkinen elämä ja demokratia kuihtuvat juuri niin köyhiksi kuin journalisti-kriitikko Walter Lippmann (1925) ennakoiki liki 100 vuotta sitten: vastentahtoiseksi raahautumiseksi äänestyskoppisiin muutaman vuoden välein sanomaan kyllä tai ei – ymmärtämättä edes kunnolla, mistä on kyse.

1.1 Ongelmanasettelu ja tutkimuskysymykset

Ongelmanasetteluani motivoi ennen kaikkea suomenkielisen julkison käsitteen käyttöön liittyvä ristiriitainen kaksoismerkitys (Ripatti-Torniainen 2013, 60–62): onko julkiso vain analyttinen kategoria, jolla pyritään kuvaamaan kansalaisyhteiskunnan aktiivista toimintaa, vai viittaako se myös toimintaan ryhtyvään tiettyyn ihmisryhmään ja pyrkii määrittelemään sen ominaisuudet, intressit, identiteetin ja tavoitteet? Mikäli julkison käsitteen on tarkoitus tunnistaa ja nimetä kansalaisyhteiskunnan ryhmiä, jotka aktivoituvat poliittiseen toimintaan, olisi tärkeää pystyä myös ymmärtämään julkisoiden merkitystä yhteiskunnan ongelmiin tarttumisessa, epäkohtien osoittajana ja kritiikin lähteenä.

Aloitan luvussa 2 tarkastelemalla julkisuusteoreettisia nykykeskusteluja ja erityisesti niissä rakentuvia käsityksiä pluralismista nyky-yhteiskuntien julkista elämää kuvaavana ilmiönä. Pohdin, miten erilaisissa pluralistisissa julkisuuskäsityksissä ymmärretään julkisoiden merkitys demokraattiselle politiikalle. Luvun päätelmät johdattavat varsinaisiin tutkimuskysymyksiini, joiden ohjaamana pyrin jatkamaan julkison käsitteen kehittämistä ongelmalähtöisestä näkökulmasta. Muotoilen sitä kahden viestinnän tutkimukselle läheiselle julkisuuden teorialle varsin vieraan yhteiskuntatieteen suuntauksen, tieteen- ja teknologiantutkimuksen (Science and Technology Studies, STS) ja toimijaverkkoteorian (actor-network theory, ANT) avulla.

Tutkielmaani ohjaa kaksi tutkimuskysymystä:

1) Miten toimijaverkkoteorian ja tieteen tutkimuksen avulla voi kehittää julkison käsitettä ja sen selitysvoimaa julkisen toiminnan merkityksestä?

2) Millainen olisi toimijaverkkoteoriaan ja tieteentutkimukseen perustuva ”ongelmalähtöisen julkison” käsite?

Tieteen- ja teknologiantutkimus tarkentaa näkökulmani yhteiskuntatieteissä vaikutusvaltaisiin aikalaisdiagnooseihin nyky-yhteiskuntien tieteellistymisestä ja teknistymisestä sekä niihin viheliäisiin ongelmiin ja riskeihin, joiden käsittelyyn ja ratkaisuun sen enempää tieteen kuin politiikankaan instituutiot eivät tunnu löytävän yksiselitteisiä ratkaisuja. Tieteentutkimuksessa julkisot² onkin nähty juuri välittävänä tekijänä tieteelle ja politiikalle, mahdollisuutena yhdistää tieteellinen asiantuntemus poliittiseen päätöksentekoon demokraattisesti legitimiällä tavalla. Julkisoilla on tieteentutkimuksen eri lähestymistavoissa avainrooli nimenomaan tieteellis-poliittisten ongelmien demokraattisessa käsittelyssä.

Toimijaverkkoteoreettisen viitekehyksen avulla on tarkoitus keskittyä niihin kiistanalaisiin *ongelmiin ja huolenaiheisiin*, jotka pakottavat politiikan yhä uusille foorumeille ja vaativat uusia julkisoja ottamaan ne agendalleen – tekemään ongelmista poliittisia. Se tarkoittaa sitä, että julkisuuden teorian lähtökohtia eivät voi olla valmiiksi tiedossa olevat intressit ja intressiryhmät, subjektipositiot, identiteetit tai muut pluralististen julkisuusmallien ennako-oletukset. Päinvastoin, niiden rakentuminen on ilmiö, joka tulisi pyrkiä kuvaamaan.

Ongelmalähtöinen näkökulma on erityisen perusteltu tilanteissa, joissa ongelmat ja huolenaiheet eivät ole vielä tarkkaan määrittäneitä: niistä ei ole tarpeeksi tietoa, niiden ratkaisemiseen ei ole keinoja eikä foorumia, ne eivät kosketa tai implikoi mitään tiettyä ryhmää, jonka identiteetti ja intressit olisivat tiedossa, eikä niistä puhumiseksi ole

² Käytän tutkielmassa sanaa julkiso yhteyksissä, joissa se tuskin esiintyisi suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkiksi englanninkielisessä tieteentutkimuksessa käytetään sanaa ’public’ kolmessa päämerkityksessä. Adjektiivina se kuvaa julkista ”ymmärrystä” ja käsityksiä tieteestä ja tieteellisestä tiedosta sekä julkista osallistumista ja sitoutumista tieteellis-poliittisten kysymysten ja ongelmien käsittelyssä. Substantiivina ’public’ taas tarkoittaa sekä julkista yleisöä – tosin lähinnä historiallisena, näytösluonteisen tieteen ilmiönä (ks. esim. Shapin 1990; Turner 2008) – että rajattua, julkiseen keskusteluun ja toimintaan tieteellis-poliittisissa kysymyksissä ryhtyvää tai varta vasten koottavaa ryhmää kansalaisia. On tietoinen ja johdonmukainen valintani käyttää läpi tutkielmassa tutkimuskielessä, saati yleiskielessä, harvinaista julkiso-sanaa, sillä yritän nimenomaan perustella sen mielekkyyttä analyttisenä yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä. Täsmennän julkiso-termin käyttöä ja merkityksiä tutkielmassa niin tämän luvun lopuksi kuin jokaisen pääluvun yhteydessä. Tavoitteeni on tarkentaa termiä tutkielman mittaan tiettyä, rajattua merkitystä kohti: ongelmalähtöistä julkisoa.

välttämättä edes kieltä ja käsitteitä eikä niiden ymmärtämiseksi olemassa riittävästi tietoa. Julkisten ongelmien ilmeneminen tarkoittaa paitsi hetkiä, jolloin julkisoista tulee toimijoita, myös ennen kaikkea julkisojen määrittelyn, havaitsemisen, neuvottelun, mittaamisen, kuuntelemisen, tyrmäämisen, haastamisen ja tukemisen käytäntöjä.

Käytän julkiso-termiä tutkielman mittaan pääasiassa kolmessa eri viitekehyksessä, joiden anti käsitteen käytölle toisaalta kumuloituu, toisaalta tarkentuu luku luvulta. Julkisuusteorian piirissä käytyä keskustelua pluralismista kartoittavassa luvussa 2 julkisolla viitataan etenkin Veikko Pietilän (2010) ja Vincent Pricen (1992) 'publicin' merkitysvaruudesta rajaamaan aktiivisesti julkiseen elämään ja politiikkaan osallistuvien ihmisten joukkoon, jotka "kiinnittyvät" joihinkin tiettyihin asiakysymyksiin. Käsitellyissä keskusteluissa julkisot ymmärretään kansalaisyhteiskunnasta nouseviksi, toimintaan ryhtyviksi ryhmiksi, joita sitovat asiakysymykset pohjautuvat johonkin ennalta määrättyyn identiteettiin, intressiin tai puheenaiheeseen. Lisäksi niitä yhdistää aikomus tuoda ryhmä osaksi julkista elämää, suuntautua ulospäin määrittelemättömille tuntemattomille (Warner 2002). "Vastajulkisot" (esim. Felski 1989; Fraser 1997a; Warner 2002) lisäävät määritelmään vielä alisteisuuden, ulossulkevaa valtajulkisuutta haastamaan nousevan julkisen kollektiivisen toiminnan.

Tieteen- ja teknologiantutkimuksen julkisokäsityksiä pohtivassa luvussa 3 näkökulmani "asiajulkisoon" tarkentuu (Pietilä 2010; Price 1992). Niin tieteen tutkimuksen akateemisessa keskustelussa kuin tiedettä demokratisoivissa, julkista osallistumista organisoivissa käytännöissä julkiso, 'a public', on määritelmällisesti jonkin tietyn tieteellis-poliittisen aiheen tai ongelman ympärille muodostuva tai muodostettu, näkemyksistään ja huolistaan niin tutkijoiden kuin poliitikoiden kanssa keskusteleva ryhmä kansalaisia. Julkinen osallistuminen tieteellis-teknologisten ongelmien käsittelyyn on tieteen tutkimuksessa nähty mahdollisuudeksi tuoda demokraattinen edustavuus ja deliberaatio mukaan tieteellisen tutkimuksen yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen. Julkison käsitteen merkityksestä ei tieteen tutkimuksessa vallitse kuitenkaan yksimielisyyttä, ja monet tutkijat ovat vaatineet käsitteen problematisoimista ja politisoimista. Julkiso tulee näissä puheenvuoroissa liki sosiologi Ulrich Beckin (esim. 1997) alapolitiikan käsitettä; keskeiseksi ongelmaksi tieteen tutkimuksessa onkin

noussut se, miten paljon alapolitiikkaa legitiimi demokratia voi kestää (esim. Collins & Evans 2002; de Vries 2007).

Vastaukseksi tieteentutkimuksessa on kehitelty julkisen elämän määritelmää, jossa demokraattisen politiikan lähtökohta on ongelmien ja huolenaiheiden määrittely – ei niinkään kansalaissubjektien muodostama poliittinen yhteisöllisyys (esim. Dean 2002; Latour 2005a; 2011a; Marres 2005; 2007; 2010; de Vries 2007). ”Ongelmalähtöisen julkison” käsitteen määrittelyyn neljännessä luvussa etsitään apua alun perin tieteentutkimuksen piiristä nousseesta toimijaverkkoteoriasta ja sen keskeisen kehittäjän Bruno Latourin ajattelusta. Hänen 2000-luvun alun tuotantonsa on nostanut esiin myös filosofi John Deweyn ja Walter Lippmannin julkisokäsitteet, tieteentutkija Noortje Marresin (esim. 2005) innoittamana. Viidennessä luvussa pyritään yhdistämään Latourin ajattelu ja ”Dewey–Lippmann-debatista” uutettu julkison käsite, joka ei enää ole viittaussuhteessa aktuaalisiin julkisesti toimiviin sosiaalisiin yhteisöihin, vaan pikemmin yhteiskunnan ongelmiin tarttumisen ja määrittelyn seuraus, efekti. Toimijaverkkoteorian läpi ajateltuna julkiso ei myöskään ole yksinomaan inhimillinen olio, vaan heterogeeninen ei-inhimillisen ja inhimillisen hybridi, joka vaatii kokoonpanoa. Latourille (esim. 2004a) ’a public’, julkiso, on jopa synonyymi niille ”huolenaiheiden hybrideille”, jotka vaativat huomiota ja julkista toimintaa tullakseen käsitellyiksi. Lopuksi hahmottuu tutkielmani olennaisin kontribuutio: ongelmalähtöinen julkison käsite.

1.2 Julkiso analyttisena käsitteenä

Veikko Pietilä ja Seija Ridell (Pietilä 1999; Pietilä & Ridell 1998) ehdottavat julkison käsitettä tekemään selvän eron yleisöön (’audience’) – erotukseksi passiivisesta, kulutusperustaisesta joukkoviestinnän vastaanottajasta, jolla ei ole erityistä ajallista ja tilallista organisaatiota. Julkiso on heille myös enemmän kuin joukko yksityisiä kansalaisia, mutta vähemmän kuin ’the public’ (myös esim. Warner 2002, 65–66), kaikkien kansalaisten yhteenlaskettu massa – kansallinen tai globaali kuvitteellinen Leviathan tai ’body politic’, jolle poliittisen vallan käyttäjät joutuvat vakuuttamaan legitimitettiään. Suomenkielinen julkison käsite on siis sekä yleisön vastinpari (Ridell 2006, 247–249) että rajattu ’a public’.

Adjektiivina 'public' tekee käsitteellisen eron yksityisen piiriin: julkinen toiminta tähtää nimenomaan itsensä ulkopuolelle, julkiseen elämään, ja pyrkii käsittelemään yleisesti merkittäviä asioita tai nostamaan ongelmia yleiseen tietoisuuteen. Kansalaisten poliittista toimintaa ja aktiivisuutta korostava jako yksityiseen ja julkiseen elämään on vakiintunut vahvasti yhteiskuntafilosofiaan (esim. Arendt 1958/2007; Habermas 1962/2004; Taylor 2004). Yksityisen ja julkisen välinen rajanveto ja yhteiskunnan alueiden määrittely jompaankumpaan kategoriaan kuuluvaksi on taas tulkittu ennen kaikkea kamppailuksi siitä, mikä yhteiskunnassa ylipäätään kuuluu politiikan ja demokraattisen päätöksenteon piiriin (esim. Fraser 1997a; 1997b; Mouffe 1992b; 2000; 2009; Warner 2002, 34–39).

Substantiivina 'publicilla' on lukuisia päällekkäisiä merkityksiä. Niitä tarkastellessa on huomioitava kahtalainen haaste: 'public' tarkoittaa eri asioita eri historiallisissa ja yhteiskunnallisissa konteksteissa, ja sitä voidaan käyttää puhuttaessa monenlaisista yhteiskunnallisista järjestelmistä ja filosofioista (Warner 2002, 11). Loputtomalta relativismilta 'publicin' käsitteen pelastaa kuitenkin se, että ajatus julkisuudesta, johon kaikilla *res publican* jäsenillä on periaatteessa mahdollisuus ja oikeus suuntautua ja vedota, kuuluu ymmärrykseemme itsestämme modernin yhteiskunnan kansalaisina (Taylor 2004). 'Publicin' merkitysvaruutta julkisuuteen kuuluvana kollektiivisena subjektiviteettina ei siis onneksi tarvitse piirtää joka kerta alusta asti. Silti sen käytön konteksti ja merkitys on asemoitava osana kulloistakin tutkimusotetta.

'Publicin' määritelmää voi hahmottaa myös mittakaavan ja koon avulla. Vincent Price (1992, 35–41) on erottanut viisi erilaista 'publicia': 1) 'general public' eli jäsentymätön suuri yleisö, kulloinkin viittauksen kohteena oleva väestön kokonaisuus; 2) 'voting public', eli äänestäjäkunnan kokonaisuus; 3) 'attentive public', julkisiksi miellettyjä asioita ainakin jossakin määrin seuraava joukko; 4) 'active public', eli muodollisesti järjestäytyneillä tai taloudellista tukea antamalla julkiseen elämään ja politiikkaan osallistuvat ihmiset; 5) 'issue public', johonkin asiakysmykseen tai ongelmaan "kiinnittyvä", toimintaan järjestäytyneet 'active public'.

Pricen viisi eri 'publicia' voi hyvin hahmottaa erikokoisina samankeskisinä ympyröinä, jotka pienenevät sitä mukaa kun 'publicin' käsittämän ihmisjoukon lukumäärä vähenee. Jaottelua voi tulkita myös niin, että 'publicien' sitoutuneisuus julkiseen toimintaan

kasvaa liikuttaessa 'general publicin' ulkokehältä kohti keskellä sijaitsevaa 'issue publicin' ydintä, julkisen elämän aktiivisinta ja osallistuvinta muotoa. Price tähdentää (mt., 41–42), että 'issue publicit' ovat ailahtelevia ja liukuvia suhteessa sekä kokoonpanoonsa että ongelmiin, joihin ne keskittyvät. Ongelmat ja kiistakysymykset leimahtavat ja sammuvat sitä mukaa kun ihmisten kiinnostus ja aktiivisuus ongelmiin tarttuvaa toimintaa kohtaan nousee ja laskee (mt., 41).

Suomenkielinen 'a public' eli julkiso ei Veikko Pietilän (1999, 4) mukaan rajoitu vain suhteessa mediajulkisuuteen, vaan viittaa julkisesti keskusteleviin, julkiseen elämään aktiivisesti osallistuviin ihmisryhmiin. Se on siis hyvin yhtenevä Pricen 'active publicin' ja 'issue publicin' kanssa. Pietilä yhdistää julkison edelleen 'public'-termin diskursiiviseen vuorovaikutukseen liittyviin määritelmiin (esim. Dahlgren 1995, 19; Habermas 1962/2004). Julkiso on siis sekä julkista keskustelua ja aktiivisuutta että poliittiseen toimintaan tähtäävää ryhmänmuodostusta kuvaava termi. Julkisot tavoittelevat poliittista huomiota suuntautumalla itsensä ulkopuolelle – julkisuuteen – tarttumalla johonkin niitä koskettavaan asiakysymykseen tai ongelmalliseen tilanteeseen ja muodostavat siten diskursiivisena vuorovaikutuksena ilmenevän viestinnällisen ilmiön (Ripatti-Torniainen & Hujanen 2012, 195; Warner 2002).

Julkiso-termin on siis tarkoitus erottautua yleisö-sanasta ja sen passiivisuuteen, laajuuteen ja viihteellisyyteen liittyvistä konnotaatioista. Seija Ridellin (2006, 241–243) mukaan julkison ja yleisön ”julkisuussuhteet” ovat erilaisia: yleisö seuraa sisältöjä, joita se ei ole itse tuottanut, eikä se määrittele oman toimintansa ehtoja. Näin määriteltynä julkiso-termi eroaa myös Jürgen Habermasin (1962/2004) käsityksestä julkisesta mielipiteestä. Se on Habermasille objektivoitu, mitattava suure, johon suhteessa kansalaiset ovat varsinkin Ridellin (2006, 237) tarkoittamassa merkityksessä yleisöä eli median ja suhdetoiminnan viestien kohde ja manipuloitava kohderyhmä. Julkiso taas ei ole tällainen oman laskennallisen ja keskimääräisen mielipiteensä kohde, vaan kansalaisten oma-aloitteiseen, kollektiiviseen ja itsensä ulkopuolelle, ”kelle tahansa” suuntautuvaan toimintaan tarkentuva käsite (esim. Pietilä & Ridell 2010, 354–355; Warner 2002, 74–76, 120–121).

Yleisön ja julkison välisen jatkumon problematisointi ja viestintätieteellinen yleisötutkimus rajautuu tosin tutkielmastani pois. Näkökulmani on julkison käsitteessä

julkisen poliittisen toiminnan ja demokratian toteutumisen yleisenä koetuksena, ei niinkään siinä, miten erityisesti mediavälitteinen julkisuus ja julkinen keskustelu määrittävät kansalaisten toimijuuden yleisön ja julkison väliselle jatkumolle (Ridell 2006, 247). Pietiläkin korostaa julkison käsitettä lanseeratessaan, että sen tulisi tavoittaa myös mediasta riippumattomia merkityksiä: joukkopsykologi Herbert Blumeria seuraten Pietilä korostaa julkisoa tietyn asiakysymyksen kirvoittamana, erityisenä toiminnallisena oliona, joka rakentaa suhteensa mediajulkisuuteen ja sen sisältöihin (Blumer 1946/2010, 125–127; Pietilä 1999, 9–10). Kyse ei voi olla vain siitä, millaisia toimintamahdollisuuksia mediat tarjoavat julkisoille (Pietilä 1999, 10).

Suomalaisessa keskustelussa julkison käsitteen määrittely ja kehittäminen käyttökelpoiseksi tutkimuskäsitteeksi on tosin ajautunut ristiriitaan (Ripatti-Torniainen 2013, 60–62) ja jäänyt myös kesken. Julkisoa vaivaa kaksitulkintaisuus: se voidaan ymmärtää yhtä aikaa sekä ryhmänmuodostukseen ja -määrittelyyn tähtääväksi toiminnaksi että diskursiiviseksi vuorovaikutukseksi (mt., 60). Operatiivisena käsitteenä julkisosta tulee ongelmallinen silloin kun sitä käytetään samaan aikaan toisaalta analyttisesti erittelemään jonkin ongelman käsittelyyn tarttuvan tietyn ryhmän muodostumisen ja toiminnan ehtoja ja toisaalta kuvaamaan ryhmän aktuaalisia käytäntöjä, toimintaa ja diskursiivista vuorovaikutusta. Siten tutkimuksen kohde, ”julkisesti keskustelevat ja osallistuvat kansalaiset[,] yhtä aikaa ovat ja eivät ole julkiso” (mt., 61).

Ne aktuaaliset julkisot, joita empiirisellä tutkimuksella yritetään kuvata, jäävät liian helposti jälkeen julkison käsitteen teoreettisista ihanteista. Julkison käsitteestä tulee itseään toteuttava, pessimistinen ennuste (myös mt., 61) monenlaisista demokratiavajeista: julkisen keskustelun taso ei noudata ideaalin puhetilanteen normeja; julkisoiden tiedolliset kyvyt eivät riitä rationaaliseen, tieteelliseen faktatietoon perustuvaan keskusteluun tai edes hahmottamaan itseään koskevia ongelmia; valtajulkisuuden marginaaliin jää alisteisia ryhmiä ja subjektipositioita eikä niitä koskaan huomioida tasa-arvoisesti osana demokraattisia prosesseja – tai ne eivät pääse niihin edes osallisiksi.

Tältä osin suomenkielisen julkison käsitteen kehittäminen on jäänyt kesken. Pietilä ja Ridell (2010, 353) määrittelevät viimeisimmässä tekstissään julkisuuden pikemmin toiminnalliseksi ilmiöksi kuin esimerkiksi tilaksi tai sfääriksi, johon pyritään ja johon

pyrkimiseksi on määriteltävä ja täytettävä tietyt normit. Pietilä ja Ridell (mt., 354–356) palaavat Hannah Arendtin (1958/2007) julkisen ja yksityisen elämän erotteluun ja esittävät sen pohjalta kahtalaisen julkisuuden käsitteen: se rakentuu näkyvyyden ja yhteisyyden ulottuvuuksista (Arendt 1958/2007, 56–64). Julkinen toiminta pyrkii aina näkyväksi, suuntautuu toimijoiden ulkopuolelle ja on periaatteessa kaikkien huomioitavissa tai sivuutettavissa, vastustettavissa tai kannatettavissa. Toisaalta julkisuus on yhteisyyttä: se kokoaa yksityisiä ihmisiä yhteen, kollektiiveiksi, jotka toimivat yhdessä julkisesti, muulle yhteiskunnalle näkyvästi.

Pietilä ja Ridell (2010) käyttävät sanaa julkisuus monin paikoin samassa merkityksessä kuin julkisoa aiemmissa kirjoituksissaan, mutta ovat kuitenkin luopuneet termistä täysin. Ajatus siitä, että julkiset olisivat Pietilän alun perin (1999) tarkoittamassa merkityksessä jonkin ongelman ympärille rakentuvana kollektiivisena toimintana (mt., 9), asiajulkisoina (’issue publics’) (Pietilä 2010, 219, 224), on silti säilynyt. Julkisuus näyttäytyy Pietilälle ja Ridellille yhteistä toimintaa ja vuorovaikutusta tuottavina ”projekteina”, jotka pyrkivät vaikuttamaan siihen, mitkä asiat nousevat yhteisiksi huolenaiheiksi ja mitä niille tulisi tehdä (Pietilä & Ridell 2010, 356).

Julkiso siis katoaa kehittäjiensä omasta sanastosta. Pietilä ja Ridell päätyvät analysoimaan julkisuutta ennen ja jälkeen joukkoviestinnän aiheuttamaa rakennemuutosta näkyvyyden ja yhteisyyden luomisen kautta. Julkison käsitteelle ei tosin tunnu olevan enää sijaa. Ripatti-Torniaisen (2013, 61) mukaan voi toisaalta tulkita, että Pietilä ja Ridell vastaavat julkiso-termin kaksitulkintaisuuden ja käsitteellisen ristiriitaisuuteen korostamalla sitä, miten ”julkisoina toimiminen limittyy aina yhteen ja ilmenee toisenlaisten vuorovaikutuksen ja toiminnan muotojen kanssa”.

Johtopäätös on siis hyvin sama kuin esimerkiksi Michael Warnerin (2002, 75): ihmiset ovat julkisessa elämässään osa lukuisia erilaisia kuvitteellisia yhteisöjä ja saattavat rakentaa itselleen ristiriitaisiakin poliittisia identiteettejä, liittolaisuuksia ja arvomaailmoja. ’Public’ on Warnerille itse asiassa juuri tapa luoda ”sosiaalista mielikuvitusta” (Taylor 2004), tuoda yhteen aiemmin toisilleen tuntemattomia ihmisiä diskursiivisen osallisuutensa kautta (Warner 2002, 74–75). Julkisoilla ei Warnerin määritelmän mukaan ole välttämättä minkäänlaista institutionaalista kehystä, vaan ne muodostuvat aktiivisen osallisuuden myötä. Siten julkiso on myös erottamaton osa

kansalaisyhteiskuntaa. (Mt., 88–89.) Poliittinen aktiivisuus ja toimijuus ei siis välttämättä rajoitu vain yhteen asiakysymykseen, huolenaiheeseen tai ongelmaan kerrallaan, kuten Pietilän (1999, 9; 2010, 219) asiajulkison (‘issue public’) määritelmä olettaa.

Julkison suomenkielisessä määritelmässä korostuu kuitenkin sen diskursiivinen ulottuvuus: julkiso on ennen kaikkea julkisuudessa keskusteleva ryhmittymä, ”jonka on tuonut yhteen jokin ongelma ja joka on ryhtynyt *keskustelevaan* siitä päästäkseen asiassa hyväksyttävään ratkaisuun” (Pietilä 2010, 232; kursivointi lisätty). ”Varsinainen julkiso” on Pietilälle nimenomaan diskursiivinen muodostelma, keskusteleva julkisyhteisö (mt., 233). Tällöin käsite johdattaa esimerkiksi kysymään, tarjoavatko mediat riittävästi tilaa erilaisille julkisille ja onko mediajulkisuuden antama kokonaiskuva julkisoiden moninaisuudesta todenmukainen vai ei. Myös julkisoiden halusta ja kyvyistä osallistua mielekkäällä tavalla julkiseen keskusteluun tulee kynnyskysymyksiä. Madonlukuja julkisoiden mahdollisuudelle on luettu lukuisia: poliittiseen mediajulkisuuteen aktiivisesti ja kriittisesti suhtautuva julkiso on näivettynyt (esim. Carey 1987/2003), se on muuttunut puoluepolitiikalla manipuloitavaksi, median tuotteistamaksi, mitattavaksi keskiarvoksi julkisesta mielipiteestä (Habermas 1962/2004) tai ollut aina vielä sitäkin vähemmän, pelkkä haamu (Lippmann 1925).

Toisaalta julkison käsite ajautuu siis Ripatti-Torniaisen (2013) esittämään ristiriitaan ja selitysvoinan ongelmaan. Toisaalta se jää osaksi yleisön ja julkison välistä käsitteellistä jatkumoa ja napojen muodostumista suhteessa joukkoviestinnän kehitykseen ja julkisen keskustelun rakenteellisiin muutoksiin (Pietilä & Ridell 2010). Julkisosta tulee analyttisenä, operationaalisenä käsitteenä ongelmallinen, koska se johdattaa olettamaan yhtäläisyyden analyttisen termin ja tarkasteltavan, aktuaalisen toimijoiden ryhmän välillä. Julkiso viittaa sekä toimijoiden ryhmään, joihin jonkin ongelman oletetaan vaikuttavan, että ryhmään, joka järjestäytyy toimimaan siten, että ongelma tulee määritellyksi, näkyväksi ja käsitellyksi. Tällöin on vaikeaa erottaa analyttistä kategoriaa tutkittavasta kohteesta: tutkitut ilmiöt reifioituvat analyttisten käsitteiden kaltaisiksi. Jää epäselväksi, mihin julkisolla viitataan ja onko käsitteellä selitysvoimaa.

Julkisoiden toimintaa ja toiminnallisuutta tarkastellaan myös suhteessa yhteiskunnallisiin ja median institutionaalisiin rakenteisiin, jotka antavat puitteet julkiselle toiminnalle ja

keskustelulle. Julkiso jää siten käsitteenä sidotuksi viestintätieteissä keskeisten yleisötutkimuksen ja etenkin Jürgen Habermasin (1962/2004) esittämän julkisuuden rakennemuutoksen analyysin sekä rationaalisen julkisen keskustelun ideaalin merkityskenttiin. Niillä julkison määritelmä on yksiselitteisen diskursiivinen: se on ihanne yhteiskuntaa ja julkisia asiakysymyksiä aktiivisesti ja kriittisesti seuraavasta ja niistä keskusteleavasta julkisyleisöstä. Julkison kokoonpaneva voima on nimenomaan diskursiivinen vuorovaikutus, ja julkiso ihmisten kollektiivisen julkisuussuhteen tunnuspiirre (Ripatti-Torniainen & Hujanen 2012, 189).

Tartun erityisesti Pietilän (1999; 2010) ja Pricen (1992) ajatukseen asiajulkisoista ('issue publics'), jotka ovat äärimmäinen vastakohta suurelle yleisölle, 'general publicille', joka on kansalaisten lukumäärän kokoinen joukko ilman erityistä organisaatiota, tavoitteita tai toiminnallisuutta. Asiajulkisot vaikuttavat olevan Pietilälle ja Pricelle kuitenkin marginaalinen erikoistapaus, kansalaisten järjestäytyneen aktiivisuuden ja julkisen vaikuttamisen ihanteellinen muoto, "joita muodostuu erilaisten julkisten ongelmien ympärille ja jotka keskittyvät niiden ratkaisemiseen" (Pietilä 2010, 219). Pricea (1992) seuratessaan Pietilä (1999; 2010) tulee ymmärtäneeksi julkison toimijuutena, joka *kiinnittyy* johonkin ongelmaan ('issue'). Näin määriteltynä ongelmat ovat olemassa ennen julkisoita ja riippumatta niistä.

Suomenkielisen julkison käsitteen kehittäjä jättää pitkälti problematisoimatta sen, *miten* poliittiset asiakysymykset ja ongelmat tulevat niihin jollakin tavalla "kiinnittyvän" julkison tietoisuuteen ja vaikutuspiiriin. Voisiko julkison käsitteen määrittelyn sen sijaan aloittaa kysymällä, mitkä ovat niitä ongelmia, jotka kutsuvat julkisoita koolle, ja millaisia objekteja ongelmat nyky-yhteiskunnissa ylipäätään ovat? Voisiko julkisten ongelmien määrittely olla jotain, mitä varten julkisot ylipäätään muodostuvat?

2 Julkisot ja pluralismi julkisuusteoriassa

Syvälle modernin yhteiskunta- ja poliittisen filosofian perusteisiin ulottuvat näkemykset oikeista tavoista käsitteellistää ja tutkia politiikkaa liittyvät erottamattomasti siihen, mikä on julkisuuden rooli poliittisessa toiminnassa ja demokratian toteutumisessa. Perustui näkemys politiikasta ja demokratian mahdollisuudesta sitten universaaleihin kommunikaation rationaaliin ihanteisiin ja valistuneeseen pyrkimykseen yhteiseen hyvään (esim. Habermas 1962/2004; 1987), eksistentiaaliseen vihollisuuteen (esim. Schmitt 1932/1996), eroon (esim. Lyotard 1988) ja erimielisyyteen (esim. Rancière 2009), yhteiskunnan kokoisen yhteisön luomiseen (esim. Dewey 1927/2006), tai diskursiiviseen kamppailuun identiteeteistä ja oikeuksista (esim. Fraser 1997a; Young 2000), politiikan ja demokratian teorioissa joudutaan väistämättä edellyttämään jonkinlaista käsitystä julkisuudesta ja julkisesta elämästä, jonka puitteissa kansalaisyhteiskunta voi toimia.

Julkisuus- tai public sphere -teoriassa on viime vuosikymmeninä vallinnut erilaisten kriittisten pluralististen julkisuusmallien muotoilun aalto (ks. esim. Koivisto & Väliaverron 1996; Nieminen 2003; Roberts & Crossley 2004, 10–17). Valtaosa on suunnattu kritiikeiksi Jürgen Habermasin vaikutusvaltaiseen analyysiin (1962/2004) liberaalin porvarillisen julkisuuden synnystä Euroopassa sekä Habermasin 1980- ja 1990-lukujen tuotannon ajatuksiin yhteiskunnan perustavasta kommunikatiivisesta toiminnasta (esim. Habermas 1987) ja normatiiviselle diskursiiviselle etiikalle pohjaavasta deliberatiivisesta demokratiasta (esim. Habermas 1994; 1996).

Tässä luvussa teen katsauksen erilaisiin pluralistisiin julkisuuskäsityksiin.

Julkisuusteoreettinen akateeminen kirjallisuus on paitsi valtava myös hajanainen ja monipolvinen korpus (myös Heikkilä & Kunelius 2009, 2–3), eikä siihen voi tässä tutkielmassa esittää kuin yhden näkökulman: millaisia käsityksiä julkisuusteoreettisissa keskusteluissa esiintyy 'publiceista' – julkisuuden tai julkisen sfäärin, 'public spheren', puitteissa tai sitä vastaan toimivista kollektiivisista identiteeteistä ja positioista. Esiin piirtyy vahva pluralismin vaade: yksi yhteinen julkinen sfääri kaikkien kansalaisten hyväksymine, keskustelua määrittävine normeineen ei moniarvoisissa ja eriytyneissä nykydemokratioissa ole enää mielekäs. Habermas kriitikkoineen ovat yhtä mieltä siitä, että 'publiceja', julkisoja, on yhä moninaisempia.

Pohdin tässä luvussa, millaisiin erilaisiin käsityksiin julkisoiden pluralismista julkisuusteorian piirissä on päädytty. Pluralistiset vaatimukset osoittautuvat ongelmallisiksi kahdesta syystä: ne tapaavat ensinnäkin olla sokeita omille reduktioilleen – taipumukselle olla pluralisoimatta omia ennakko-oletuksiaan – sekä perustuvat usein juuri sille johdantoluvussa eritellylle kaksoismerkitykselle, joka samastaa julkison analyttisenä käsitteenä johonkin aktivoituvaan ryhmään tai yhteisöön.

”Pluralisaation eetoksen” (Connolly 1995) ongelmien välttämiseksi luvussa ehdotetaan toimijaverkkoteoreetikko Annemarie Molin (1999; 2002a; 2002b) moninkertaisuuden käsitettä. Se johdattaisi myös vaihtamaan näkökulmaa julkison käsitteeseen kohti ongelmia, joihin julkisoiden toiminta suhtautuu.

2.1 Julkisot pluralismin umpikujassa

Julkisuusteoreettisille nykykeskusteluille vaikutusvaltaisimman viitepisteen on antanut Jürgen Habermasin kriittinen kulttuurihistoria *Julkisuuden rakennemuutos* (1962/2004). Moderni käsitys julkisuudesta, ’Öffentlichkeit’, alkoi muodostua 1600-luvulla, kun markkinatalouden kehitys sekä valistusfilosofinen kansallisaate jakoivat yhteiskuntaa toisaalta yksityisen kansalaisyhteiskunnan piiriin ja toisaalta julkisen valtaan ja valtioon. Julkisuus toimi piirien välittäjänä ja perustui valistuksen porvarillisille ihanteille: poliittisista ideologioista ja intresseistä puhdistetulle rationaaliselle keskustelulle ja argumentoinnille. (Mt.) Ajatus jonkinlaisesta itsenäisten kansalaisten ja muodollisten, edustuksellista poliittista valtaa käyttävien instituutioiden toimintaa välittävästä tilasta, diskurssista tai foorumista on erottamaton modernin ihmisen käsityksestä itsestään ja riippuvaisuudestaan muista ihmisistä; ideat modernista yhteiskunnasta ja julkisuudesta ovat muodostuneet yhdessä (Taylor 2004).

Vaikka *Julkisuuden rakennemuutos* teos herätti paljon aikalaiskeskustelua ja kritiikkiä saksankielisessä akateemisessa maailmassa 1960- ja 1970-luvuilla (ks. esim. Koivisto & Väliaverronen 1996), teoksesta tuli kansainvälisen julkisuusteoreettisen keskustelun käynnistäjä ja kiintein viitepiste vasta englanninkielisen käännöksen julkaisun myötä vuonna 1989 (esim. Calhoun 1992, 41–42; Koivisto & Väliaverronen 1996; Nieminen

2003, 19; Roberts & Crossley 2004, 1–2). *Julkisuuden rakennemuutoksen* sekä Habermasin myöhemmän demokratiaa ja ”modernin projektia” käsittelevän tuotannon ympärille rakentui 1990-luvun alussa pääosin angloamerikkalainen public sphere -teoria, johon myös suomenkieliseen keskusteluun vakiintunut termi julkisuusteoria pitkälti viittaa. Vaikka julkisuusteoriaa voisi kärjistäen kutsua joukoksi niin myötäsukaisia kuin antaumuksellisen vastakarvaisia reunahuomautuksia Habermasin tuotantoon, public sphere -keskustelu kokoaa yhteen lukuisia eri teoriaperinteitä ja syvästi erimielisiä poliittisia filosofioita.

Habermasin ajattelussa (1962/2004) julkisuuden idean kehitys näkyy ensin analyysina porvarillisen, keskusteleavan ja kriittisen julkisuusideaalin murtumisena toisen maailmansodan jälkeen massamedian taloudellisten ja viihteellisten intressien sekä puoluepolitiikan ja luokkatietoisuuden ideologisoitumisena. *Julkisuuden rakennemuutosta* voi lukea myös aikalaiskritiikkinä ja argumenttina Euroopan demokratioiden tervehdyttämisen puolesta fasismin ja sodan jälkeen. Habermas (mt.) katsoo, että valistuksen ja modernisaation myötä kehittyneet ihanteelliset poliittisen keskustelun ja kansalaisuuden muodot olivat näivettyneet markkinalogiikan kaapattua alati viihteellistyvät mediainstituutiot – ja kyynisen, ideologisen intressiryhmäpolitiikan tuhottua riippumattoman ja kriittisen julkisen diskurssin.

Habermasin muussa tuotannossa (esim. 1987) korostuu epäpoliittisen yhteiskuntaelämän piirin eli ”elämismaailman” – yksityisen piirin, kulttuurin, kasvatuksen, arjen – joutuminen valtion ja talouden ”systeemimaailman” rationaliteettien, vallan ja rahan välinearvojen armoille. Tämä näkyy jo *Legitimation Crisis* -teoksessa (1976) poliittisen hallinnon logiikkojen tunkeutumisena kulttuuristen perinteiden ja yksityisen piiriin. Hallinnon logiikka vaikuttaa esimerkiksi yksityisomaisuuteen kaupunkisuunnittelun ja kaavoituksen kautta tai terveyteen, kasvatukseen ja perhemalleihin julkisen terveydenhoito- ja hyvinvointijärjestelmän rakentamisen muodossa. Tällaiset ilmiöt ovat synnyttäneet Habermasin mukaan joko legitimizeettikriisejä perinteisesti yksityisten asioiden siirtyessä julkisen hallinnon alle tai – parhaassa tapauksessa – uusia, julkisen poliittisen vaikuttamisen muotoja, jotka voivat tuoda legitimizeettivajeita julkisen keskustelun agendalle. (Mt., 70–73).

Samaan tapaan *Kommunikatiivisen toiminnan teorian* toisessa osassa (1987) Habermas kuvaa, miten elämismailman politisoitumiseen reagoidaan muodostamalla kriittisiä julkisoja, jotka elvyttävät julkisen sfäärin käynnistämällä rationaalisen diskurssin omilla, muodollisen politiikan ulkopuolisilla foorumeillaan (myös Habermas 1981, 33–35). Samanlaisia ajatuksia julkisuuspluralismista Habermas on esittänyt edelleen 1990-luvulla: on luotava selkeät normatiiviset säännöt ja proseduurit sille, miten sosiaalisesti ja arvoiltaan pluralistisessa yhteiskunnassa poliittinen julkinen diskurssi tulee järjestää (Habermas 1996). Julkisuuden teorian on niin ikään ratkaistava, miten mediavälitteisen politiikan aikana julkiset voivat taata normatiivisten teorian odotukset totuudellista tietoa tavoittelevasta demokratiasta (Habermas 2009). Habermas on pitäytynyt näkemyksessään siitä, että jo *Julkisuuden rakennemuutoksessa* (1962/2004) esitetyllä porvarillisen julkisuuden ideaalilla on pluralistisessa kansalaisyhteiskunnassa edelleen kriittistä potentiaalia (Habermas 1992, 425, 429), kunhan julkisoiden moninaisuus ja hajautuneisuus tulee huomioiduksi (mt., 425; Habermas 1994, 8). Habermasille (1992, 429) universaalisen inklusiivisuuden ja yhden yhteisen julkisen sfäärin periaatteet ovat pluralisoituneessa ja eriytyneessä yhteiskunnassa edelleen ensiarvoisia. Niiden avulla niin luokkataistelussa kuin marginaaleja ulossulkevissa identiteettipoliittisissa konflikteissa voidaan löytää ”yhteinen maaperä” ja uskoa julkiseen sfääriin, joka kritiikin avulla kykenee kehittymään aina vain tasa-arvoisemmaksi ja eroille herkemmäksi (mt., 429).

Habermasin julkisuutta ja yhteiskunnan kommunikatiivista perustaa koskevat näkemykset ovat olleet vahva innoittaja deliberatiiviselle demokratiateorialle (esim. Elstub 2010, 292–294). Yhteinen nimittäjä sen monille suuntauksille on kansalaisten välinen, ”ideaalille puhetilanteelle” (Habermas 2001a) perustuva julkinen keskustelu, jonka tarkoitus on muovata eriäviä mielipiteitä ja intressejä kohti paitsi konsensusta

myös mahdollisimman totuudellisia argumentteja.³ Vastaviin normatiivisiin periaatteisiin perustuva julkinen keskustelu on myös toimivan demokratian julkisen legitimitetin tae (Habermas 1996).

Habermasin julkisopluralismin taustalla on hänen analyysinsä (esim. 1987) elämismaailman ”kolonisaatiosta”, modernin yhteiskunnan valtajärjestelmien perinteisten jakolinjojen – luokkarakenne, taloudellinen epätasa-arvo kapitalismissa – lientymisestä. Habermas katsoo keskeisten poliittisten konfliktien muuttuneen systeemi- ja elämismaailman väliseksi: edellinen ulottaa rahan (markkinoiden) ja vallan (politiikan) rationaliteetit uusille yhteiskuntaelämän alueille: perhe-elämään, koulutukseen, työhön, hyvinvointiin. Tämä Habermasin havaitsema ”konfliktisiirtymä” (Edwards 2004) tuottaa ensinnäkin ”uusia sosiaalisia liikkeitä” (Habermas 1981), organisoituneita julkisoita, jotka tarttuvat esimerkiksi markkinavoimien tai poliittisen byrokratian kuristamiin elämänalueisiin ympäristökysymyksistä koulutukseen ja naisten oikeuksiin.

Monimuotoisuudesta ja eripuraisuudesta huolimatta julkisuusteoreettinen keskustelu on etenkin Habermasin jalanjäljissä ja kritiikissä johtanut 1990-luvun alusta asti yhteiseen nimittäjään: pluralistisiin näkemyksiin julkisuuden foorumeista ja julkisojen (’publics’) keskinäisestä erottautumisesta sekä vaatimuksista tulla huomioiduksi puhetapoineen, intresseineen ja identiteetteineen. Pluralistinen julkisuus

³ Idealin puhetilanteen ehdot ovat Habermasille (2001a, 97) universaaleja, kaikkien saavutettavissa olevia kommunikaation normeja: keskustelun tulee olla avointa kaikille ja kaikkien näkemyksille, osallistujien tulee olla vilpittömiä argumentteja ilmaistessaan, ja mahdollisuuksien väittää vastaan muiden argumentteihin tulee olla yhtäläisiä (mt., 97–99). Porvarilliselle julkisuusihanteelleen Habermas (1962/2004) asettaa pitkälti samat vaateet, joissa korostuvat lisäksi julkisen keskustelun oletettu yhdenvertaisuus ja yksityisten intressien ja arvoasemien sulkeistaminen. Esimerkiksi Nancy Fraser (1997a) on kritisoinut näiden julkisen diskurssin normien toimivan päinvastoin erilaisten ulossulkemisten välineinä: valta-asetelmien siivoaminen pois julkisesta sfääristä vain varmistaa alisteisten ryhmien jäävän julkisen elämän ja keskustelun marginaaliin. Etenkin naisten rajaaminen julkisen elämän ulkopuolelle on historiallinen ilmiö, jota Habermasin analyysi ei tavoita – eikä myöskään siksi tunnista varhaisten feminististen liikkeiden olemassaoloa saati merkitystä (mt.). Mika Ojakangas (2002, 77) on myös ivallisesti huomauttanut Habermasin kaikille avoimen moraalisen yhteisön ja käytännön elämänpiirit ylittävään kommunikaatioon perustuvan julkisen keskustelun olevan ”vapautettu absoluuttisesti kaikista rajoistaan”, ja siksi ”keskustelijoilla [ei voi olla] enää absoluuttisesti mitään sanottavaa”. Myrkkyään ei säästele myöskään Bruno Latour (2004b, 456): “Kun Hyvän Tahdon Miehet kokoontuvat sikareineen ja jättävät jumalansa Habermas-klubin eteisen naulaan keskustellakseen aselevosta konfliktissa jossakin maailmankolkassa, on syytä epäillä, että meneillään on jotain aivan muuta kuin rauhankonferenssi.”

esitetään sekä normatiivisena vaateena, sen kriittisyyden ja egalitaarisuuden ehdoksi (Bohman 1996, 135–136; Fraser 1997a; Young 1997, 401; 2000) sekä teoreettisen keskustelun ihanteelliseksi tavoitteeksi (esim. Nieminen 2003, 30).

Eri demokratiateorioiden ja politiikkakäsitysten syvät erot näkyvät kenties selvimmin niiden käsityksissä siitä, onko idea yhdestä julkisesta sfääristä – sen enempää kriittisenä käsitteenä kuin sosiaalisena mielikuvituksena (Taylor 2004) – alkuunkaan riittävä sen enempää modernien demokratioiden nykytilan kuvaamiseen kuin normatiiviseen määrittelyyn. Julkinen sfääri yksikössä, kuten Habermas on sen roolin tuotannossaan toistuvasti määritellyt, on muokattu kritiikissä teoreettiseen monikkoon: julkisuus on kuvattu kamppailuksi, jossa valtajulkisuutta haastamaan, kyseenalaistamaan tai siitä erillään toimimaan pyrkii joukko vastajulkisuuksia ja vastajulkisoita ('counterpublics') (esim. Asen 2000; Felski 1989; Fraser 1997a; 1997b; Warner 2002). Idea vastajulkisoista on läsnä myös monissa erilaisissa pluralistisissa käsityksissä julkisuudesta, vaikka itse termiä ei käytetä ja kehitellä (esim. Bohman 1996; Taylor 1995). Myös Habermas on myöhäistuotannossaan myöntynyt normatiiviseen vaatimukseen siitä, että julkisen sfäärin tulisi koostua useista, autonomisiksi eriytyneistä, kommunikaatioon perustuvista ”sosiaalisista tiloista” (Habermas 1996, 360–366), jotka ovat monimutkaisissa, toisiaan risteävissä vuorovaikutussuhteissa keskenään aina kansainväliseltä tasolta paikallisiin alakulttuureihin asti (Habermas 1996, 379; 2001b, 90, 111).

Habermasin monikerroksinen, myös vastarintaiset voimat lukuun ottava julkinen sfääri vaikuttaa yllättävän yhdenmukaiselta: se, miten eri julkisot erottautuvat toisistaan ja pääsevät osaksi valtajulkisuutta tai jäävät sen marginaaliin, jää Habermasin analyysissa arvoitukseksi (Dean 2002, 36–37; Simpson 1986). Miksi ja miten vastajulkisoita muodostuu? Mihin niiden eriytyminen perustuu ja mikä tekee niistä vastarintaisia? Jääkö tilaa uusille, vielä muotoaan etsiville tai olemattomille vastajulkisoille ja uusille pluralisaation vaatimuksille?

Vastajulkisuuden käsite on tarkoitettu muistuttamaan, että julkisuus on itsessään ”kamppailu sen määritelmästä” (Fraser 1997b, 101–102, 116); erilaiset julkisuuden kentät leikkaavat, risteävät ja haastavat toisiaan. 'Counterpublic' viittaa myös etenkin julkiseen kollektiiviseen subjektiviteettiin: vastajulkisot rakentuvat poliittisista ja

kulttuurisista ulossulkemisista ja marginalisoinneista, ne ovat alisteisia ('subaltern')⁴ valtajulkisuuden hegemonialle (Fraser 1997a), valtavirtaiselle käsitykselle julkisen elämän piiriin kuuluvasta subjektiviteetista. Vastajulkisoilla on myös usein performatiivinen vire eli ne pyrkivät suuntaamaan ja esittämään identiteettinsä ja tavoitteitaan ”määrittelemättömille tuntemattomille” (Warner 2002, 120–121); ne ovat tapoja ilmaista koettua epätasa-arvoista asemaa ja identiteettiä ja taistella niiden julkisen olemassaolon ja oikeutuksen puolesta koko yhteiskunnassa (Felski 1989, 167). Vastajulkisot ovat yhdistelmä osallistujia, aiheita ja diskursiivisia tyyliä, joiden tavoite on murtaa alisteinen, ulossuljettu asemansa (Asen 2000, 438).

Eräs kärjekkäimmistä habermasilaisen, deliberatiivisen demokratiahanteen kriitikoista, Chantal Mouffe (1992a, 3) edellyttää liberaalin demokratiateorian vastavoimaksi ”maksimaalisen pluralismin” edistämistä: miten voidaan kunnioittaa kaikkien poliittisten yhteisöjen oikeuksia toimia ja siten toteuttaa modernin liberaalin demokratian ihanteita kansalaisuudesta, toisin sanoen vaatia niitä tilille myös käytännössä (mt., 2)? Mouffin ratkaisu on vaalia sosiaalisen ja poliittisen yhteisön välistä yhteyttä (mt., 4), eli eri ryhmien mahdollisuutta järjestäytyä ja toimia yhteiskunnassa poliittisesti. Pluralistisessa demokratiassa se tarkoittaa Mouffelle sitä, että toimijat ovat artikuloituja yhdistelmiä eri väliaikaisista ja häilyvistä subjektipositioista, joita ”suturoidaan”⁵ eri diskursseissa. Siten radikaali pluralismi voi erottautua demokratiamalleista, jotka olettavat toimijoiden fragmentaariset identiteetit ennalta, ja pitävät demokratian toteutumisen ehtona vain proseduraalisia sääntöjä. (Mt., 10–11.)

Pluralismi ei ole Mouffelle siis vain aikalaisdiagnostinen havainto siitä, että politiikan kenttä ja toimijat ovat yhä moninaisempia ja pirstoutuneempia. Mouffin radikaalidemokratiateoreettinen näkökulma sitoutuu siihen, että ”sosiaaliset logiikat” – syyt muodostaa poliittisia yhteisöjä – yhteiskunnassa ovat moninaisia ja ne vaativat

⁴ Veikko Pietilä on suomenoksessaan kääntänyt Fraserin artikkelin 'subaltern counterpublic' -käsitteen vallattomaksi vastajulkisoksi (Fraser 1997a, suom. 2009). Pietilän ratkaisu kuitenkin osin kadottaa termin 'subaltern' juuret postkolonialistisessa ajattelussa (Fraser 1997a, 96 [alaviite 25]) ja juuri epätasa-arvoisen valtahierarkian ja alistussuhteen, ei vain vallan puutteen, merkityksen. Vallattomuuteen liittyvät toki julkisuuden karnevalistiset, ”villit” piirteet ja merkitykset: elävään julkiseen diskurssiin kuuluvat myös poleemiset, groteskit ja epäsovinnaiset tyyli (esim. Gardiner 2004, 36).

⁵ Ompelumetafora subjektiviteettien kiinnittämisestä diskursseihin lienee lainattu Stuart Hallilta (1990).

artikulointia aina uudelleen ja uudelleen (mt., 14). Demokratia ei ole siis koskaan valmis, vaan elää kroonisessa konfliktien ja tuskaisten, ”agonististen” kompromissien kurimuksessa. Konsensuksen tavoittelu ja saavuttaminen julkisessa sfäärissä on Mouffelle aina ulossulkemista, pluralismin rajaamista vain tietyt positiot, ryhmät ja keskustelutyylit hyväksyväksi. (Mouffe 2000, 49–53; 2009, 48–49.). Siten se on myös vallankäyttöä alisteisissa positioissa olevia ryhmiä kohtaan (Fraser 1997a, 78–79).

Habermasilainen ideaaliin puhetilanteeseen perustuva julkisuusihanne (esim. Habermas 1962/2004; 1987) pyrkii nimenomaan häivyttämään sisältämänsä epätasa-arvoiset sukupuoli- ja luokkarakenteet ja niiden valtahierarkiat (McLaughlin 1993, 603–604). Samasta syystä Mouffe (esim. 2009, 49) hyökkää deliberatiivisia demokratiamalleja vastaan: ne kiistävät ”riitaulottuvuuden avainroolin politiikassa ja sen keskeisen osuuden yhteisten minuuksien muotoutumisessa”. Mouffe (mt.) perääkin ”agonistista pluralismia” demokratian pohjaksi. Hänen mukaansa minkäänlaisen yhteisesti jaetun deliberatiivisen kentän olettaminen on paitsi turhaa myös mahdotonta.

Habermasilaiselle deliberatiiviselle ajattelulle ominainen eronteko ”menettelytavan” ja ”itse asian” on vailla mieltä: menettelytavat muotoutuvat aina suhteessa niiden kohteena olevaan asiaan (mt., 47).

Poliittisten yhteisöjen muodostuminen Mouffelle on demokraattisen kansalaisuuden elinehto. Ne vastaavat pitkälti sitä, mitä esimerkiksi Michael Warner (2002) kutsuu julkisoksi (’a public’): toisilleen tuntemattomien ihmisten yhteenliittymää, jossa jäsenyys johonkin poliittiseen yhteisöön, julkisoon, ei ole ristiriidassa tai palaudu yksilön asemaan autonomisena kansalaisena (Mouffe 1992b; Warner 2002, 75). Kansalainen voi olla yhtä aikaa esimerkiksi globaalia finanssitaloutta vastustava raha-aktivisti ja kannattaa paikallisen pienlentokentän raivaamista asuinrakentamisen tieltä ilman, että hänen subjektiviteettinsa on peruuttamattomasti ristiriitainen. Julkisoon kuulumisen ja siihen identifioituminen on historiallisesti erityistä, ei olemuksellista toimintaa (Warner 2002, 88–89).

Mouffe (1992b, 233) mainitsee ohimennen julkisen huolenaiheen (’public concern’) tekijäksi, joka sitoo poliittisen yhteisön yhteen – jonkin eettisen yhteisen hyvän periaatteen tai jaettujen arvojen sijaan. Pidemmälle Mouffe ei kuitenkaan ajatusta vie, vaan yhdistää huolenaiheen pikemmin jaettuun ”eettis-poliittiseen siteeseen” (mt., 231)

kuin ongelmiin, joiden määrittelystä ja käsittelystä poliittisen yhteisön eli julkison muodostumisessa olisi kyse. Mouffe samastaa vahvasti poliittisen ja sosiaalisen yhteisön: se on subjektipositio, johon kietoutuvat ”sosiaaliin suhteisiin liittyvät, sukupuolen, luokan, rodun, etnisyyden, seksuaalisuuden jne.” kategoriat (mt., 236).

Mouffelle ainoa vaihtoehto essentialismin välttämiseksi on diskurssiteoria: poliittinen yhteisö ei ole vain ”empiirinen referentti” vaan myös ”diskursiivinen pinta” (mt., 237). Ajatus siitä, että julkiso ei ole valmiiksi todellisuudessa annettuna oleva kategoria, vaan konstruointia vaativa olio, on keskeinen myös tässä tutkielmassa. Sen ei tarvitse kuitenkaan johtaa Mouffen johtopäätökseen siitä, että poliittinen yhteisö tai julkiso olisi ennen kaikkea diskursiivinen ja ensisijaisesti merkitysten tasolla muodostuva positio.

Monet merkittävät julkisuusteorian kehittäjät ovat vähitellen alkaneet kyseenalaistaa pluralististen julkisuuskäsitteiden ja vastajulkisuuksien tai -julkisoiden mallien kriittistä, muutosvoimaista potentiaalia (esim. Asen 2000; Dean 2002; McLaughlin 1993; 2004; Warner 2002). Vastajulkisuuksien mallit eivät välttämättä tee public sphere -teorioille muuta kuin liimaa partikkelin ’vasta-’ habermasilaisen julkisen sfäärin idean päälle (Warner 2002, 118) ja muuta sen monikkomuotoon (Dean 2002, 36). Ne jättävät siten pitkälti huomiotta, millä konkreettisilla tavoilla vastajulkisuuksien pluralismi voisi olla kriittinen ja vastarintainen idea ja miten vastajulkisot voisivat muuttaa vallitsevia epäkohtia ja alisteisia valtasuhteita (McLaughlin 1993, 609–610; 2004, 160) tai avata poliittista ja julkista tilaa niin sosiaalisille eroille ja positioille kuin herkkyydelle poikkeavia näkökulmia kohtaan (esim. Young 1990, 320; 2000, 117–118).

Ennen kaikkea ’counterpublic’-mallit ovat vahvasti kiinni yhden julkisen sfäärin ideassa ja ’public sphere’ -teoriassa, joiden osaksi ne asemoivat itsensä (Asen 2000). Poliitiikan filosofi Jodi Dean (2002, 34) kutsuu tätä teoreettista jämähtämistä ”habermasokismiksi”, joka lopulta sortuu itse samanlaisiin epäpolitisoiiviin taustaoletuksiin, joista kritisoi habermasilaista julkisuuskäsitystä. Vaikka julkisia sfäärejä olisi mahdollista eritellä loputtomiin ja korostaa niiden uudelleenmäärittelyille altista ”huokoisuutta” (Habermas 1987, 359–360), ne ovat silti habermasilaisessa katsannossa osia abstraktista kokonaisuudesta, jota vain paloittellaan yhä useampaan erilliseen piiriin. Valtavirtaisen julkison ja niille alisteisen ja niitä haastavan vastajulkison erottaminen toisistaan käy hankalaksi. Esimerkiksi Nancy Fraserin

määritelmä vastajulkisojen tavoitteille on ”keksiä ja luoda vaihtoehtoisia diskursseja identiteeteilleen, intresseilleen ja tarpeilleen” (Fraser 1997a, 81). Tavoitteet eivät juurikaan eroa Habermasin rationaalis-kriittisen julkison vastaavista (Warner 2002, 118).

Habermasin totalisoivaa julkisuuskäsitystä ja näkemystä julkisojen pluraliteetista on kritisoitu niin ”teoreettiseksi lintuperspektiiviksi” (Dean 2002, 36) kuin ”identtisyyden logiikaksi” (Young 1985, 386). Se on filosofi Iris Marion Youngin mukaan länsimaiselle, modernille politiikan teorialle tyypillinen pyrkimys rationaaliseen analyysiin, joka etsii universaaleja selityksiä ja periaatteita, joilla selittää ilmiöitä (Young 1985, 381–387; 1990, 303–304). Habermasin porvarillisen julkisuuden ideaalissa ja tämän kommunikatiivisen toiminnan teoriassa (1962/2004; 1987) identtisyyden logiikka näkyy intressittömyyden ja puolueettomuuden normatiivisessa vaatimuksessa. Edellyttämällä, että kommunikaatio on universaalisti ymmärrettävää rationaalisuuden ihanteita seuraamalla, Habermas tulee häivyttäneeksi erot julkisesta elämästä ja politiikasta (Young 1985, 392–394; myös esim. Simpson 1986).

Jodi Deanin (2002, 36) mukaan teoreettinen lintuperspektiivi⁶ onnistuu lisäämään vain monikon tarkastelemaansa todellisuuteen eikä erittelemään ja käsitteellistämään sen ilmiöiden erityisyyttä. Näkökulma muuttuu ratkaisevasti, kun laskeudutaan yksittäisten ilmiöiden tasolle ja pyritään seuraamaan, miten moninaista kompleksiteettia jatkuvasti kootaan, miten se omaksuu jatkuvasti eri muotoja ja toimijoita (myös Dean 2001, 249). Pluralistiset julkisuuden teoriat – muutkin kuin Habermasin – lankeavat kaikki samaan oletukseen yhteisestä julkisen sfääristä, tilasta, jossa moninaiset intressit löytävät konsensuksen tai jumiutuvat loputtomiin konflikteihin (mt., 249–251). Dean päätyy itse muotoilemaan ajatusta ”neo-demokratiasta” ja kansalaisyhteiskunnasta, jossa ei olisi käsitteellistä tai edes käytännöllistä tarvetta yhteisesti jaetulle julkiselle sfäärille. Julkinen elämä ”teknotieteellisessä” demokratiassa ei pyrkisi keskittämään politiikkaa yhteen normatiiviseen tilaan – julkiseen sfääriin – vaan kirjoon erilaisia poliittisen

⁶ Donna Haraway (1988, 581) on kuvannut universaalista objektiivisuutta tieteessä ”jumaltempuksi, jolla näkee kaiken ei mistään.” Harawayn mukaan objektiivisuuden diskurssi ylipäättään on sidottu jälkiteollisten yhteiskuntien suuriin valtajärjestelmiin: tieteeseen, teknologiaan, kapitalismiin, militarismiin ja maskuliinisuuteen. Haraway katsoo tällaisen puheen häivyttävän näkyvistä partikulaarisuudet ja materiaan ja käytäntöihin ruumiillistuneet erot, jotka tulisi ottaa uudenlaisen, ”sijoittuneen” objektiivisuuden ehdoiksi (mt., 582–583).

toiminnan ja vastarinnan muotoja, joiden foorumit limittyvät keskenään (Dean 2001, 249–250, 263–265; 2002, 169–175).

Public sphere -teorian käsityksen 'the publicista' – kansan kokoisesta joukosta, jolla on ”oikeus tietää” ja jolle muun muassa poliittiset ja tieteelliset instituutiot ja media suuntaavat viestinsä – Dean hylkäisi kokonaan: se on ”ihanne, joka toteutuessaan vetäisi maton omien pyrkimysten alta” (Dean 2002, 165). Sen heijasteleman aktiivisen kansalaistoimijan idean sijaan Dean kiinnittäisi huomion siihen, miten eri asiat ja ongelmat tulevat määriteltyiksi ja huomioiduksi. Samalla ”habermasokistinen” (mt., 34) rationaalisuuden universaali ihanne voisi antaa tietä uudelle julkisen elämän ja poliittisen keskustelun mittatikulle: uskottavuudelle ja ongelmien määrittelyn verkostoille. (Dean 2002, 174–175.) Siten päästäisiin eroon demokrateoriassa kummittelevasta ”julkison haamusta” (Lippmann 1925), modernista sosiaalisesta mielikuvitusyhtävistä (Taylor 2004), johon emme ole lakanneet uskomasta. Deanille (2002, 175) 'the public' on niin ikään fantasia kansalaisyhteiskunnan yhtenäisyydestä, joka on tietoverkkojen ja ”teknokulttuurin” aikakaudella haitallinen ja epäpoliittinen demokratian mittari.

Pluralismi on katsaukseni perusteella keskeinen julkisuusteoreettisen keskustelun yhteinen nimittäjä. Eriteltyjä näkemyksiä yhdistää ennen kaikkea niiden tapa nähdä 'a public', julkiso, poliittisesti aktivoituvaksi ryhmäksi kansalaisia, joita sitoo yhteen muun muassa jokin identiteetti, intressi, julkisen keskustelun foorumi tai puheenaihe. Julkiso ymmärretään julkisuusteoreettisissa keskusteluissa poliittiseksi aktivoituvaksi ryhmäksi tai yhteisöksi – sekä ”empiiriseksi referentiksi” (Mouffe 1992b, 237) että analyttiseksi käsitteeksi, jolla pyritään kuvaamaan jotakin ideaalia tai normatiivista julkisuuden ja demokratian tilaa. Näkökulma julkisoiden syntyyn, tehtävään ja merkitykseen vaihtelee sen mukaan, nähdäänkö politiikan ytimeksi konflikti ja uuden luominen vai vakauden ja konsensuksen tavoittelu: onko politiikka erojen ja konfliktien sovittelua kompromisseiksi yhteisen hyvän eteen vai avautuuko politiikan poliittisuus tarkasteltavaksi ainoastaan erontekojen, ristiriitojen ja ulossulkemisen kautta (myös

Honig 1993)?⁷ Konsensushakuista, eroja ja konflikteja liennyttämään pyrkivää politiikanäkemyistä julkisuusteoriassa edustaa habermasilainen, rationaalinen ja deliberatiivinen julkisuusihanne. Sille julkiso on nimenomaan ideaali poliittisesta keskustelusta, joka johtaa parhaimpaan ja totuudellisimpaan lopputulokseen. Habermasilainen julkiso on keskusteleva, kommunikatiivisten prosessien summa. Habermasin ajattelun kritiikkinä syntyneet vastajulkisomallit taas edustavat poliittista filosofiaa, joka asettaa konfliktit, erot ja ulossulkemisen politiikan ytimeen: (vasta)julkisot haastavat toiminnallaan ja vaateillaan valtajulkisuuden areenoita, puhetapoja, identiteettien kirjoja tai puheenaiheita (Asen 2000, 430–437).

2.2 Pluralismia vai moninkertaisuutta?

Pluralismi saa siis julkisuusteoreettisissa keskusteluissa kaksi pääasiallista merkitystä, jotka molemmat liittyvät sen oletettuun kriittiseen voimaan. Pluralismi demokraattisissa yhteiskunnissa on ensinnäkin ”empiirinen referentti” (esim. Mouffe 1992b), aktuaalisesti olemassa oleva ilmiö, joka kriittisen tutkimuksen ja teorian on pystyttävä huomiomaan ja omaksumaan lähtökohdakseen, ”standpointikseen” (esim. Harding 1993). Tällöin kokemukset, tieto, arvot ja elämänpiirit tulee nähdä historiallisesti paikallisina (esim. Haraway 1988). Sen enempää yhtä yhteistä julkista sfääriä tai yhtä kuvitteellista poliittista yhteisöä (Fraser 1997a) kuin yhtä jaettua modernia mielikuvaa sosiaalisesta mielikuvituksesta (Taylor 2004) ei enää ole. Habermasin porvarillisen julkisuuden tilalle politiikan teoretikko Nancy Fraser on ehdottanut ”jälkiporvarillista” julkisuuden mallia, joka omaksuisi pluralistisen käsityksen useista päällekkäisistä ja toisiaan leikkaavista julkisuuksista eikä näkisi julkisuutta yhtenä tietyt säännöt jakavana areenana (Fraser 1997a, 92). Moderneja yhteiskunnallisia mielikuvituksia on pikemmin

⁷ Bonnie Honig (1993, 2–4) on jakanut 1900-luvun poliittisen filosofian periaatteet kahteen kategoriaan, ”virtue”- ja ”virtù”-politiikkoihin: rationalistisiin politiikan filosofioihin, joissa häiriöt ja konfliktit pyritään häivyttämään oikeudellisiin tai hallinnollisiin menettelyin, ja toisaalta konflikteja poliittisen luonteena pitäviin politiikan teorioihin, joille häiriöt nimenomaan avaavat poliittisen tilan ja luovat uutta. Honig (mt., 3–4, 213) vertaa poliittisia konflikteja ja niiden ratkaisuja jakolaskuihin, jotka menevät vain harvoin tasan: jotain jää aina huomiotta päätöksenteon prosessissa tai lopputuloksessa; jotain jää marginaaliin ja näkymättömiin. Pluralistiselle ajattelulle jakojäännöksen suuruus on tiedossa ennen laskutoimitusta, Honigille jakojäännös taas ”tuotetaan itse laskutoimituksessa, jota ilman jäännös ei olisi koskaan tullut olevaksi” (Honig 1993, 213). Toisin sanoen poliittiset jakolaskut ovat ontologisia käytäntöjä (Mol 1999; 2002a; 2002b; luku 2.2 tässä tutkielmassa). Poliittikka on olemuksellisesti epävarmaa, ontologista ja aina uudelleen aloitettavaa, eikä näitä ominaisuuksia tarvitse välttämättä nähdä poikkeuksina toivottavasta ideaali- tai normaalitilasta.

monia (Taylor 2004) ja yhteiskuntatieteen on kyettävä ottamaan haltuun erilaiset käsitykset niistä (Beck, Giddens & Lash 1995).

Politiikan ja demokratian pluralisoituminen on toisaalta muutakin kuin empiirinen ilmiö, joka yhteiskuntatieteen on huomioitava. Pluralismi ja pluralisaatio ovat yhteiskuntateoreettisia ”eetoksia” (Connolly 1995), normatiivisia käsitteellisiä perusoletuksia tutkimuskohteen eli demokraattisten yhteiskuntien perustavasta luonteesta. ”Pluralisaation eetos” perustuu filosofi William E. Connollyn mukaan kaksinkertaiselle ristiriidalle: ensinnäkin kulloisenkin pluralisaatioteorian vallitseva poliittinen tai sosiaalinen identiteettien ”konstellaatio” perustuu jo jollekin toiselle erojen pluralismille; toiseksi se joutuu ikään kuin ottamaan pysäytyskuvan tarkastelemastaan todellisuudesta ja siten omaksumaan moraaliseksi ja kriittiseksi perustakseen ”menneiden poliittisten kamppailujen lopputulokset” (mt., xiv–xv). Eli toisin sanoen yhteiskuntateoreettinen pluralisoiva ajattelu on sokeaa sille, että se perustaa oman erojen moneuden järjestelmänsä jo jollekin sitä edeltävälle pluralismille. Tämän huomiotta jättäminen tekee taas teoriasta kyvyttömän havaita tai tunnustaa uusia eroja, joita aina uudet ja toiset pluralismit pyrkivät artikuloimaan. Siten Connollyn mukaan kriittiseen radikaaliuteenkin tähtäävät pluralistiset teoriat ovat ytimeltään konservatiivisia ja aina jossakin määrin fundamentalistisia (mt., xii–xiv).

Julkisuuspluralistiset teoriat siis vetävät keskeiset jakolinjat – toimijoiden ja julkisojen intressit, tiedon ja identiteetit – valmiiksi ilman että niiden muodostumisesta on tehty tutkimuksen ongelmaa. Esimerkiksi vastajulkisuudet tai -julkisot oletetaan jo valmiiksi tutkimuksen havaittaviksi, kunhan analyysiapparaatti on säädetty tarpeeksi egalitaariseksi ja eroille herkäksi. Vastajulkisuuksien käsite sisältää monia reduktioita ja taustaoletuksia (Asen 2000), jotka jäävät pluralisoimatta. Niitä ovat juuri eri identiteetit, olennaiset foorumit, joilla julkista keskustelua voi käydä, sekä aihepiirit, jotka kulloinkin nähdään julkiseen elämään kuuluvaksi tai joiden julkisen poliittisen arvon ja merkityksen puolesta on taisteltava (mt., 430–437). Pluralistinen eetos toisin sanoen kääntyy itseään vastaan (Connolly 1995, xv), ajautuu ”kaksoispatologiaan” (Karppinen 2010, 81), tai tämän tutkielman kielellä, päättyy umpikujaan, koska se harvoin onnistuu

problematisoimaan omia premissejään – olivat ne siten identiteettipoliittisia, luokka-
asemia tai poliittisia tavoitteita.⁸

Julkisuuspluralistisia malleja määrittää siis joukko fundamentaalisia taustaoletuksia ja
sokeita pisteitä, joista tämän tutkielman kannalta keskeisimmän pukee sanoiksi filosofi
Bruno Latour (2005a) tämän tutkielman aloittavassa lainauksessa: ne asiat ja ongelmat –
”what is at issue” – jotka pakottavat politiikan yhä uusille foorumeille, uusiin
puhetapoihin ja uusiin päätöksiin, ovat jääneet julkisuusteorian katveeseen.

Toimijaverkkoteoreetikko ja lääketieteellisten hoitokäytäntöjen tutkija Annemarie Mol
on tehnyt selkeän erottelun pluralismin ja moninkertaisuuden (’multiplicity’)⁹ välille
(Mol 1999, 76–77; 2002a; 2002b, 226–227). Perspektivistinen pluralistinen ajattelu ei
kajoa kohteeseensa, vaan tarkastelee sitä lukuisista ”toisensa poissulkevista, erillisistä ja
rinnakkain olemassa olevista näkökulmista” (Mol 1999, 76). Samoin myös
konstruktivistinen ajattelu on pluralistista, tosin jälkiviisaasti: vaihtoehtoiset
todellisuudet *olisivat voineet olla* mahdollisia, mutta rakentuivat sillä tietyllä tavalla,
joka on nykyhetkessä käsillä. (Mt., 76–77; Connolly 1995, xiv–xv.)

Moninkertaisuus taas tarkoittaa Molille todellisuuden tarkastelemista moninaisena:
todellisuus on jotain, joka *tehdään* käytännöissä ja välineiden avulla; objektien
ontologinen olemus riippuu, millaisissa käytännöissä ja millä välineillä ne tehdään. Ne
ovat todellisuuden moninkertaisia muotoja, itsessään (Mol 1999, 77) – ne voivat olla
ristiriidassa keskenään ja joutua konflikteihin, mutta ne ovat samalla sidoksissa toisiinsa

⁸ Toisaalta nimenomaan feministisestä teoriasta ja queer-teoriasta nousseet vastajulkisuusmallit ovat
lähtökohtaisesti identiteetin määrittelyyn perustuvia: alistaiseksi koetulle identiteetille etsitään
nimenomaan julkista tilaa ja identiteettiä rakennetaan nimenomaan julkisessa toiminnassa (esim. Felski
1989, 168–169; Warner 2002, 120–121). Siksi ”vastajulkisouden” redusoiminen identiteettiin ei
välttämättä ole niinkään sokea piste vaan tietoinen poliittinen valinta ja rintamalinjan merkittäjä.

⁹ Käännös on lainattu Iipo Heléniltä luennoilta vuonna 2011. Moninkertaisuus kuvaa Molin määritelmää
paremmin kuin esimerkiksi moneus, jonka konnotaatiot ovat paljolti pluralismin kaltaisia.
Moninkertaisuus huomioi myös termiin sisältyvän englanninkielisen verbin ’multiply’, kertoa
laskutoimituksena, sekä ranskankielisen sanan ’pli’, kerros, taitos tai laskos (ks. esim. Deleuze 1993).
Ne viittaavat juuri siihen, että objekteihin kertaantuu ja kerrostuu muita objekteja ja siten
kompleksiteettia (Mol 2002a), joka ei ole vain erillisten objektien välisten yhteyksien moninaisuutta.
Toisin kuin esimerkiksi Gilles Deleuze (1993), Mol ei kuitenkaan katso, että todellisuuden
laskostuminen on virtuaalista ja teoriassa ääretöntä, vaan nimenomaan ”vähemmän kuin monta” (Mol
2002a, 82–84) eli objekteja aktuaalisesti konstruoivien käytäntöjen vaihteleva summa.

(mt., 83). Objekti on aina ”enemmän kuin yksi, mutta vähemmän kuin monta” (Mol 2002a, 82–84)¹⁰.

Molin etnografiset tutkimukset eri sairauksien hoitokäytännöistä havainnollistavat moninkertaisuutta: esimerkiksi anemia (1999) tai valtimonkovettumatauti (2002b) ovat eri objekteja riippuen siitä, keskustellaanko niistä lääkärin ja potilaan välillä, leikataanko niitä kirurgin veitsellä, lääkitäänkö niitä erilaisin kemiallisin yhdistein, pommitetaanko niitä röntgensäteillä vai muokataanko potilaan elämäntapoja. Erot käytäntöjen ja niiden luomien objektien välillä ovat ontologisia mutta ne ovat aina yhteydessä toisiinsa: objekti, sairaus, on joka tilanteessa enemmän kuin yksi, mutta vähemmän kuin monta. Röntgenkuva, pyörätuoli tai ruokavalio eivät ole vain vaihtoehtoisia näkökulmia niistä riippumattomaan objektiin, johonkin tiettyyn sairauteen, vaan sen ontologisen tekemisen käytäntöjä.

Molin erottelemat pluralismin tyyliä istuvat hyvin eri julkisuusteoreettisiin näkökulmiin: joko ne pitävät kiinni osajulkisuuksien moninaisuuden hahmottavasta totaalisesta näkökulmasta tai kritisoivat sitä korostamalla, että julkisuus on diskursiivista kamppailua omasta määrittelystään ja sen epätasa-arvoisuudet ovat kontingenteja ja siksi kumottavissa. Mol (1999) taas puhuu ontologisesta – ei pluralistisesta – politiikasta: ontologia määrittelee olemassaolon ehdot, ontologisena politiikka tarkoittaa sitä, että olemassaolon ehdot eivät ole ennalta määrättyjä (mt., 74–75).

Moninkertaisuuden käsite johdattaa ymmärtämään julkisuuden ja julkisoiden toiminnan uudella tavalla. Se suuntaa huomion politiikan objekteihin ja käytäntöihin, joissa poliittinen todellisuus luodaan aina uudelleen ja eri tavoin. Vähintään yhtä paljon kuin politiikassa on kyse subjektiviteeteista ja diskursiivisesta kamppailusta, siinä ovat pelissä myös objektit; politiikka ei ole vain ’politics of who’, mutta myös ’politics of what’ (Mol 2002a, 184).

¹⁰ Mol (2002a, 82) kirjoittaa lainanneensa fraasin antropologi Marilyn Strathernilta (1991, 35). Strathernin ilmaisu (mt., 36) kuuluu itse asiassa ”One is Too Few but Two are Too Many”: hän rinnastaa antropologisen ja feministisen tutkijaposition kompleksisuuden (”kokeva entiteetti ei ole kaksi eri ihmistä eikä yksi kahtia jaettu ihminen” [mt., 35]) ja Donna Harawayn (1987) kyborgiruumiin, ihmisen ja teknologian moninkertaisen hybridin.

Julkisten ongelmien ilmeneminen ja määrittely ovat paitsi hetkiä, jolloin julkisoista tulee toimijoita, myös Molia (1999, 86–87) mukailten, määrittelyn, havaitsemisen, neuvottelun, mittaamisen, kuuntelemisen, tyrmäämisen, haastamisen ja tukemisen – niiden ontologisen tekemisen – hetkiä. Maailman kontingenssi, toiminnan lopputulemien välttämätön sattumanvaraisuus ja ennaltamääräämättömyys, on Molille poliittista siksi, että objektit ovat jo aina itsessään kontingenttien käytäntöjen tulosta. Poliitiikkaan ontologisena todellisuuden tekemisenä liittyy Molille väistämättä tieteellinen ja teknologinen ulottuvuus: ”uusien todellisuuksien” tekeminen vaatii tutkimusta ja tiedon tuottamista maailmasta (mt., 75). Molin näkemys poliittisesta ei siis ole kriittisen relativistin: objekteihin ei ole monia eri näkökulmia, joiden totuusarvo selviää tieteellisen metodin avulla, eikä niillä ole erilaisia attribuutteja tai ominaisuuksia. Eri käytännöt tuottavat eri *versioita* samasta objektista, ”ne ovat moninkertaisia todellisuuden muotoja. Itsessään.” (Mt., 77.)

Jotta erilaisten tiedontuotannon käytäntöjen ja eri teknologioiden ja teknisten välineiden käytön merkitystä sille, millaista tietoa tuotamme ja miten ymmärrämme toimijuuttamme ylipäättään, olisi mahdollista ymmärtää, niin sanotun posthumanistisen politiikan teorian kehittäjät puhuvat sosiaalisen ja poliittisen maailman ”perustavasta teknisyydestä” (esim. Braun & Whatmore 2010, xvi–xvii). Tieteen ja teknologian objektit voi siis nähdä erottamattomana osana poliittista elämää eikä vain poliittisten kansalaissubjektien deliberaation, konfliktien ja päätösten *kohteena*.

Onko julkison, ’publicin’, käsite siis lopulta tarpeeton, kuten esimerkiksi Jodi Dean (2002, 175) ehdottaa? Annemarie Molin ja Bruno Latourin (2005a) tapaan hän ehdottaa politiikan teorian fokuksen siirtämistä politiikan objekteihin ja niiden määrittelyn käytäntöihin (Dean 2002, 169–170) – ”oikeiden osapuolien kokoamisen”, ”ideaalin puhetilanteen” sääntöjen asettamisen tai ”osallistujien edustavuuden” ja mielekkyyden määrittämisen sijaan (Latour 2005a, 5–6). Filosofin Isabelle Stengersille (2010) tällainen näkökulmanvaihdos itsenäisistä subjekteista ja heidän mielipiteistään politiikan objekteihin tarkoittaa poliittisen toiminnan tarkastelun aloittamista ”*siitä, mikä saa ihmiset ajattelemaan ja vastustamaan* – – [ja] yhteyden rikkomista siihen, jopa jonkin yhteisen hyvän ajatuksen kustannuksella” (mt., 5, 14–16; lainaus s. 5, kursivointi lisätty).

Julkisoihanteiden ja niiden pluralismin sijaan myös Dean (2002, 169–175) toisi julkisen toiminnan keskiöön ongelmat ('issues') ja niiden muodostumisen ja määrittelyjen verkostojen seuraamisen – sen miten ne ”muuttuvat ja liikkuvat, mahdollistavat erilaisten yhteyksien ja risteymien muodostumisen ja hyödyntämisen” (mt., 171). Mutta sen sijaan, että koko julkison käsite hylättäisiin tarpeettomana ihanteena, on mahdollista palata ajatukseen asiajulkisoista ('issue publics') ja pohtia, miten ne voitaisiin ymmärtää politiikan objekteista, ongelmista ja huolenaiheista käsin. Seuraavassa luvussa tarkastellaan (asia)julkison käsitettä uudessa viitekehyksessä – tieteen- ja teknologiantutkimuksen (STS) julkista toimintaa ja osallistumista käsittelevissä suuntauksissa. Niissä julkiso, 'public', on ollut tiiviisti tieteellis-poliittisiin ongelmiin ja niiden käsittelyyn sidottu termi.

3 Julkisot ja ongelmat tieteen- ja teknologiantutkimuksessa

Edellisessä luvussa päädyin julkisuuspluralististen mallien ongelmien erittelyn kautta Annemarie Molin ja Jodi Deanin ajatusten johdattamana vaihtamaan julkisuusteorian keskiöön politiikan objektit ja ongelmat. Tässä luvussa pohdin, miten aikalaisdiagnostinen yhteiskuntateoreettinen keskustelu näkee etenkin tiedettä, teknologiaa ja politiikkaa sekoittavat ongelmat haasteena demokraattisesti legitimiille politiikalle. Ulrich Beckin riskiyhteiskunnan (esim. (1990; 1992) ja alapoliitiikan (esim. 1997; 2005) sekä Jürgen Habermasin ”transnationaalisen politiikan” (2001b) ja edellisessä luvussa käsitellyn kolonisaatioteesin (1987) pohjalta hahmottuu ongelmavyöhyte, jossa tieteellisen asiantuntijatiedon ja demokraattisen politiikan perinteiset käytännöt sotkeutuvat. Siitä johtuva kansalaisyhteiskunnan alapoliittinen aktivoituminen aiheuttaa Beckin ja Habermasin mukaan demokratiavajeita: alapoliittiselle toiminnalle ei enää välttämättä haeta oikeutusta demokraattisten proseduurien kautta.

Kansalaisyhteiskunnan alapoliittinen aktiivisuus on keskeinen teema tieteen- ja teknologiantutkimuksessa (Science and Technology Studies, STS). Näkemys kansalaisista, ’the publicista’, tieteellisen valistuksen ja sivistyksen kohteina on muuttunut niin tieteen ja politiikan harjoittajien kuin tieteentutkijoiden analyyseissa aktiivisesti yhteiskunnan ongelmien käsittelyyn ja ratkaisuun osallistuviksi ja sitoutuviksi toimijoiksi, ”aktiivisiksi asiajulkisoiksi” (esim. Pietilä 2010). STS:n viimeaikaisista teoreettisista keskusteluista nousee esiin erityisesti yhteiskunnallisia riskejä aiheuttaviin tieteellis-poliittisiin ongelmiin sidotun julkison käsite ja sen problematisointi. Käsittelen keskusteluja pääasiassa eräiden STS:n pitkäaikaisempien tutkijoiden ja sisäisten kriitikoiden kautta (esim. Collins & Evans 2002; Jasanoff 2005; 2012; Sismondo 2008; Wynne 2003; 2007; myös esim. Marres 2007). Julkiso, ’a public’, on STS:n keskusteluissa ja käytännöissä niin välittäjä tieteelle ja politiikalle kuin demokraattisen edustavuuden tae silloin, kun tiedettä ja teknologiaa jalkautetaan

muuhun yhteiskuntaan ja poliittiseen päätöksentekoon¹¹. STS:n sisäisestä kritiikistä on löydettävissä näkökulma julkisoon juuri ongelmien ja huolenaiheiden haltuunottajana.

3.1 Tieteellistyvän yhteiskunnan riskit ja alapolitiikka

Tieteellisen tiedon ja teknologian merkityksen korostumista nyky-yhteiskunnissa on yhteiskuntatieteissä tavattu kuvata historiallisena prosessina, aikakauden vaihtumisena, merkittävimmän yhteiskunnallisen viitepisteen vaihtumisena teollisesta tuotannosta ja kulttuurista jälkiteolliseen tietoyhteiskuntaan (esim. Bell 1973; Stehr 1994) – viimeisimpänä modernin yhteiskunnan ”suurena murroksena” (Polanyi 1944/2009). Aikalaisdiagnostinen narratiivi kuvaa, miten tiede ja teknologia, tai ”teknotiede”, tulevat yhä enemmän osaksi muuta yhteiskuntaa: ujuttautuvat poliittisen keskustelun ja päätöksenteon pohjaksi ja tueksi, ”kolonisoivat” muita yhteiskuntaelämän alueita omilla logiikoillaan (Habermas 1987) ja muuttavat jopa käsityksiämme ruumiillisesta ihmisyydestä ja biologisesta elämästä (Rose 2007). Tiede ja teknologia nähdään niille ulkoiseen yhteiskuntaan vaikuttavina asioina kuin yhteiskuntaa tai politiikkaa erottamattomasti konstituivina käytäntöinä.

Sosiologi Ulrich Beck on riskiyhteiskunnan käsitteellään (esim. Beck 1990; 1992; Beck, Giddens & Lash 1995) pyrkinyt kuvaamaan muutosta modernisaatiolle ominaisena refleksiivisyytenä. Tieteen kehityksen seuraukset ovat jännittyneet modernin perustavalle ristiriidalle: lisääntyvä tieto on tehnyt yhä valistuneemman ja rationaalisemman hallinnan ja politiikan mahdolliseksi mutta samalla tehnyt tieteellisen tiedon rajoista ja teknologian epätäydellisyydestä kiistatonta ja ilmeistä. Modernit yhteiskunnat aiheuttavat itselleen vaaroja ja epävarmuuksia, joita ne yrittävät järjestelmällisesti hallita (Beck 1992, 21). Epävarmuuden hallinnasta eli riskeihin varautumisesta on tullut refleksiivisen modernisaation ensisijainen haaste. Beck ei tosin ole koskaan lyönyt riskin käsitettään lopullisesti lukkoon tai määritellyt sitä tyhjentävästi; riskit voi ymmärtää laveasti tieteellis-teknisen kehityksen luomiksi ongelmiksi (Silvast & Virtanen 2008, 52).

¹¹ Julkiso, 'public', tieteentutkimuksessa tässä yhteydessä tarkoittaa julkiseen keskusteluun ja toimintaan tieteellis-poliittisissa kysymyksissä ryhtyvää tai varta vasten koottavaa ryhmää kansalaisia. Määritelmä tosin tarkentuu luvun mittaan, kun STS:n sisäiset ristiriidat käsitteen sisällöstä ja merkityksestä käyvät ilmeisiksi.

Beckin riskin käsitteen analyysissä on julkisojen roolin tieteeseen ja politiikkaan osallistumisen kannalta olennaista sen tapa pitää ”asiantuntijatieta” ja ”maallikkotieto” suljettuina käsitteinä ja tarkastelun kohteina. Asiantuntijatieta ja asiantuntijuus kriisiytyvät, kun riskit konkretisoituvat, teknologiat pettävät, ja epävarmuudet kasvavat – tieteen monopoli rationaalisuuteen hajoaa (Beck 1992, 21–22). Se saa erilaiset alapoliittiset maallikkojen yhteisöt – pitkälti Pietilän (2010) ”asiajulkisoja” vastaavat ryhmät – aktivoitumaan, sillä tieteenalojen rajoja uhmaavat riskit ovat tehneet niukka-alaisesta tieteellisestä tiedosta poliittisesti epäkäytännöllistä ja epävarmaa. Poliittisten instituutioiden legitimitetti kärsii ja niitä korvaamaan muodostuu uusia kansalaisyhteiskunnan toimijoita ja liikkeitä. (Beck 1992, 185–186; 1997, 97–104; Beck, Giddens & Lash 1995, 31–34.) Riskiyhteiskunnassa tiede ja teknologia tulevat siis poliittisen ja julkisen piiriin, josta se oli valistuksen ajasta lähtien suljettu omaksi autonomiseksi alueekseen. Tiede ei enää modernissa yhteiskunnassa edusta varmaa tietoa ”luonnosta” eikä se ole tiedollisia voimiaan yksinoikeudella muulle yhteiskunnalle esittelevä sääty tai klikki, vaan tieteellisen tiedon tuotannosta itsestään on tullut jo tietynlaisen sosiaalisen ja poliittisen järjestyksen luomista. (Esim. Jasanoff 2012, 1–2; Latour 1991/2006; Shapin 1990, 996–999; Shapin & Schaffer 1989).

Alapolitiikkojen nousu perinteisten poliittisten, valtiollisten instituutioiden rinnalle tai pikemmin niistä erilliseksi politiikan alueeksi on Beckille seurausta kahdesta toisiinsa liittyvästä kehityskulusta: yksilöllistymisestä ja politiikan ulkopuolisten yhteiskunnan alojen, erityisesti tieteen, teknologian ja talouden politisoitumisesta. Yksilöllistymisellä Beck viittaa ennen kaikkea autonomisen poliittis-oikeudellisen subjektin muodostumiseen: yksilöstä juridisine sidoksineen on tullut modernin yhteiskunnan perusyksikkö (esim. Beck 1997, 94–96).

Keskeistä tämän tutkielman ongelmanasettelun kannalta on kuitenkin pikemmin se, miten tieteellis-teknologiset ongelmat asettavat uusia haasteita modernien yhteiskuntien poliittisille järjestelmille ja siten myös kansalaisten osallistumismahdollisuuksille ja julkisojen muodostumiselle. Ensinnäkin on huomioitava, että alapoliittinen aktivoituminen riskien seurauksena ei ole empiirisesti mitenkään yksiselitteistä: ihmiset eivät nimittäin välttämättä koe vakavimpiakaan riskejä tärkeiksi elämässään ja ryhdy toimiin niiden hallitsemiseksi tai ehkäisemiseksi (esim. Silvast & Virtanen 2008, 58–60; Dewey 1927/2006, 132). Vähintään yhtä olennaista on kuitenkin se, että Beck ei

juurikaan problematisoi tieteellistä asiantuntijatietoa itsessään: sen autonomisuus säilyy mutta se menettää yhteiskunnallista legitimitettiään, ja tieteen siteet muihin yhteiskunnan instituutioihin heikentyvät.

Tieteen kapea-alaisuus ja sen maallikkoja etäännyttävä diskurssi ovat Beckin (esim. 1990, 222–223) mukaan johtaneet siihen, että riskejä kyetään tarkastelemaan joko vain teknisinä, tieteen piiriin kuuluvina asioina, vaikka ne mitä suurimmassa määrin ovat muuttuneet yhteiskunnallisiksi ja poliittista hallintaa – sekä julkista osallistumista – vaativiksi ongelmiksi. Tieteellis-teknologiset objektit ja järjestelmät – esimerkiksi ydinenergiaan ja ydinjätteeseen tai globaalien pandemioiden ennustamiseen ja hallintaan liittyvät riskit – sekä tieteellinen tieto ja tieteen maailma erkaantuvat ja siiloutuvat yhä korostuneemmin, mutta toisaalta samat tieteellis-poliittiset ongelmat kirvoittavat yhä enemmän alapoliittista aktivoitumista kansalaisyhteiskunnan liikkeiden myötä.

Riskiyhteiskunta-analyysejaan myöhemmässä teoksessa *Power in the Global Age* (2005) Beck hahmottelee alapoliittisten kansalaisyhteiskunnan liikkeiden ('civil society movements') roolia demokraattisissa yhteiskunnissa. Beck näkee liikkeiden toiminnan ja julkisen elämän suhteen reaktiivisena: poliittinen toiminta suuntautuu julkisuuteen, pyrkii houkuttelemaan julkista huomiota ja aiheuttamaan skandaaleja ja polemiikkeja (mt., 238). Beck puhuu liikkeiden ”itselegitimoinnista” ohi niiden poliittisten instituutioiden, joilla todella on valtaa käsitellä ja ratkoa liikkeiden julkisuuteen nostamia ongelmia (mt., 239). Beck ei näe siis alapoliittisten liikkeiden ja kansalaisten julkiselle osallistumiselle juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa sen enempää tieteellis-teknologisten riskien ja ongelmien määrittelyyn kuin niistä käytävään, legitiimiin poliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon (myös esim. Marres 2005, 7, 14–15).

Modernin yhteiskunnan tieteellistymisen ja teknistymisen on katsottu muuttavan politiikkaa ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan mahdollisuuksia (esim. Beck 2005; Habermas 2001b). Julkinen elämä on kahden umpikujan välissä. Toisaalta sille vieraat voimat, tiede ja teknologia, määräävät yhä vain merkittävämmiin yksityisiä kuin julkisia elämänalueita. Samalla tähän ”kolonisaatiokehitykseen” (Habermas 1987) vaikuttaminen kansalaisyhteiskunnan keinoin on yhä monimutkaisempaa ja merkityksettömämpää: julkisen keskustelun ja poliittisen vaikuttamisen foorumit

pirstaloituvat ”glokaaleiksi”, eivätkä perinteiset poliittisen demokratian instituutiot ja prosessit välttämättä pysy perässä. Siksi Habermas (2001b) perää eräänlaista globaalia subsidiariteettiperiaatetta: ”transnationaalisilla” politiikan areenoilla on pystyttävä määrittämään julkisen osallistumisen normit siten, että ne, joita kulloisetkin ongelmat koskettavat, osallistuvat keskusteluun ja päätöksentekoon niiden käsittelystä (mt., 110–111). Sama pätee ”monin tavoin keskinäissuhteisiin asettuviin julkisuuden sfääreihin” (mt., 111): globaalin demokratian toteutuminen riippuu siitä, onko paikallisen, kansallisen ja kansainvälisen tason julkisilla foorumeilla yhteyttä – onko vaikuttaminen asiaankuuluvalla tasolla mahdollista ja onko se mahdollista relevanteille poliittisille yhteisöille. Alapoliittisten, ”uusien sosiaalisten liikkeiden” (Beck 1997; Habermas 1981) vaikutusmahdollisuuksiin olisi silti suhtauduttava varauksella, sillä niillä ei ole samanlaista demokraattista legitimitettä kuin virallisilla kansallisilla ja kansainvälisillä poliittisilla instituutioilla ja valtiolla.

Kuten olen esittänyt edellisessä luvussa, erilaiset pluralismiin taipuvalle politiikan ja julkisuuden mallit tapaavat samastaa julkiset poliittisiin yhteisöihin, identiteetteihin, alisteisiin ja antagonistisiin positioihin tai tavoitteisiin. Jo tutkielman ongelmanasettelussa huomioitiin julkison käsitteeseen ja sen etenkin sen tutkimuskäyttöön liittyvä sisäinen ristiriita (Ripatti–Torniainen 2013, 60): se on sekä analyttinen käsite että nimi jollekin tietylle ryhmälle toimivia ihmisiä. Jälkiperinteisissä, tieteellisissä ja teknisissä riskiyhteiskunnissa syntyvien alapoliittisten yhteisöjen – olivat ne sitten esimerkiksi suuria kansalaisjärjestöjä (NGO), ”biososiaalisia” yhteisöjä (Rose 2007, 134–135), kuten jonkin sairauden tai kansanterveydellisen ongelman ympärille muodostuvia aktivismijärjestöjä (ks. esim. Epstein 1996; de Vries 2007) tai yhden asian poliittisia liikkeitä, kuten tasa-arvoista avioliittolakiä ajanut Tahdon 2013 -kampanja Suomessa – pluralisoituminen ja hajautuminen nähdään siis muun muassa Beckin ja Habermasin aikalaisdiagnooseissa ilmiönä, joka on tapahtunut politiikalle – ei politiikalle luontaisena ja ominaisena piirteenä.

Tieteestä, teknologiasta, riskistä ja epävarmuudesta on itse asiassa tullut yhteiskuntatieteellisessä puheessa enemmän tai vähemmän synonyymeja (esim. Wynne 2007, 100; Jasanoff 2012, 1–4, 167–168). Beckin ja Habermasin analyysit alapolitisoitumisesta ja pirstaloitumisesta ovat pitkälti seurausta riskeistä ja niiden

hallitsemisen aiheuttamista muutoksista. Poliitiikan kenttä hajautuu alapolitiikoiksi, ja asiantuntijuus sekä tieteen auktoriteetti joutuvat kyseenalaiseksi aina uusien kriisien ja epäonnistumisten myötä.

Ongelmaksi muodostuu alapolitiikan legitimizeettikriisi: yhteiskunnan alueet, joita ei ole ennen pidetty poliittisina, kuten tieteellinen tutkimus, politisoituvat, ja alapolitiittiset yhteisöt ja liikkeet toimivat valtiollisen demokratian ulkopuolella ja haastavat sitä. Edellisessä luvussa tälle pluralisoitumisen ja perinteisiltä sijoiltaan menon vaihtoehtoiseksi lähestymistavaksi ehdotettiin tieteentutkija Annemarie Molin moninkertaisuuden ja ontologisen politiikan käsitteitä. Niiden kautta huomio kiinnittyisi pikemmin politiikan objekteihin ja niiden sisäisen kompleksiteetin avaamiseen kuin yhteisöjen, identiteettien ja intressien pluralismiin. Julkison käsitteen roolin ymmärtämiseksi näissä eri näkökulmissa perehdyn seuraavaksi tieteen- ja teknologiantutkimukseksi (Science and Technology Studies, STS) kutsutun yhteiskuntatieteen alan nykykäsityksiin tieteen, julkisoiden ja politiikan suhteista.

STS:n näkökulmasta Beckin muotoilema refleksiivisen modernisaation ja riskiyhteiskunnan perusristiriita – vaikeus kontrolloida tieteellis-teknisiä, luontoon kuuluvia ongelmia poliittisin keinoin – on pikemmin problematisoitava kuin otettava tutkimuksen lähtökohdaksi. Jos poliittiset instituutiot ja tieteellinen asiantuntijatieto eivät pysty puolustamaan rooliaan uskottavan ja legitiimin politiikan pohjana, riskiyhteiskunnasta tulee itseään toteuttava kehäpäätelmä. Jos yhteiskuntaa analysoidaan riskilinssin läpi, riskejä myös löytyy kaikkialta, myös sieltä, missä niillä ei ole välttämättä vaikutusta ihmisten toimintaan ja elämään. (Myös Silvast & Virtanen 2008, 58–60; Virtanen 2007, 100–103.) Tällainen itseään toteuttava ennuste on juuri aikalaisdiagnostisten yhteiskuntateorioiden yleinen helmasynti: tutkimuksessa empiria näyttää helposti käsitteiden kaltaiselta (Noro 2000, 329). Beckin riski on silti huomionarvoinen käsite, sillä se kiinnittää huomion siihen, että tieteellis-teknologisilla ongelmilla on poliittista potentiaalia: on pystyttävä määrittämään, miten ne voidaan tuoda osaksi julkista demokraattista päätöksentekoa. Samalla tieteentutkimuksen näkökulma tarjoaa mahdollisuuden tarkastella alapolitiittista pirstaloitumista, julkisen keskustelun, poliittisen toiminnan ja päätöksenteon foorumien moninaistumista politiikalle ominaisena ilmiönä, ei sille ulkopuolisena kehityskulkuna tai voimana (esim. Marres 2005, 8–11).

Tieteen- ja teknologiantutkimuksessa tieteen demokratisointiin pyrkiville näkökulmille on tieteentutkija Noortje Marresin (2007, 762) mukaan yhteistä tapa liennyttää erontekoa toisaalta tieteellisen tiedon tuotannon ja toisaalta poliittisten yhteisöjen, mielipiteiden ja konsensuksen sekä poliittisen päätöksenteon ja hallinnon välillä. Toisin sanoen Marresin (mt.; 2005) mukaan tieteen ja teknologian objekteja tulisi käsitellä ja tutkia erottamattomana osana politiikkaa eikä vain poliittisen deliberaation, konfliktien ja päätösten kohteena. Välittäväksi tekijäksi tieteentutkimuksessa nähdään usein juuri julkiso, 'a public'. Sitä, millainen rooli julkisoille jää tieteen ja politiikan välissä ja miten rooliin vaikuttavat käsitykset maallikoiden tiedollisista kyvyistä, tarkastelen seuraavissa alaluvuissa. Lopuksi pohdin, mitä tieteen- ja teknologiantutkimuksen näkökulmasta voisi tarrtua myös "asiajulkison" (Pietilä 2010; Price 1992) käsitteeseen.

3.2 Osallistuvat julkiset tieteen ja politiikan välissä

Tieteen- ja teknologiantutkimus (Science and Technology Studies, STS¹²) on yhteiskuntatieteen ala, joka on pyrkinyt problematisoimaan tieteellisen tiedon sekä tieteen käytäntöjen ja yhteiskunnan sekä politiikan suhteita (ks. esim. Jasanoff 2012; Sismondo 2008; de Vries 2007; Wynne 2007). Nykymuotoisen STS:n kulmakiveksi voi lukea Thomas Kuhnin *Tieteellisten vallankumousten rakenne* -teoksen (1962/1994) ja näkökulman tieteeseen sosiaalisesti rakentuneena järjestelmänä (esim. Sismondo 2008, 14; Turner 2008): tieteellisen tiedon tuottaminen on lukuisten eri sosiaalisten käytäntöjen ja kunkin tieteenalan kulttuurin sääntöjen ja tapojen – tieteen paradigman (Kuhn 1962/1994) – oppimisen tulosta. Tieteellinen tieto on kontekstisidonnaista ja näkökulmiin sidottua, ja tieteelliset faktat ja totuus ovat lopulta monien eri sosiaalisten tekijöiden – esimerkiksi uskottavuuden, luottamuksen ja arvovallan – kontingentti

¹² Vaikka STS on nykyisin yleistynyt kattotermi tieteen- ja teknologian tutkimukselle, lyhenne kantaa mukanaan koulukuntaeroja havainnollistavan oppihistorian: vielä 1970- ja 1980-luvuilla lyhenne oli muotoa S&TS (Science and Technology Studies), ja siitä erottautui vähitellen yhteiskunnallista aktiivisuutta, tieteen julkista ymmärrystä ja julkista demokraattista osallistumista korostava suuntaus STS (Science, Technology & Society). Alun perin S&TS oli tieteellisen työn diskursiivisten, sosiaalisten ja materiaalien aspektien tutkimukseen ja tieteenfilosofiaan keskittynyt suuntaus ja STS sen muuhun yhteiskuntaan jalkautuva tieteen demokratisointiin tähtäävä liike. (Esim. Sismondo 2010, vii–viii.) Molempien tausta on kuitenkin 1970-luvulla toisen maailmansodan jälkeisestä, tieteen poliittiseen hyödyntämiseen pyrkineestä "tieteen tieteestä" ja funktionalistisesta tieteensosiologiasta erottautuneesta, erilaisiin sosiaalisen konstruktionismin tulkintoihin nojanneesta Sociology of Scientific Knowledge (SSK) -suuntauksessa (esim. Edge 1995, 6–7, 12–15).

summa (esim. Latour & Woolgar 1979/1986). Niin tieteen käytännöt kuin sen yhteisölliseen toimintaan ja merkityksenantoon liittyvät tekijät ovat siis tutkittavissa konstruktioina, sosiaalisena maailmana ja järjestelmänä siinä missä politiikka, oikeus tai koulutus.

STS:n oppihistorioitsija Sergio Sismondo (2008; myös Fuller 1993) jakaa alan STS:n lukuisat eri suuntaukset ja koulukunnat kahteen kategoriaan, ”korkeaan” ja ”matalaan”. Ensimmäinen keskittyy yleisiin tieteenfilosofisiin kysymyksiin tieteellisen tiedon luonteesta ja nimenomaan (luonnon)tieteellisen tutkimustyön ja tiedontuotannon tutkimukseen. Jälkimmäinen on taas alan käytännöllinen ja poliittinen siipi: se tarkastelee tieteen ja teknologian yhteyksiä politiikkaan ja demokraattisiin prosesseihin ja tieteen julkista roolia yhteiskunnassa asiantuntijuuden, sivistyksen ja kasvatuksen lähteenä. (Sismondo 2008, 14–18.) Toisin sanoen STS:lla on akateeminen (korkea) ja poliittinen (matala) tutkimusintressi: toinen on kiinnostunut tieteen toiminnasta sinänsä, toinen sen jalkauttamisesta politiikkaan ja kansalaisyhteiskuntaan. Erot koulukuntien välillä ovat kuitenkin lientyneet 2000-luvulle tultaessa ja monesti jopa yhdistyneet (mt., 19–21): monet tieteentutkijat pyrkivät harjoittamaan molempia samaan aikaan, ankkuroimaan julkisen osallistumisen tutkimusta tieteenfilosofisiin ja yhteiskunta- ja demokratiateoreettisiin viitekehyksiin (ks. esim. Collins & Evans 2002; Jasanoff 2005; 2012; Marres 2005; 2007; 2010; de Vries 2007; Wynne 2007).

Sergio Sismondon (2008) tapa hahmottaa STS:n kenttää kahden tutkimusta ohjaavan ongelman avulla auttaa tarkentamaan näkökulman juuri julkisoon tieteen ja politiikan välissä. ”Sitoutuneeseen ohjelmaan” luettava tieteen- ja teknologiantutkimus pyrkii (1) yhdistämään korkean ja matalan STS:n tarkastelemalla samalla niin tieteellisen tiedon ja teknologian tuottamisen perusteita ja (2) etsimään keinoja lisätä julkisen tieteeseen ja politiikkaan osallistumisen merkitystä ja arvoa niin käytännössä kuin teoriassa (mt., 20). Sismondon tausta-ajatus ei suinkaan ole uusi STS:n aatehistorialle: luonnontieteen yhteiskuntatieteellinen tutkimus on perustunut juuri näkemykselle siitä, että kansalaisten osallistuminen tieteellisen tiedon ja sen yhteiskunnallisen vaikutusten arviointiin on keskeistä. Tässä suhteessa STS:n juuret ulottuvat modernin tieteen syntyyn ja valistusajattelun alkuaikoihin. Omalakiselle tieteelle on jo silloin annettu myös yhteiskunnallinen merkitys ja tarkoitus. (Esim. Shapin 1990; Turner 2008).

STS:sta on 2000-luvulla tullut yhä institutionaalisempi osa luonnontieteellisten alojen silmissä, ja tutkimusala on alkanut keskittyä yhä voimakkaammin nimenomaan tieteen ja politiikan käytäntöihin, tieteellis-poliittisiin ongelmiin ja julkisen osallistumisen tutkimiseen ja tukemiseen (Hackett ym. 2008). STS on myös entistä hyväksytympi ja tervetullempi kumppani luonnontieteellisillä aloilla, etenkin niiden julkisen vaikuttavuuden ja merkityksen tutkimiseen ja edistämiseen liittyvässä työssä. Jos 1990-lukua leimasivat poleemiset ”tiedesodat” luonnontieteilijöiden ja yhteiskuntatieteellisten tieteentutkijoiden välillä (ks. esim. Segerstråle 2000)¹³, vuosituhannen vaihteen jälkeen STS:sta on hiljalleen tullut haluttu kumppani luonnontieteellisten käytäntöjen sekä tieteen ja yhteiskunnan suhteiden ymmärtämisessä ja tiedepolitiikan suunnittelussa ja toteutuksessa (Hackett ym. 2008, 1–2).

Julkinen osallistuminen tieteeseen ja tiedepolitiikkaan on ollut olennainen osa STS:n tutkimusagenda erityisesti Britanniassa. Monet tutkijat ovat kiinnittäneet huomionsa erityisesti siihen, miten käsitykset asiantuntijuudesta ja sen roolista niin tieteellisten kuin poliittisten ongelmien määrittelyssä ja käsittelyssä rakentuvat ja miten rajat tieteellisen asiantuntemuksen ja maallikkotiedon välillä hämärtyvät ja sekoittuvat (esim. Irwin & Wynne 1996; Wynne 1996; 2007).

¹³ Tiedesodilla tarkoitetaan 1990-luvulla leimahtaneita luonnontieteen ja yhteiskuntatieteen välisiä tieteenfilosofisia akateemisia kiistoja siitä, mitkä ovat oikeita tapoja tutkia ja ymmärtää luonnontieteen toimintaa. Luonnontieteilijät hyökkäsivät epätieteellisinä pitämiään sosiologiassa 1970-luvulla alaa valloittaneiden sosiaalisen konstruktionismin ja relativismin suuntauksia vastaan ja puolustivat kiistattomien, tulkinnoista riippumattomien tieteellisten faktojen olemassaoloa (esim. Segerstråle 2000, 2). Sota kulmineitui fyysikko Alan Sokalin vertaisarvioinnin läpäisseeeseen ja *Social Text* -lehdessä julkaistuun artikkeliin (1996) ”kvanttiveto voiman ja transformatiivisen hermeneutiikan rajojen ylittämisestä”. Se oli läpeensä seipitettä ja irvaili postmodernin filosofian ja yhteiskuntatieteen objektiivista totuudesta piittaamattomalle diskurssille. Konstruktionistinen tieteen- ja teknologiantutkimus, erityisesti niin sanotun brittiläisen ”vahvan ohjelman” koulukunnan Sociology of Scientific Knowledge (SSK) -suuntaus (esim. Bloor 1976) joutui tutkimiensa luonnontieteilijöiden hampaisiin. Vahva ohjelma perustuu symmetrian periaatteelle, joka ei anna tieteellisen metodin luomalle tiedolle korkeampaa epistemologista statusta kuin muillekaan totuusväitteille. Tosi tieto ei ole tieteellisen menetelmän ideaalin noudattamisen tulosta ja epäosi tieto taas ideaalin korruptoitunut käytäntö – joillakin tieteen ulkopuolisilla sosiaalisilla ja kulttuurisilla tekijöillä, kuten ideologialla, vilpillä, epäluottamuksella tai ahneudella, selittyvää. (Bloor 1976.) Luonnontieteilijöille sekä edeltävän sukupolven tieteentutkijoille periaate oli tieteenvastaista relativismia, objektiivisuudesta luopumista. Vahvan ohjelman symmetriaperiaate kipinöi uudessa sodassa vesilasissa Bruno Latourin ja toimijaverkkoteorian ”yleistetyn symmetrian” periaatetta vastaan (ks. Bloor 1999a; 199b; Latour 1999a; luku 4.2 tässä tutkielmassa).

Tieteen- ja teknologiantutkimuksen tutkimien ja suunnitteleminen julkisen osallistumisen tärkeimpiä käytännön sovelluksia muotoja ovat olleet niin sanotut konsensuskonferenssit ja kansalaisjuryt 1970- ja 1980-luvuilta alkaen. Niiden tarkoitus on ollut antaa kansalaisille mahdollisuus keskustella ja ilmaista mielipiteensä esimerkiksi teknologisista uudistuksista, yhteiskunnallisesti merkittävistä tieteen tutkimista ongelmista tai tieteeseen liittyvistä poliittisista menettelyistä. Tiedepolitiikkaan ja teknologisten innovaatioiden suunnitteluun on siis pyritty tuomaan mukaan demokraattinen edustus (esim. Irwin 2001; Laurent 2011, 57–68; Voß & Amelung 2016). Julkisen osallistumisen fasilitointi on toisin sanoen eräänlainen ”demokratian teknologia”, keino rajata tieteellis-poliittisten ongelmien luonteen kirjoa, määritellä, mitkä ovat julkisia ongelmia ja miten niitä käsitellään asiantuntijatiedon ja kansalaisten osallistumisen avulla poliittisessa päätöksenteossa (Laurent 2011, 58).

Konferenssien ja paneelien institutionalisoitumisen myötä tieteen tutkimuksen piirissä on noussut huoli siitä, että kansalaisten osallistumiselle jää hyvin rajattu merkitys. Asiajulkiso, joka niissä tuotetaan jää pahimmassa tapauksessa kumileimasimen rooliin – summa-arvioksi siitä, onko julkinen mielipide hyväksyvä vai vastustava tai jotain siltä väliltä. (Esim. Voß & Amelung 2016; Wynne 2007.) Caroline W. Lee (2015) näkee julkisesta osallistumisesta ja julkisosta tulleen jo liiankin vakiintunut sidosryhmä ja etenkin kaupattava tuote niin teknotieteen ja politiikan instituutiolle kuin kansalaisjärjestöille ja erilaisille ajatuspajoille. Nikolas Rose (1999, 189) on huomionut uuden ”yhteisöllisyyden asiantuntijoiden luokan” noususta merkkejä jo 1990-luvulla: kansalaispaneelija ja deliberatiivisia julkisia keskustelufoorumeja varten muodostettavista asiajulkisoista on tullut liiketoimintaa yhteisöllistä julkista mielipiteenmuodostusta myyville organisaatioille. Sen on mahdollistanut osaltaan osallistamisen käytäntöjen institutionalisoituminen ja niiden universalisointiin tähdännyt kehitystyö (Voß & Amelung 2016). Hyvin paikallisista konteksteista ja rajatuista ongelmista aloittaneita kansalaispaneelija tai ”suunnittelusoluja” esimerkiksi Saksassa 1970-luvulla tai konsensuskonferensseja Tanskassa 1980-luvulla¹⁴ on 1990- ja

¹⁴ Saksassa paneelit otettiin käyttöön paikallisten infrastruktuurihankkeiden suunnittelun yhteydessä, jotta paikalliset asukkaat voisivat osallistua asuinympäristönsä suunnitteluun. Tanskassa konsensuskonferenssit perustettiin vuonna 1986 (ks. esim. Voß & Amelung 2016, 752–753) ensimmäisinä teemoinaan muun muassa geenimanipulointi maataloudessa ja ihmisen genomin kartoitus.

2000-lukujen mittaan järjestelmällisesti muokattu yhä universaalimmiksi, kontekstiin kuin kontekstiin soveltuvina julkisen osallistumisen ja osallistamisen malleiksi (mt., 754–757).

Paikallisia, yksittäisiin tieteellis-poliittisiin aiheisiin ja lakiesityksiin keskittyvistä osallistumismuotoja alettiin 1990-luvun mittaan kehittää universaalisti monistettaviksi malleiksi. ”Trans-lokaalien” osallistumismallien suunnittelu tieteentutkimuksessa innoittui vahvasti deliberatiivisesta demokratiateoriasta, jonka periaatteita pyrittiin jalkauttamaan käytäntöön – siihen, miten paneeliin, juryyn tai arviointiryhmään osallistuvat julkiset voisivat asettua tasavertaiseen ja parhaimpiin mahdollisiin päätöksiin johtavaan dialogiin tieteellisten asiantuntijoiden ja poliittisten instituutioiden edustajien kanssa. (Voß & Amelung 2016, 757–758). Deliberatiivisista julkisoista tieteen ja politiikan välittäjinä on tullut viimeistään 2000-luvulla ”osallistavan hallinnon de facto standardi” (Amelung 2012). Tieteentutkimuksen oma diskurssi suhteessa uusiin ”trans-lokaaleihin” osallistamisen malleihin on ollut 2000-luvulla pääosin kriittinen (Voß & Amelung 2016, 763): teknokraattista asiantuntijavaltaa avaamaan syntyneet demokratisointiprojektit ovat luoneet itse uusia teknokraattisia proseduureja, joihin julkisen toiminnan on mukauduttava tullakseen legitiimisti kuulluksi ja osallistuneeksi (mt., 759–760). Demokratian toteutumisen kannalta ilmiö on Leen (2015) mukaan huolestuttava myös siksi, että julkisesta osallistumisesta on tullut samalla kaupattava tuote. Jos julkisoiden kokoaminen ja osallistaminen nähdään vain liiketoimintana ja taloudellisten ja poliittisten tavoitteiden edistämisenä, onko julkisella toiminnalla enää mitään poliittisesti uutta luovaa tai subversiivista roolia?

Tutkielmani kannalta olennaista kehityksessä on nimenomaan se, millaisia (asia)julkisoita erilaiset julkisen osallistumisen proseduurit tuottavat (myös Wynne 2007, 106–107). Tieteen ja julkisoiden suhteiden tutkimisessa olisi STS:n yhden merkittävimmän kehittäjän ja sisäisen kriitikon Brian Wynnin (mt., 109) mukaan kysyttävä, mitä haluamme kollektiivisesti tarkoittaa julkisoilla (’publics’), jotka on sisäänrakennettu ”teknotieteeseen” ja sen rahoitukseen? Muutkin tieteentutkijat ovat lähestyneet julkisen osallistumisen ja tieteiden demokratisoimisen institutionalisoitumisen kritiikkiä nimenomaan julkison käsitteen haltuunoton kautta (esim. Jasanoff 2003; 397–398; 2005, 248; Marres 2005; 2007; 2010). Sheila Jasanoff (2005, 248) on esimerkiksi vaatinut ”kadonneen julkison” tuomista tutkimuksen

keskiöön ja kritisoinut tieteentutkimusta liian kapeasta ja yksioikoisesta käsityksestä paitsi julkisoiden roolista myös asiantuntijuudesta (Jasanoff 2003).

Brian Wynne on puolestaan järjestelmällisesti (esim. 1995; 1996; 2007) varoittanut tieteentutkijoita sortumasta ottamaan tutkimuksessa annettuna – ja toista osapuolta määrittävänä tekijänä – sen enempää tieteellisen tiedon tuottamisen käytäntöjä kuin julkisoiden moninaisia tapoja omaksua, hyödyntää ja haastaa tieteellistä tietoa tai tieteellisen asiantuntemuksen auktoriteettia. Wynne on pyrkinyt tuomaan tutkimusalaansa ja STS:ta yleisesti vuorovaikutukseen politiikan ja demokratian teorian kanssa. Siten tieteenala, jonka vahvuus on ollut tieteellisen tiedon ja tutkimuksen käytäntöjen kuvaamisessa ja siihen liittyvien sosiaalisten, kulttuuristen, taloudellisten ja poliittisten kontingenssien avaamisessa, voisi alkaa ymmärtää myös toista tutkimuskohdettaan, julkisoita ja niiden toimintaa ja osallistumista.

Joillakin teknotieteen aloilla julkinen osallistuminen ei liity välttämättä mitenkään tutkimuksen ja sovellusten yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointiin (Wynne 2007, 105), vaikka tutkimus liittyisi ihmisten elämään miten läheisesti tahansa.¹⁵ Lisäksi sekä tiedepoliittiset instituutiot että monesti myös tieteentutkimus itse tekevät julkisoista ja niiden ”osallistumisesta” tieteeseen pelkän kontekstin (mt., 105), joka on erotettu tieteellisten ja poliittisten ongelmien määrittelystä itsestään. Wynne huomauttaa, että STS:lle olisi mielekkäämpää keskittyä siihen, miten julkisot omaksuvat tieteellistä tietoa ja dialogia tieteen edustajien kanssa osaksi omia käytäntöjään ja toimintaansa kuin siihen, ovatko jotkin julkista osallistumista edesauttavat toimenpiteet lisänneet ihmisten ”ymmärrystä”, sitoutumista tai hyväksyntää jollekin tieteelliselle hankkeelle tai tavoitteelle (mt.).

Sen lisäksi, että Wynne kysyy rivien välissä, mitä tieteentutkimus voisi oppia yhteiskuntatieteeltä, olisi myös kysyttävä, mitä yhteiskuntatieteelliset lähestymistavat

¹⁵ Esimerkiksi tulvariskien kaltaisten ongelmien ennakoitua ja mallinnusta on avattu julkiselle osallistumiselle päätöksentekoon, kun tutkimukseen perustuva politiikka vaikuttaa riskialueilla asuvien maatalousyhteisöjen elämään ja elinkeinoon (esim. Whatmore & Landström 2011). Toisin on usein esimerkiksi ydinvoiman rakentamiseen (esim. Juraku, Suzuki & Sukura 2007) tai ydinaseteknologian testaamiseen tai ydinjätteen sijoittamiseen (esim. Kuletz 1998) liittyvien päätösten kanssa. ”Julkinen osallistuminen” on tuolloin usein suoraa vastarintaa tai sabotaaasia, ei dialogiin tieteen tai poliittisten instituutioiden edustajien kanssa pyrkivää.

voisivat oppia tieteentutkimukselta. Tavallaan Wynne tekeekin niin korostaessaan, että suuri osa julkista keskustelua ja arviointia on suljettu osallistumiselta jo kauan ennen kuin tieteellisen tutkimuksen aiheet tai teknologiset innovaatiot astuvat maailmaan. Julkinen osallistuminen tulee mukaan kuvioon yleensä vasta teknotieteellisten riskien hallinnan ja arvioinnin myöhäisimmissä vaiheissa (mt., 106) – sen jälkeen kun tiede on tehnyt oman osuutensa ja määritellyt, mikä jää ongelmaksi poliittiselle keskustelulle (mt., 105; Jasanoff 2003, 397; Wynne 2003, 404).

Wynne (2007, 106–107) käyttää ydinvoimaa ja viljelykasvien geenimanipulointia äärimmäisinä esimerkkeinä ”tieteellisistä monoliiteistä”, joiden tiedollista ja tutkimuksellista ulottuvuutta on enää mahdotonta avata julkiselle osallistumiselle ja arvioinnille. Wynnelle (mt., 107–108) keskeinen ongelma on se, miten hallita ”julkisen ongelman” ja ”teknisen ongelman” välistä janaa niin, ettei jokin aihe päädy lukituksi jälkimmäiseen kategoriaan ja katoa julkisen ja poliittisen vastuun ulottumattomiin. Toinen tieteentutkija Andrew Barry (2001) löytää samasta asetelmasta kaiun sitkeisiin käsityksiin teknisyydestä politiikan filosofiassa: tieteellis-tekninen asiantuntemus on historiallisesti nähty vaikeiden poliittisten kiistojen silottajana tai ratkaisijana. Barrylle ”julkisten kuulemisten” ja ”asiantuntijoiden neuvonannon” kutsuminen tieteellis-poliittisten ongelmien käsittelyyn ovat nimenomaan tapoja ”ratkaista, ohittaa tai lykätä” poliittisia kiistoja (mt., 8). Sama teknisen tiedon käyttäminen poliittisen epävarmuuden tai konfliktin ratkaisijana nousee esille myös tutkielman seuraavassa luvussa Bruno Latourin (esim. 1991/2006; 2004a) ajattelussa: tiedettä käytetään ”oikosulkemaan” poliittinen prosessi tarjoamalla aukotonta tietoa, jonka varassa voi tehdä varmoja poliittisia päätöksiä.

Barryn ja Wynnin problematisoima asetelma palautuu aiemmin käsiteltyyn Habermasin koloniasiaatioteesiin (esim. Habermas 1987) ja ratkaisuun yhteiskunnan teknistymisen ongelmaan: julkiselta diskurssilta on edellytettävä tiedettä ylevämpää rationaliteettia ja tiedontarvetta (esim. Habermas 1971). Tieteen ”tekninen tiedonintressi” tulee ylittää julkisessa diskurssissa ja siten estää tiedettä ”kolonisoimasta” julkista elämää (esim. Habermas 1987). Barry (2001) tarjoaa vaihtoehdoisen näkökulman, joka ei tee eroa ”teknisen” ja ”sosiaalisen” todellisuuden välillä: teknologialla ja teknisyydellä on merkittävä rooli sosiaalisen maailman kokoonpanossa (myös esim. Braun & Whatmore

2010; Latour 2005b), sosiaalinen laskostuu teknologiaan, teknologia on ihmisyyden välittäjä (Latour 2002a, 252).

Wynne (2007) taas huomauttaa, ettei julkisen osallistumisen ja arvioinnin tärkeyden korostaminen tarkoita suinkaan sitä, että kansalaiset olisivat lähtökohtaisesti päteviä suoraan määrittelemään ja käsittelemään vaativia teknisiä kysymyksiä ja niistä tehtäviä päätöksiä. Kyse on siitä, millainen käsitys ”sosiaalisesta” tieteen ja teknologian tai ”teknotieteellisen kulttuurin” piirissä luodaan (mt., 107). Tieteellisten ja teknologisten riskien ja niiden seurausten alkuperä – ne ovat huolenaiheita kansalaisille ja yhteiskunnalle – hämärtyy, kun ne mielletään puhtaasti teknisiksi ongelmiksi ja vain erikoistuneiden asiantuntijoiden käsiteltäviksi (mt., 106). Ironista on se, että demokraattinen edustavuus nähdään tärkeäksi, mutta sen annetaan vaikuttaa vasta silloin kun tiede on tehnyt työnsä ja määrittänyt, millaisia ovat poliittiseen keskusteluun päätyvät ongelmat (mt., 108). Saman havainnon ovat tehneet julkisen osallistumisen muotojen kehitystä kartoittaneet Jan-Peter Voß ja Nina Amelung (2016, 763): asiantuntijaeliittien keskinäisen teknokraattisen arvioinnin ja päätöksenteon avoimuutta ja demokraattisuutta lisäämään tarkoitettujen julkisen osallistumisen muodot ovat lisänneet uuden teknokraattisen apparatuurin teknotieteen yhteiskunnallisten vaikutusten arviointiin.

Wynnen ja muiden kritiikki vallitsevia tiedepoliittisia julkisen sitouttamisen proseduureja ja foorumeja kohtaan on vahvasti normatiivista: minkäänlaisen demokratian ideaalin toteutumisen edellytys on, että tieteellisten ja poliittisten ongelmien *määrittely* on avointa julkiselle osallistumiselle. Onko maallikkokansalaisilla kuitenkin tiedollisia edellytyksiä osallistua tieteellistä asiantuntemusta vaativien ongelmien määrittelyyn ja totuudelliseen tietoon perustuvien päätösten arviointiin? Vastaus määrittää vahvasti sitä, millaiseksi julkisoiden rooli ja merkitys ymmärretään. Seuraavaksi tarkastelen tieteentutkimuksen sisäisissä teorettisissa keskusteluissa virinneitä ajatuksia julkisojen tiedollisista edellytyksistä osallistua tieteellisten ongelmien määrittelyyn ja ymmärtää niitä. Vastavuoroisesti tieteentutkimuksen oma ymmärrys julkisoista ja poliittisesta toiminnasta paljastuu paikoin yksiulotteiseksi. Olennaisemmaksi kysymykseksi osoittautuu se, miten julkisot toimivat suhteessa tieteelliseen tietoon ja tarttuvat tieteellis-poliittisiin ongelmiin, kuin se, millä edellytyksillä kansalaiset voivat ymmärtää tieteen substanssia ja keskustella tieteen ja teknologian yhteiskunnallisesta merkityksestä.

3.3 Tieteellistä vai julkista asiantuntemusta?

Tieteen- ja teknologiantutkimuksessa maallikkokansalaiset nähdään usein kahden ristiriitaisen vaatimuksen repimänä. Toisaalta tieteellisissä ja tiedepoliittisissa instituutioissa vallitsee vahva oletus siitä, että merkittävin rajoite kansalaisten osallistumiselle tieteellisen tutkimuksen poliittiseen arviointiin ovat tiedolliset puutteet, vaara siitä, että tieteellinen työ ja tieteen tulokset ymmärretään väärin – jos lainkaan (esim. Irwin & Wynne 1996; Wynne 1995). Esimerkiksi tiedepoliitiikka Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa on perustunut 1980-luvulta asti periaatteelle, jonka mukaan kansalaisten ymmärrystä tieteestä on lisättävä, ja sitä varten perustetaan edelleen poliittisia toimenpideohjelmaa¹⁶.

Julkisojen tiedollisen, ”episteemisen ulottuvuuden” (Habermas 2009) ymmärtämiseksi tieteentutkimuksessa on 1990-luvulta alkaen pohdittu tapoja, joilla kansalaisten asiantuntemusta niin omasta elämänpiiristään kuin tieteellisestä tiedosta ja tieteellisten ongelmien relevanssista voitaisiin ymmärtää. Brian Wynnin (1995, 362) mukaan olisi pidättäydyttävä sekä ”tieteellisen tiedon” että ”julkisen ymmärtämisen” kategorioiden määrittelyä ennen analyysia. Ihmisten ja julkisojen suhde tieteeseen on huomattavasti monisyisempää ja -merkityksellisempää kuin pelkkää tieteen sisältöjen omaksumista tai välinpitämättömyyttä, ymmärrystä tai tietämättömyyttä (esim. Irwin & Wynne 1996).

Julkisen osallistumisen ja ymmärryksen tutkimus on osoittanut lukuisin tapaus tutkimuksin, että julkiset ovat refleksiivisiä suhtautumisessaan tieteeseen ja tietoon. Se, miten ihmiset joko yksilöinä ja julkisoina kulloinkin muodostavat suhteensa tieteelliseen tietoon tai tieteeseen instituutiona, on tapauskohtaista ja ennen kaikkea asiantuntijuutta aina uudelleen määrittelevää (esim. Jasanoff 2003; Wynne 2003).

¹⁶ Esimerkiksi Iso-Britannian hallituksen viimeisin poliittinen ohjelmapaperi tieteen julkisen ymmärryksen lisäämiseksi (Clark & Department for Business, Innovation & Skills 2015) mainitsee toimenpiteiksi mm. ”julkisen mielipiteen seuraamisen tiedettä koskevista päätöksistä”, kansallisen tiedefestivaalin järjestämistä ”julkisen tietoisuuden lisäämiseksi tieteestä” sekä tavoitteeksi sen, että ”kansalaiset arvostavat maan korkeaa osaamista tieteessä ja teknologiassa”. Ilmaisut ovat hyvin samankaltaisia kuin STS:n (esim. Irwin & Wynne 1996) jo 1990-luvuilla kritisoimat tiedepoliittiset ohjelmat ja käsitykset tieteestä ja julkisesta ymmärtämisestä: tiede oletetaan neutraaliksi faktojen haltijaksi ja kansalaiset lähtökohtaisesti tiedollisilta kyvyiltään vajavaisiksi ja tieteen tuottama tietoa ainoaksi yhteiskunnallisesti relevantiksi asiantuntijuuden lähteeksi maallikoille (mt., 4–8).

Julkisoihin tulisi suhtautua samalla vakavuudella ja analyttisellä otteella kuin tieteeseen: ”erikoistuneen tiedon ja tulkintojen alueena, jonka rajat ja muodot ovat jatkuvan neuvottelun tulosta ja yhteydessä muihin sosiaalisiin instituutioihin ja tiedon muotoihin.” Tieteen julkisen ymmärryksen ja osallistumisen näkökulma ei riitä: ”tarvitaan myös tieteellistä ymmärrystä julkisoista”. (Irwin & Wynne 1996, 8.)

Sen sijaan tieteen tutkimus on osoittanut, miten pikemmin tutkijat, tieteelliset instituutiot ja tiedepoliittikan suunnittelijat ovat epärefleksiivisiä ymmärryksessään siitä, miten kertoa tieteestä ja avautua julkiseen dialogiin julkisojen kanssa (esim. Wynne 1995, 384–385). Tutkijat ja tieteelliset instituutiot tapaavat myös usein suojella tiedollista ja yhteiskunnallista auktoriteettiaan kohdatessaan julkista kritiikkiä, mikä on ironista kyllä nimenomaan lisännyt tarvetta antautua julkisen keskustelun ja tarkastelun armoille (Irwin & Wynne 1996, 6–7).

Varsinkin silloin kun maallikkokansalaisten oma tieto ja elämismaailmat ajautuvat ristiriitoihin ja konflikteihin tieteellisen asiantuntijatiedon ja ”virallisten” tiedeinstituutioiden kanssa, molemmat joutuvat alttiiksi uudelleenmäärittelylle. Vuorovaikutuksen ongelmia eivät välttämättä olekaan enää ihmisten tietämättömyys tai välinpitämättömyys ja tutkijoiden kyvyttömyys selkeään ja innostavaan viestintään tieteestä. Haaste on pikemmin se, ettei tällaisen dialogisen kohtaamisen, jossa julkiset, tutkijat, tieto ja poliittiset toimijat tulevat sidotuksi yhteiseen, konflikteja kirvoittavaan ongelmaan, ymmärtämiseen ole välttämättä sen enempää käsitteellisiä välineitä kuin käytännön foorumeita (myös Marres 2005; Callon ym. 2009).

STS:n piirissä on 2000-luvulla keskusteltu vilkkaasti siitä, miten Ulrich Beckinkin huomioima alapoliittisen toiminnan aiheuttama demokraattisen legitimitetin vaje voitaisiin tilkitä. Harold M. Collins ja Robert Evans (2002) ovat esittäneet avauksen ehdottamalla tieteen tutkimukseen ”kolmatta aaltoa”, asiantuntemuksen ja kokemuksen tutkimusta (Studies of Expertise and Experience, SEE). He ehdottavat, että ”legitimitetin ongelma” olisi korvattava ”ekstension ongelmalla” (‘problem of extension’). Jos STS on 1980- ja 1990-luvut pohtinut, miten tuoda demokraattinen politiikka – julkinen osallistuminen ja arviointi – mukaan tieteeseen (legitimitetin ongelma), uudella vuosituohannella sen tulisi pystyä pohtimaan, miten hyödyntää maallikkokansalaisten tietoa ja kokemusta mahdollisimman optimaalisesti tieteen ja

teknologian yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnissa ja päätöksenteossa (ekstension ongelma). Collins ja Evans tekevät siis seuraavan erottelun mielekkäiden tutkimusongelmien kesken: pitäisikö tieteellis-teknisten ongelmien arvioinnin ja päätöksenteon poliittista legitimitettä lisätä tuomalla mukaan demokraattisia prosesseja vai tulisiko päätösten perustua ainoastaan parhaimpaan mahdolliseen tietoon (mt., 235–236)? He keskittyvät vastaamaan nimenomaan jälkimmäiseen kysymykseen ja esittävät monipolvisen mallin siitä, millaista asiantuntemusta erilaiset ongelmat voivat vaatia ja miten eri tieteenalat on mahdollista avata dialogille maallikkojen kanssa.

Vastauksena ekstension ongelmaan Collins ja Evans esittävät erilaisia tapoja, joilla maallikkojen apua voidaan tarvita eri tieteenalojen ongelmien yhteiskunnallisen ulottuvuuden arvioinnissa. He hahmottavat tieteen ja yhteiskunnan ja politiikan suhteet asiantuntemuksen ja tiedon ”siirtyminä” (mt., 247–250) molempien kategorioiden suuntiin. Kategoriarajat tieteen ja politiikan välillä on Collinsin ja Evansin mukaan pidettävä selvinä: politiikalla ei ole asiaa tieteellisen asiantuntemuksen alueelle, eikä tieteen auktoriteetilla tule olla maallikkokansalaista enempää sananvaltaa politiikan alueella (mt., 250, 270). Collinsin ja Evansin mallia voi lukea myös jonkinlaisena subsidiariteettiperiaatteen sovelluksena: on voitava määritellä oikeanlainen asiantuntemus ja oikea määrä maallikkojen osallistumista tietyn tieteenalain tiettyyn ongelmaan – ja ekstension ongelmaan ratkeaa.

Julkisen keskustelun ”episteemistä ulottuvuutta” (Habermas 2009) on toki pohdittu myös julkisuus- ja demokrateorian piirissä. Niin deliberatiivisen demokratian puolustajat (esim. Habermas 2009; Bohman 1996) kuin sen keskeiset kriitikot ja kehittelijät (esim. Young 1997, 394–395; 2000) ovat ainakin osin yhtä mieltä siitä, että pluralismi ja moniäänisyys ovat hyväksi julkisen sfäärin episteemiselle eli tiedolliselle kapasiteetille. Ennen kaikkea Habermas (2009) ja Bohman (1996, 26–28) katsovat julkisoiden tiedollisten valmiuksien ja kykyjen kasvattamisen johtavan lähemmäksi totuudellisuutta julkisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa.

Feministisessä teoriassa vaikutusvaltaisen ”tiedollisen sitoutuneisuuden” ajatuksen (‘situated knowledge’) (Haraway 1988) mukaan tieto on taas erottamattomasti osa subjektin asemaa yhteiskunnallisissa valtarakenteissa, ja siksi alisteisten asemien

näkökulma asioihin on hegemonisia positioita haastavaa ja siten myös kriittistä. Iris Marion Young (1985; 2000) on esimerkiksi korostanut yhteiskunnallisiin aseisiin ja identiteetteihin sidotun tiedon moninaisuutta, jonka tulisi heijastua myös siihen, millaiseksi julkinen sfääri käsitetään. Young (2000, 114–115) edellyttää, että eri sitoutuneiden positioiden pluralismi tulee huomioida samoin kuin eri ryhmien kriittinen suhtautuminen toisiinsa. Habermas (2009) taas pelkistää julkisoiden episteemiset ulottuvuudet vaatimukseksi tietystä tietotasosta, jota julkiselta deliberaatiolta on syytä edellyttää demokratian pitämiseksi tolkullisena. Sitoutunut tieto taas tukeutuu ”vahvaan objektiivisuuteen” (Harding 1993) eli ajatukseen siitä, että eksplisiittisesti jostakin alisteisesta vähemmistöpositiosta esitetty väite tai siitä käsin tuotettu tieto on objektiivisempaa tai vähemmän epätotta kuin hegemonisten, valtavirtaisten positioiden tieto. Tämä ajatus taas palautuu julkiseen toimintaan sovellettuna vastajulkisomallien eri positioiden pluralismiksi, eikä tartu siihen, miten ja *mistä* julkisot tuottavat tietoa, keskustelevat tai miksi ne ryhtyvät poliittiseen toimintaan. Niin Habermasin kuin tämän näkemyksiä suorasti tai implisiittisesti kritisoivan feministisen teorian katsannossa julkinen osallistuminen yhteiskunnan ongelmien ratkomiseen on demokratian ideaali, jolle on muotoiltava normatiiviset puitteet, ei niinkään käytännön välttämättömyys (myös Marres 2007, 770).

Sekä Habermasin että Youngin edustamat näkökulmat demokratian episteemiseen ulottuvuuteen havainnollistavat hyvin, miten tietoa pidetään demokratian toteutumisen *ennakkoehdona ja edellytyksenä* samalla kun sen tuottamisen käytännöt sulkeistetaan ja suljetaan ristiriidoilta ja julkiselta osallistumiselta. Kyseessä on sama moderniin ajatteluun liittyvä taipumus, jota Latour kutsuu puhdistamiseksi (1991/2006), poliittisen keskustelun perustamiseksi kiistattomille faktoille (‘matters of fact’), ja Michel Callon ym. (2009, 119–123) ”kaksoisdelegaatioksi”. Poliitiikan teoriassa puolestaan tiede ja teknologia suljetaan poliittisen diskurssin ulkopuolelle, jotta julkinen sfääri ja julkisoiden toiminta voidaan varata faktatietoon perustuvalla keskustelulla. Tieteelliseen tietoon suhtaudutaan poliittisen deliberaation tai antagonismin kohteena, objektina, jonka määrittelyyn poliittinen prosessi ei osallistu (mm. Latour 1991/2006; 2004a; 2005a).

Tieteentutkijat, erityisesti Collins ja Evans (2002) pyrkivät tarttumaan ”kaksoisdelegaatiota” toisesta päästä keskittymällä tieteellisen asiantuntijuuden kategoriaan ja laajentamaan sitä. Jos demokratiateoria tapaa sulkeistaa tieteellisen

tiedon tuottamisen kontingentin luonteen, etenkin Collins ja Evansin (2002) ongelmanasettelu turvautuu ”suoraan kaupan hyllyltä” poimittuun käsitykseen politiikasta (de Vries 2007, 781 [lainaus abstraktista]). Vaikka Collinsin ja Evansin eksplisiittinen tavoite on laajentaa maallikoiden mahdollisuutta osallistua omalla asiantuntemuksellaan ja kokemuksellaan, heidän esityksensä on kohdannut voimakasta kritiikkiä (esim. Jasanoff 2003; de Vries 2007; Wynne 2003). Ensinnäkin kriitikot huomauttavat, että maallikotiedon ja julkisen osallistumisen rooli on huomattavasti monisyisempi kuin vain varanto määrittelemätöntä, hyödynnettävän tiedon potentiaalia (esim. Jasanoff 2003, 397). Toiseksi maallikkojen ja julkisojen (’public’) osallistuminen aiheiden ja ongelmien määrittelyyn on ratkaisevaa: onko julkisoilla ja maallikkokansalaisilla mahdollisuuksia vaikuttaa ongelmien määrittelyyn – siihen mistä itse asiassa päätöksenteossa on kyse (Wynne 2003, 404) – vai ovatko ne vain julkisyleisö, jonka ”oikeus tietää” tulee täytetyksi informoimalla tieteellis-teknisestä sisällöstä ja poliittisen prosessin etenemisestä.

Sheila Jasanoff (2003, 394) tarttuu erityisesti Collinsin ja Evansin tapaan kohdella tiedettä ja politiikkaa erillisinä suljettuina järjestelminä ja jättää huomiotta se, että niiden erot tulevat aina neuvotelluiksi uudelleen suhteessa käsiteltäviin ongelmiin. Asiantuntemus vaatii aktiivista työtä ja sitä ”käytetään erityisissä historiallisissa, poliittisissa ja kulttuurisissa konteksteissa” (mt., 393). Julkista osallistumista tarvitaan nimenomaan siksi, että vain sen myötä ongelmien määrittelyyn ja niiden vaikutusten arviointia voidaan ylipäätään kokeilla ja muokata vastamaan huoliin ja riskin kokemuksiin, joiden vuoksi osallistavat deliberatiiviset käytännöt on alun perin luotu (mt., 397–398).

Jasanoff (esim. 2005, 247–271) on itse tuonut keskusteluun kansalaisepistemologioiden (’civic epistemologies’) käsitteen tarttumaan niihin ”moniin tapoihin, joilla tiede ja teknologia vangitsevat julkisen mielikuvituksen eri poliittisissa kulttuureissa” (mt., 255). Jasanoff pyrkii käsitteellään huomioimaan koko ”kollektiivisen tietämisen tyylin” (mt., 255) järjestelmän, jossa ”julkisen osallistumisen” ja julkisen toiminnan käytännön merkitys muodostuu. Vertailevan tutkimuksensa perusteella Jasanoff erottaa esimerkiksi samasta huolenaiheesta, geenimanipuloitujen viljelykasvien turvallisuudesta ja bioteknologian yhteiskunnallisista vaikutuksista, hyvin erilaiset kansalaisepistemologiat Yhdysvalloissa, Britanniassa ja Saksassa 1990-luvulla.

Esimerkiksi sillä, millainen rooli asiantuntijuudelle tai julkiselle osallistumiselle on annettu päätöksenteossa, on muovannut niin lainsäädäntöä kuin kyselyillä mitattavaa julkista mielipidettä suhteessa GMO-tuotteisiin. Britanniassa GMO-viljelyn ja -tuotteiden poliittisen sääntelyn valmistelua varten perustettu valtiollinen bioteknologiakomissio järjesti niin monivuotisia kokeellisia viljelyprojekteja kuin julkisia arviointeja GMO-tuotteiden kaupallistamisesta (mt., 260–261). Julkista osallistumista ja panosta etsittiin ja keskustelua pyrittiin avaamaan, mikä Jasanoffin mukaan sopii maan kulttuuriin asiantuntijuudesta. Brittiläinen ekspertokratia nojaa vahvasti sosiaalisen vastuun omaksumiseen ja ilmentämiseen. Tieteelliset tai poliittiset meriitit tarvitsevat tuekseen näyttöjä ja uskottavuutta siitä, että yksittäinen asiantuntija tai komiteallinen heitä on sisäistänyt vastuun yhteisen hyvän ajamisesta. (Mt., 268–269.) Saksassa taas asiantuntijuus liitetään vahvasti tieteen institutionaaliseen auktoriteettiin, ja GMO-tuotteita koskeva tiedontuotanto tapahtui pitkälti tieteen sisäisissä suljetuissa ”mikropoliitikoissa” (mt., 269). Julkiselle arvioinnille geenimanipulaatio aukesi vasta kun tieteelliset instituutiot olivat tehneet tehtävänsä ja määritelleet, mistä on kyse. Asiantuntijoiden julkinen keskustelu käsitteli oikeastaan vain GMO-tuotteiden sääntelyn normatiivisia ja moraalisia kysymyksiä – ei niinkään tutkimustietoa sinänsä – ja vasta sen jälkeen kun lainsäädäntö oli valmis. (Mt., 260–261.)

Gerard de Vries (2007) on huomauttanut ”ekstension ongelmaan” ja sen nostattamaan kritiikkiin liittyen, että ne molemmat käsittelevät julkista osallistumista yksinomaan poliittisten subjektien välisenä deliberaationa, julkisen ”kollektiivisen tietämisen tyylien” (Jasanoff 2005, 255) moninaisuutena. De Vries (2007, 801–802) argumentoi näkökulman fokuksen siirtämisen tai täydentämisen puolesta: pois subjekteista kohti objekteja – niitä ongelmia, joiden ympärille julkiset muodostuvat. De Vriesille keskeisintä on siis poliittisten objektien kohtalo: saadaanko jostakin epävarmasta, huolta aiheuttavasta teknotieteellisestä objektista määritettyä poliittinen ongelma, johon voi kohdistaa lainsäädäntöä tai jonka puolesta tai jota vastaan voi esimerkiksi lobata tai kampanjoida. Jos Jasanoffia ja Wynneä askarruttaa, kykeneekö tieteen tutkimus huomioimaan ne moninaiset tavat, joilla käsityksiä julkisoista ja niiden merkityksestä tuotetaan (Wynne 2007) tai miten julkinen osallistuminen on osa kokonaista kansalaisepistemologista kulttuuria (Jasanoff 2005), de Vries (2007, 802–803)

kiinnittäisi huomion siihen, mitä itse politiikan objekteille tapahtuu julkisessa elämässä ja miten objektit toisaalta vaikuttavat julkisen toiminnan muotoutumiseen. Esimerkiksi GMO-tuotteiden tapauksessa selittävä tekijä ei olisikaan yksinomaan inhimillisen tietämisen tapojen kulttuuri vaan myös se, miten itse objekti ja siihen kohdistuva toiminta ja merkityksenanto tulevat konstituoiduiksi samanaikaisesti (mt., 805).

Tieteentutkija Noortje Marres (2007, 762–763, 776 [alaviite 2]) on ehdottanut erääksi ratkaisuksi de Vriesin (2007) ehdotukseen ”sosio-ontologista käännettä” STS:n ja demokratiateorian yhdistämiseksi (myös Mol 1999; tämän tutkielman luku 2.2). Marres (2007, 776) erottaa demokratiateorioista kolme eri tapaa suhtautua ongelmien määrittelyyn (’issue formation’): objektivistisen, diskursiivisen ja sosio-ontologisen. Ensimmäiset kaksi keskittyvät normittamaan julkista toimintaa: toisaalta muotoilemaan osallistumisen foorumit ja rakenteet siten, että ne, joihin ongelmat vaikuttavat, osallistuvat niiden käsittelyyn (esim. Habermas 2001b); toisaalta asettamaan sääntöjä julkiselle diskurssille ja sille, miten julkisten toimijoiden tulisi päästä yhteisymmärrykseen totuudellisista päätöksistä (esim. Habermas 2001a). Molemmat sortuvat Marresin (2007, 776) mukaan olettamukseen, että relevantit toimijat ja toiminnan foorumit on mahdollista määrittää ennalta tai normatiivisesti.

Sosio-ontologinen näkökulma taas problematisoi objektivistisen ja diskursiivisen lähestymistavan ennako-oletukset: ongelmia ja diskursiivisia määritelmiä sekä väitteitä ongelmista ei tulisi erottaa toisistaan (mt., 776). STS on pyrkinyt, kuten edellä on kuvattu, problematisoimaan jaottelun toisaalta tieteellisen tiedon tuotannon ja toisaalta kollektiivisen poliittisen toiminnan ja päätöksenteon prosessien välillä (mt., 770; myös esim. Jasanoff 2003; 2005; Wynne 2007). Se, mihin Brian Wynne viittaa ”sosiaalisella”, joka olisi huomioitava julkisoiden osallistumista ja toimintaa tarkastellessa, laajenee Marresin näkökulmassa ontologiseksi kysymykseksi siitä, millaisia maailmassa *olemisen*, ei vain tietämisen, tapoja tieteellis-teknologiset ongelmat implikoivat (Marres 2007, 761–762).

Julkison käsitettä määritellessään Veikko Pietilä (1999, 10) toteaa viestinnän tutkimuksen tarttuvan ”keppiin väärästä päästä”. Huolena ja tutkimuksen kohteena on pitkälti se, tarjoavatko esimerkiksi media tai poliittiset instituutiot yhteiskunnasta sellaista tietoa, jonka varassa rakentaa aktiivista kansalaisuutta – kultivoida juuri

habermasilaista, kriittis-rationaalista, keskustelevaa julkisokäsitystä. ”Oikea pää” aloittaa olisi Pietilälle pikemmin kysyä, ”kuinka julkisot toimivat suhteessa viestimiin ja viestimät suhteessa julkisoihin” (mt., 10) tai ”miten julkisot pystyvät hyödyntämään viestimiä [ja] miten viestimet toimivat niiden resursseina” (mt., 11).

Julkiseen osallistumiseen ja tieteen demokratisointiin keskittyvä STS on kohdannut hyvin samanlaisen haasteen. Milloin ’the public’ on ollut valistusprojektien kohde, julkisyleisö, jonka ymmärrystä tieteestä tulee parantaa (Irwin & Wynne 1996), milloin varanto maallikkoasiantuntijuutta, jonka valjastamiseen on luotava inklusiivisia prosesseja (Collins & Evans 2002). Sismondon (2008) ”sitoutuneen ohjelman” mukaiset näkökulmat (esim. Jasanoff 2005; Wynne 2007) taas pyrkivät problematisoimaan STS:n käsityksen julkisoihin kuultavana osapuolena ja välittävänä tekijänä tieteen tutkimuksen ja politiikan sekä demokratiateorian välissä.

Tieteen tutkimuksen suhtautuminen ’publiceihin’ on ongelmallinen hyvin samaan tapaan kuin Pietilän (1999) mukaan joukkoviestinnän kohteiksi ymmärretyt julkisot. Ne ymmärretään usein yksisuuntaisina joko suhteessa tieteen käytäntöihin ja asiantuntijuuteen (julkisot osallistuvat valmiiksi määriteltyjen ongelmien käsittelyyn) tai politiikkaan (niiden osallistumista käytetään legitimoimaan poliittista päätöksenteon demokraattisuutta). STS:n viitekehyksessä asiajulkiso (Pietilä 2010; Price 1992) siis tarkoittaisi jonkin tieteellisen tai poliittisen ongelman tai aiheen käsittelyyn osallistuvia kansalaisryhmiä, jotka tarjoavat niin maallikkoasiantuntijuuttaan kuin osallistumisellaan takeen demokratian muodollisesta toteutumisesta (esim. Wynne 2007). ”Kadonneen julkison” metsästys (Jasanoff 2005) taas perää julkiseen osallistumiseen tartuttavan julkison päästä: tutkimuksen tulisi olla herkkä erilaisille julkisen tietämisen tavoille.

Marresin (2007, 770) mukaan STS on taas jättänyt osin perustelematta ja huomiomatta sen, *miksi* julkisoiden osallistuminen tieteellis-poliittisten ongelmien käsittelyyn on välttämätöntä nimenomaan demokratian toteutumisen kannalta. Tieteen tutkimuksen erilaiset ongelmalähtöiset näkökulmat eivät Marresin (mt., 763) mukaan mene tarpeeksi pitkälle, vaan tyytyvät muotoilemaan joko ongelmille annettavia diskursiivisia kehyksiä tai kehittelevät malleja tieteen demokratisointia ja julkista osallistumista tukeviksi deliberatiivisiksi prosesseiksi.

Juuri näitä Marresin objektiiviksi ja diskursiivisiksi kutsumia STS:n näkökulmia olen tarkastellut tässä luvussa. Jotta sosio-ontologinen tai ”ongelmalähtöinen” näkökulma julkison käsitteeseen ja julkiseen toimintaan olisi hahmoteltavissa, olisi pyrittävä kehittämään julkisolle teoreettinen viitekehys, joka ei ensisijaisesti tukeutuisi mahdollisimman inklusiivisten, egalitaaristen poliittisen julkisen keskustelun foorumien ja demokratiamallien muotoiluun. Marresin (2005, 47–48; 2007, 772–773) argumenttia seuraten vaihtoehtoinen tulokulma julkison käsitteeseen ja julkisen toimintaan olisi löydettävissä ongelmista, joiden määrittelyssä ”julkisot tulevat implikoiduiksi”.

Seuraavassa luvussa aloitan uudelleen ”tieteen päästä” ja palaan sitä kautta takaisin Brian Wynnen (2007, 106) peräämään ”sosiaaliseen” kontekstiin ja julkison käsitteen merkitykseen siinä. Käytän apunani 1980-luvun alussa konstruktionistisen tieteen tutkimuksen kritiikiksi syntynyttä toimijaverkkoteoriaa (’actor-network theory, ANT). Tarkoitukseni on osoittaa, että pelkästään keppiin keskittyminen ei välttämättä riitä, tarttui siihen kummasta päästä tahansa. Seuraavissa luvuissa pohditaan, miten se, *mihin* keppiä on tarkoitus käyttää – mikä on saanut ylipäätään tarttumaan siihen – tulee antaneeksi kepillä tarkoituksen.

4 Julkiso toimijaverkkoteoriassa

Toimijaverkkoteoria, eli 'actor-network theory' tai ANT (esim. Callon & Latour 1981; Latour 1999b; 2005b; Law 1999; Lehtonen 2004; 2008; Ylikoski 2000) on tieteen- ja teknologiantutkimuksen piirissä 1980-luvun alussa muotoutunut metodologinen suuntaus, jonka varhaisia innoittajia olivat luonnontieteellisten laboratorioden etnografiset tutkimukset (esim. Latour & Woolgar 1979/1986; Knorr-Cetina 1981). Toimijaverkkoteorian keskeiset ranskalaiset kehittäjät Bruno Latour ja Michel Callon ovat osallistuneet empiirisen ja teoreettisen tieteentutkimuksen (esim. Callon 1984; Latour 1987) lisäksi myös tiiviisti yhteiskuntateoreettiseen ja sosiologiseen keskusteluun toimijuudesta (esim. Callon & Latour 1981; Latour 2005b) sekä fokusoidummin tieteenfilosofiseen debattiin tieteellisen tiedon luonteesta ja myös koulukuntasotiin tieteen ja teknologian tutkimuksen sisällä (esim. Callon & Latour 1992; Latour 1987; 1999a; 1999b). Syntyajoistaan asti toimijaverkkoteoria on pyrkinyt ulottamaan verkostonsa samanaikaisesti näille kolmelle eri kentälle. Niitä kaikkia yhdistää pyrkimys osoittaa, miten tieteellisen tutkimuksen ja tiedon objektit tulevat osaksi muuta yhteiskuntaa.

Suomalaisessa yhteiskuntatieteessä toimijaverkkoteoriaa on käsitelty toisaalta yksinomaan tieteentutkimuksen suuntauksena (esim. Ylikoski 2000) ja toisaalta sosiologisena näkökulmana yhteiskuntateoriaan (esim. Lehtonen 2004; 2008; Pyyhtinen 2015; Pyyhtinen & Tamminen 2007) ja poliittiseen filosofiaan (esim. Tamminen 2012). Suomessa ja kansainvälisestikin toimijaverkkoteoriaan pureudutaan pitkälti Bruno Latourin ajattelun ja tuotannon kautta, mikä on ymmärrettävä, sillä Latour on tuotantonsa myötä vienyt ANT:n periaatteita yhä voimallisemmin yhteiskuntateoriaan, sosiologiaan ja politiikan teoriaan. On hyvä silti tiedostaa, että tutkimusalana ANT on kasvanut kattamaan satoja kansainvälisiä tapaustutkimuksia, teoreettisia artikkeleita sekä kommentaareja. ANT:n teoreettisen perustan luojana Bruno Latourilla on kuitenkin ollut merkittävä rooli, tosin toisen keskeisen kehittäjän Michel Callonin työ on usein jäänyt varsinkin yhteiskuntatieteellisissä ja -teoreettisissa näkökulmissa Latourin tuotannon varjoon (Leskinen 2000). Sen enempiä toimijaverkkoteoriasta kuin Latourin ajattelusta ei tässä tutkielmassa voi antaa tyhjentävää kokonaiskuvaa. Latourin tuotantoon keskittyminen on tutkielmani kannalta kuitenkin perusteltua jo siksi, että

nimenomaan hän on tuonut ANT:n perusteesejä eksplisiittisesti politiikan ja julkisen elämän teoretisointiin.

Tässä luvussa keskityn kolmeen Latourin tuotannon ja toimijaverkkoteorian teemaan: modernin ajattelun kritiikkiin (Latour 1991/2006; 2004a), ei-inhimillisen tai materiaalisen toimijuuden ajatukseen sekä 'matters of concern' -käsitteeseen julkisen elämän ja sen ongelmien paikantajana. Modernin kritiikki johdattaa ensin paikantamaan julkiset, poliittiset ongelmat keskelle tieteellis-teknologisia objekteja. Modernin kritiikki tarjoaa samalla myös vaihtoehdoisen narratiivin riskiyhteiskunnan muodostumisesta (Beck 1990; 1992). Ei-inhimillisen toimijuuden ajatus taas moninkertaistaa julkisen elämän oliot laajentamalla näkökulman kattamaan ihmisten ideologioiden, intressien, identiteettien ja ideaalien välisten konfliktien ja sovittelun lisäksi ei-inhimillisen ja materiaalisen ulottuvuuden.

'Matters of concern' -käsite sitoo Latourin ajattelun ja toimijaverkkoteorian konkreettisesti julkison käsitteeseen sekä John Deweyn ja Walter Lippmannin 1920-luvulla käymään debattiin julkisojen ja julkisen toiminnan merkityksestä politiikalle ja demokratialle. Latour on löytänyt Deweystä ja Lippmannista innoittajan omalle poliittiselle ajattelulle (esim. Latour 2005a; 2011a). Julkisossa näkyy Latourin 'matters of concern' -käsitteen ydin: tieteellisistä ja teknologisista objekteista tulee poliittisia ja kiistanalaisia silloin kun niiden konstruoitu luonne syystä tai toisesta tulee näkyväksi ja ne vaativat ympäristönsä huomion ja etenkin toimintaa, jotta ne voitaisiin koota uudestaan (esim. Latour 2004a 74–76; 2005a; 2005b, 114–120; 2011a; myös Dewey 1927/2006, 64–65, 81). Julkisot tulevat siis artikuloiduiksi ongelmien määrittelyn kautta.

4.1 Bruno Latour ja toimijaverkkoteoria: toimijuuden ja moderniteetin uudelleenmäärittelyä

Vaikka toimijaverkkoteoriaa ei voi pitää selvärajaisena ja lukkoon lyötynä teoriarakennelmana tai metodologiana (Law 1999; Latour 1999b; Ylikoski 2000, 300), siinä yhdistyy erityinen yleinen yhteiskuntateoreettinen vakaumus empiiristä tutkimusta ohjaavaan metodologiaan. Yhteiskunnan konstituutio perustuu ANT:ssa toiminnalle, mutta hyvin eri merkityksessä kuin toimintaa yhteiskuntatieteissä ja sosiologiassa on totuttu käsittelemään. Toimintaa ei toimijaverkkoteoriassa nähdä lähtökohtaisesti

ihmisten välisenä vuorovaikutuksena, jota ohjaavat yksilölliset motivaatiot ja intentiot, ja joka olisi yhteiskunnan konstituution peruspilari. Sen sijaan toiminta ja toimijuus ymmärretään toimijaverkkoteoriassa radikaalisti relationaalisena: toimijan olemusta, kykyjä ja intentioita ei voida päätellä muuten kuin seuraamalla, millaiset suhteet, yhteenliittymät ja ”kykyjen valjastaminen” saa aikaan toimintaa (Latour 1999b). Maailma tuotetaan suhteissa ja pidetään koossa käytännöissä (Law 2004a, 59). ANT:ssa puhutaan toimijoiden (‘actor’) sijaan usein *aktanteista*¹⁷, joiden ominaisuudet tulevat ilmi vain suhteissa, jotka tekevät niistä todellisia ja tutkittavia. Aktantit ovat verkostoja, jotka jokin muu on saanut toimimaan ja jotka saavat jonkin muun toimimaan (Latour 2005b, 46–50). Toiminta ja toimijuus avautuvat siis tutkittavaksi vain suhteessa niihin laajempiin suhteiden verkostoihin, jotka ylipäätään mahdollistavat toiminnan. Näiden verkostojen jäljittäminen ja kuvaaminen ovat ANT:n tehtäviä, sen metodologinen ja epistemologinen eetos – Latourin (1999b, 20) sanoin ”alkeellinen metodi oppia toimijoilta määräämättä *a priori* niiden kykyjä rakentaa maailmaa”.

Poleemisin toimijaverkkoteorian periaatteista on toimijuuden myöntäminen niin ihmisille kuin ei-inhimillisille olioille. Esimerkiksi luonnontieteellistä tutkimusta analysoitaessa ANT-näkökulma ei tee ennalta ontologista eroa vaikkapa atomien, proteiinien, kiihdyttimien, mikroskooppien, matemaattisten mallien, tutkijoiden, tieteellisen auktoriteetin, kynien tai tieteellisten julkaisujen välillä.

Toimijaverkkoteoreettinen tutkimusote on ”irreduktionistinen”: ennen tutkimusta pidättäydytään tekemästä erotteluja selittävien ja selitettävien tekijöiden välillä; tutkimuksen tehtävä on jäljittää eri toimijoiden välisten suhteiden verkostoja ja näyttää, miten selitettävän ja selittävän kategoriat luodaan (Latour 1988, 158–175). Analogia Latourin etnografiaan (Latour & Woolgar 1979/1986) tieteellisen tutkimuksen käytännöistä on selkeä: laboratoriossa tutkittavat vielä tuntemattomat oliot määrittyvät vain koetusten yhteydessä, kun niitä mitataan, manipuloidaan, jäädytetään,

¹⁷ Termin käytöllä ANT:ssa on yhteys semiotikko Algirdas J. Greimas’n aktanttimalliin (1966/1980). Greimas’n mallissa kerronnallisten rakenteiden toimijoiden eli aktorien toiminta määrittyy sen mukaan, mihin kerronnalliseen luokkaan eli aktanttiin toimijat kuuluvat. Aktanttien – subjekti, objekti, vastustaja, apuri, lähettäjä, vastaanottaja – muuttuvat suhteet toisiinsa – niiden väliset koetukset – luovat kertomuksen. Kertomusta kokonaisuutena ei toisin sanoen ole ilman aktanttien keskinäisiä suhteita. Latourille se, millaiset koetukset luovat toimijan/aktantin, edeltää aina sitä, millaisia ne ovat ja mitä ne pystyvät tekemään (Latour 2004a, 75, 264 [alaviite 26]; 2005b, 54–55). John Law (1999, 4) kutsuukin ANT:ta materiaaliseksi semiotiikaksi: ”maailman oliot ovat relationaalisia, ne tuotetaan suhteissa, ja tätä periaatetta [ANT soveltaa] armotta kaikkiin materiaaleihin, ei vain kielellisiin”.

kuumennetaan, kiihdytetään, sekoitetaan ja tulkitaan. Kokeiden tuloksena lopulta määritelty objekti ja sen ominaisuudet ovat olemassa ja tiedettävissä vain ne tuottaneiden kokeiden ja koetusten ansiosta. Sama periaate toimijaverkkoteoriassa liitetään yhteiskuntatieteen kohteisiin, yhtäläisesti inhimillisiin ja ei-inhimillisiin toimijoihin (Lehtonen 2008, 115–116; Harman 2014, 41–43.)

Julkison käsitteen kannalta toimijaverkkoteoreettinen viitekehys on tullut relevantiksi Bruno Latourin tuotannossa viimeistään 2000-luvun taitteen jälkeen tapahtuneessa siirtymässä kohti poliittista filosofiaa ja politiikan teoriaa (ks. Harman 2014; Tamminen 2012). Ensimmäisessä erityisesti yhteiskuntateoreettisessa teoksessaan *Emme ole koskaan olleet moderneja* (1991/2006) Latour muotoilee myöhemmän tuotantonsa perustavan ongelman: moderni ajattelu ei kykene käsittelemään ymmärtämään aikamme viheliäisimpiä ongelmia, kuten ilmastonmuutosta tai pandemioita, sillä ne eivät asetu selvästi joko luonnon tai kulttuurin, tieteen tai politiikan kategorioihin (myös Beck 1990, 223). Moderni ajattelu ”puhdistaa” maailman ilmiöt jompaankumpaan kategoriaan kuuluviksi, mikä tekee modernista maailmankuvasta epäsymmetrisen (Latour 1991/2006, 153–157) ja saa ongelmat vain moninkertaistumaan. Saman teeman pohjalta Latour on viimeiset kaksi vuosikymmentä muotoillut vähitellen omaa ”poliittista ekologiaansa” (Latour 2004a) tai ”olemassaolon moodien antropologiaansa” (Latour 2013). Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tehtävä on Latourille tavoitella symmetristä metodia eli pikemminkin aloitettava niistä ”kaikkiällä sikiävistä hybrideistä” (mt., 13–16), aina toisiinsa kietoutuneiden luonnon ja kulttuurin, tieteen ja politiikan verkostoista ja niiden jäljittämisestä.

Toimijaverkkoteoria on 1980-luvun alusta lähtien ollut Bruno Latourin tuotannon läpi vaeltava tema. Hän on kertaalleen, esseessä *On recalling ANT* (1999b) jopa tuominut luomuksensa epäonnistuneeksi yritykseksi uudistaa yhteiskuntatieteellistä tai sosiologista tutkimusotetta osana tieteen- ja teknologiantutkimusta (myös Latour 2005b, 10). Pieleen ANT:ssa olivat menneet sanat ’actor’, ’network’ ja ’theory’ – sekä yhdysviiva kahden ensimmäisen sanan välissä (Latour 1999b, 15). Koska Latourin paikoin ihastuttavan, paikoin raivostuttavan värikäs kirjallinen tyyli jättää usein lukijan neuvottomaksi ironiansa sävyjen kanssa, ei ole selvää, onko teksti tosiaan tarkoitettu muistopuheeksi vai henkiinherätykseksi toimijaverkkoteorialle. Joka tapauksessa

Latourin erittely ANT:n neljästä ”virheestä” käy mainiosta johdatuksesta teorian peruseriaatteisiin.

4.1.1 Toimija, verkko, teoria, yhdysviiva

Toimija. ’Actor’-sana yhdistettynä verkostoon uusintaa Latourin mukaan tarpeettomasti juuri sitä toimijan ja rakenteen välistä dikotomiaa, joka ANT:n oli tarkoitus ohittaa. Toimijaverkon käsitteellä Latour on halunnut välttää yhteiskuntatieteellisessä selittämisessä vallitsevan tavan yhtäältä täydentää mikrotason toiminnan analyysijä jollakin niitä laajemmalla kontekstilla (esimerkiksi valtarakenteilla, instituutioilla, myyteillä, arvo- ja normijärjestelmillä) ja toisaalta antaa rakennetason analyysille ”lihaa luiden ympärille” huomioimalla, miten mikrotasolla yksittäiset toimijat neuvottelevat suhdettaan rakenteisiin. (Latour 1999b, 16–17.) Toimijaverkkoteoria ei siis esimerkiksi pyri osoittamaan, miten mikro- ja makrotaso toimivat toisiaan määrittäen, tai ”rakenteistaen” (Giddens 1984), vaan ohittaa kokonaan ajatuksen sosiaalisen maailman mittakaavasta. Yhteiskuntatieteen – tai oikeastaan Latourin (2005b, 171) mukaan juuri toimijaverkkoteorian – tehtävä on nimenomaan tutkia sosiaalisen ”paikan, koon ja mittakaavan” jatkuvaa tuottamista. Se taas on toimijaverkkoteorian näkökulmasta kiertoliikettä (’circulation’), ei ääretöntä edestakaista tarkentavaa ja loitontavaa liikettä makro- ja mikrotason, yhteiskunnan ja toimijan välillä (Latour 1999b, 18–19). Kiertoliike ei ole jotain, mitä toimijat tekevät, vaan se antaa niille aina uudestaan kyvyn muodostaa suhteita toisiinsa; Latour puhuu toimijoiden vuorovaikutuksesta ”interobjektiivisuutena”, jossa ei ole lähtökohtaisesti mitään paikallista tai globaalia (mt., 18). Toiminnan tutkimuksen kannalta on olennaista välttää päätyvästä toimija- ja rakenneselitysten ääripäihin ja sen sijaan kirjata ylös, miten paikallinen vuorovaikutus kulloinkin *kehystyy* ja miten jotkin verkostot *kasaavat* itseensä muita enemmän suhteita (mt., 18–19). Toisin sanoen toimijaverkkoteoreettinen tutkimus perustuu toimijoiden välisten interobjektiivisten suhteiden jäljittämiseen ja kuvaamiseen ilman, että tutkimusta ohjaavat ennakkokäsitykset siitä, onko tutkittavan ilmiön oikea mittakaava makro- vai mikrotasoinen.

Toimijaverkkoteoriaan kohdistettu kritiikki on monesti perustunut usein sen käsitykseen toimijasta ja toimijuudesta. Jos kaikessa on kyse toimijoiden kyvystä muodostaa verkostoja, ajatukselle vallasta ei jää yhteiskuntatieteissä sijaa (esim. Couldry 2008,

101): yhteiskunnasta tulee vain epäpoliittinen, tekninen saavutus eikä sen teoria voi olla kriittistä (Noys 2010, 83–86). Toisaalta taas ANT:n epäinhimillinen käsitys toimijuudesta hävittää yhteiskuntatieteen työkalupakista sosiaaliset, psykologiset ja moraaliset selitykset ja tekee ei-inhimillisiä objekteja tutkivista (luonnon)tieteistä ainoan relevantin tiedon lähteen (esim. Collins & Yearley 1992a). Latourin irreduktionismin vaatimus redusoi luonnontieteen tavoiksi ja faktat manipulaation tuloksiksi ja vie siten myös yhteiskuntatieteeltä ”objektiivisen” pohjan (Brassier 2011, 51).

Verkko/verkosto. Verkosto-termissä Latour karsastaa sen nopeuteen, joustavuuteen, ketteryuteen ja kaikenkattavuuteen viittaavia konnotaatioita. Niiden Latour katsoo viittavan ”tuplaklikki-informaatioon”, joka on tietoverkkojen avulla saavutettavissa viiveettä ja helposti. ANT:n verkko-termin ei ole tarkoitus kuvata tiedon ja siihen pääsyn nopeutumista ja helpottumista vaan päinvastoin sitä hidasta ja työlästä prosessia, jota verkostojen muodostaminen toimijoilta vaatii (Latour 1999b, 15–16; 2005b, 128–131; 2010, 5). Latour korostaa verkon olevan käsitteellinen väline, ei metafora tai kuvaus todellisuudesta: sen avulla kuvaillaan jotakin, mutta se ei ole kuvattu asia (2005b, 131). ”Jos toimija halutaan määritellä tai kuvata, on avattava näkyväksi sen ominaisuudet ja suhteet, sen verkosto” (Latour 2011b, 800). Sana ’work-net’ kuvaisi Latourin mukaan ANT:n verkoston käsitettä: sekä toimijaverkon muodostaminen koetusten ja välitysten kautta että verkoston vakauttaminen ”mustaksi laatikoksi” vaatii työtä, niin toimijoilta kuin tutkijaltakin. Tämä taas on eri asia kuin esimerkiksi graafinen esitys jollakin perusteella toisiinsa monimutkaisilla viivoilla yhteen liitetyistä erillisistä olioista. (Latour 2005b, 132–133.) Kartta ei ole maasto, ja Latourille ANT-tutkijan paikka on maastossa.

Teoria. Nimestään huolimatta toimijaverkkoteoria ei varsinaisesti ole teoria, ainakaan siitä, mitä sosiaalinen maailma on (Latour 1999b, 19). Latour itse kutsuu ANT:ta etnometodologiseksi otteeksi, joka pyrkii oppimaan tutkimiltaan kohteilta, mitä ne ovat, miten ne toimivat ja miksi – tarjoamatta tilalle mitään tutkitun toiminnan ulkopuolista selitystä, rakennetta tai sosio-kulttuurista kontekstia (mt., 19–20; Latour 2005b, 8–11). ANT:n tapa käyttää yhteiskuntatieteestä tuttuja käsitteitä, kuten toimija ja verkosto, epätyypillisellä tavalla, sekä lisäksi lukuisia omia uustermejä, kuten edellä mainitut koetus ja välitys, ovat Latourin mukaan yrityksiä olla selittämättä tutkittavien

toimijoiden toimintaa heidän puolestaan, heille vierailta käsitteillä (Latour 1999b, 20). Operationaalisenä tutkimusotteena ANT:n on anti-essentialistinen: se ei pyri toiminnan itsensä ulkopuolisiin selityksiin tai tulkintoihin vaan systemaattiseen aktuaalisen toiminnan tason kuvaukseen, joka olisi mahdollisimman uskollinen toimijoiden omille kyvyille rakentaa maailmaa (mt., 20–21).

Teesi on houkutellut huomattavasti kritiikkiä. Miten on esimerkiksi metodologisesti mahdollista pitäytyä tiukasti aktuaalisessa tasossa ilman minkäänlaisia teoreettisia ennakko-oletuksia ja premissejä (esim. Virtanen 2015, 134–137)? ANT:n yleistetyn symmetrian periaate (esim. Latour 1991/2006), jonka mukaan kaikkien toimijoiden, niin inhimillisten kuin ei-inhimillisten, toimintakykyjä on tutkimuksessa kohdeltava samalla tavalla, jumiutuu aktuaalisen tasoon eikä siten huomioi mitään sen ylittävää, selittävää horisonttia (Fariás 2014). Teoria toimijaverkoista ei toisin sanoen hyväksy ajatusta, että ”kaiken todellisen ei [ajateltaisi] olevan sellaisenaan aktuaalisesti käsillä” (Lehtonen 2008, 207; myös Krarup & Blok 2011, 54–56). Krarup ja Blok (2011) huomauttavat, että Latourin irreduktionistinen, ”empiirinen agnostisismi” (mt., 55) ajautuu selityksen ja kuvaamisen erottamisen ongelmaan. Latourin vakaumus pitäytyä kuvaamisessa – ”toimijat tietävät itse, mitä tekevät” (Latour 1999b, 19); ”jos kuvaus kaipaa selitystä, se on huono kuvaus (Latour 2005b, 137) – hävittää mahdollisuuden teorian tulkinnalliseen ulottuvuuteen. Silti Latourille kielellinen maailma on monin tavoin etusijalla, koska menetelmällisesti ANT perustuu kielellisten sisältöjen ja maailman tutkimukseen haastattelujen, osallistuvan havainnoinnin ja tekstien analyysin keinoin (Pyyhtinen 2015, 275–276).

Tällaisen kritiikin kautta päästään jyvälle niistä perustavista yhteiskuntateoreettisista konflikteista, joihin toimijaverkkoteoria ajautuu – tai aktiivisesti ajaa itsensä: on kyse siitä, millaiseksi yhteiskunnan tutkimuksen tehtävä ja selitysvoima ylipäätään mielletään.

Yhdysviiva. Toimijan ja verkoston välisestä yhdysviivasta (’actor-network’) muodostuu Latourille ANT:n projektin merkittävin ongelma (Latour 1999b, 19–24) – ja samalla

”paon viiva”¹⁸ pois tieteellis-teknologisista objekteista ja niiden tutkimuksen käytännöistä kohti yleisempää modernin yhteiskuntateorian haastavaa otetta. Ensinnäkin se muistuttaa toimija–rakente-dikotomiasta, jonka ANT:n oli tarkoitus kyseenalaistaa. Vakavampi seuraus toimijan ja verkoston sekä inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden symmetriasta on kuitenkin ollut tieteen- ja teknologiantutkimuksen piirissä syttynyt pieni ”tiedesota” (Collins & Yearley 1992a; 1992b; Callon & Latour 1992) koko tieteenalan tehtävästä ja perusteista.

Kaksi tieteen- ja teknologiantutkimuksen keskeistä edustajaa Harold Collins ja Steven Yearley hyökkäsivät alalleen paradigmanmuutosta ajanutta toimijaverkkoteoriaa vastaan. Kiistan kohteena oli erimielisyys siitä, millainen ontologinen status ”sosiaaliselle” ja ”luonnolle” tulisi tieteentutkimuksessa antaa ja miten eri tieteenalojen selitysvoimaa ja epistemologista validiteettia tulisi arvioida (Callon & Latour 1992, 345–348). Collins ja Yearley (1992a) katsovat toimijaverkkoteorian mitätöivän edustamansa tieteentutkimuksen suurimman saavutuksen, tieteellisen tiedon sosiaalisesti konstruoidun luonteen osoittamisen. Heille Latourin ja Michel Callonin (esim. Callon 1984; Callon & Latour 1981; Latour 1987) näkemykset tieteentutkimuksen tehtävästä ja ANT-metodista edustavat taantumista naturalistiseen realismiin, sinisilmäisyyteen siitä, että todellisuus on yhtä kuin tieteen kuvaukset ja mallit siitä. Collinsin ja Yearleyn edellytys tutkijoille on pysyä realistisena: luonnontieteilijöiden suhteessa luontoon, (tieteen)sosiologiin taas suhteessa sosiaaliseen (Collins & Yearley 1992b, 382). ANT:n periaate siitä, että toimijat tietävät, mitä tekevät ja miksi, sotii konstruktivistien tieteen- ja teknologiantutkimuksen eetosia vastaan. Tieteentutkimuksen saavutus on Collinsin ja Yearleyn (1992a) mukaan ollut juuri se, että se on kyennyt tarjoamaan luonnontieteilijöiden kuvauksille tieteellisestä työstä ne ylittäviä, sosiaalisia selityksiä. Mikäli esimerkiksi Michel Callonin (1984) kampsimpukoille myönnetään

¹⁸ 'Line of flight', 'pointe de fuite' (Deleuze & Guattari 1987, 9). Suomenkielinen käännös ei tee oikeutta alkuperäiskielisen termin monimerkityksellisyydelle: siinä yhdistyvät pako, lento ja leijuminen ('fluite') ja piste, kärki, terä ja jälki ('pointe'). Paon viiva on toimijaverkolle analogisen, Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin (mt.) käyttämän rihmaston käsitteen ”ulkopuoli”, vektori, joka mahdollistaa rihmaston tai verkon muutoksen, hajoamisen tai ”deterritorialisaation”. Moninkertaisuus ('multiplicity'; esim. Mol 2002b ja luku 2.2 tässä tutkielmassa) on mahdollinen vain paon viivojensa ansiosta (Deleuze & Guattari 1987, 11); systeemi pysyy koossa vain ei-tiedon ansiosta – siksi, että jotain on suljettu mustaan laatikkoon (Serres 1980/2007, 72–73). Latour tunnustaa Deleuzen ja Guattarin vaikutuksen omaan ajatteluunsa usein vain ohimennen ja alaviittein, mutta ANT:ta uudelleenarvioivassa artikkelissaan hän huomioi toimijaverkon ja rihmaston käsitteiden yhteyden eksplisiittisesti (Latour 1999b, 15, 19).

autonominen toimijuus, johon simpukoita pyydystävät tutkijat joutuvat sovittamaan oman toimintansa voidakseen tutkia niitä, joudutaan Collinsin ja Yearleyn mukaan tyytymään selityksiin, joita simpukoiden tutkijat antavat työlleen (mt., 321–322). Sosiologisen tieteentutkimuksen tehtävä olisi siten vain kirjata ylös, mitä luonnontieteilijät sanovat työstään, mikä puolestaan tarkoittaisi paluuta positivistiseen tieteen saavutusten kuvaamiseen (mt., 322) – kova pala sosiaalisen konstruktionismin ja diskurssianalyysin tieteentutkimukseen tuoneille tutkijoille (mt., 304–305). Collins ja Yearley tyrmäävät myös ANT:n uuden käsitteistön aktantteineen, valjastamisineen ja käännöksineen (mt., 315–316, alaviite 14): tutkimuksessa vaihtuu vain kieli, itse tarina pysyy samana. Petri Ylikoski (2000, 309; myös Bloor 1999a, 100) on huomauttanut samasta asiasta: toimijaverkkoteoria saattaa uudistaa tieteentutkimuksen kirjallista muotoa, ei niinkään sen antia.

Callonin ja Latourin (1992) mukaan ANT taas pyrkii rikkomaan tarkoituksella Collinsin ja Yearleyn sekä tieteentutkimuksen vaatimuksen luonnontieteilijöille ja tieteentutkijoille tai sosiologeille pysyä omissa lesteissään eli ”realistena” suhteessa oman tieteenalansa epistemologioihin. Tällainen realismi tyypistää Callonin ja Latourin mukaan nimenomaan yhteiskuntatieteen selitysvoimaa tieteen käytännöistä: yhteiskuntatieteellinen tieteentutkimus voi tarjota vain selityksiä siitä, miten luonnontieteelliseen työhön vaikuttavat sille ulkoiset, ”sosiaaliset tekijät” (mt., 348, 352–354; vrt. Bloor 1976; 1999a). Toimijaverkkoteoreettisen lähestymistavan tarkoitus on nimenomaan ohittaa ja ylittää erottelu ”luonnon” ja ”yhteiskunnan” tai ”sosiaalisen” kategorioihin ja asettaa maailma ontologisesti samalle tasolle (Callon & Latour 1992, 347–348), jotta voitaisiin saada tietoa siitä, miten kampasimpukoiden tai minkä tahansa tieteellisen tutkimuksen kohteen toiminta konstruoi – muovaa, tukee tai vastustaa – tutkijoiden kuvauksia niistä. ANT:n tarkoitus on juuri tuoda luonnon objektit, ei-inhimilliset toimijat yhteiskuntatieteellisen tiedon piiriin myöntämällä myös niille aktiivinen toimijuus. ”Luonto” voitaisiin niin tuoda yhteiskuntatieteellisen tiedon piiriin ja siten raottaa luonnontieteen autonomiaa tietoon ei-inhimillisestä, materiaalisesta maailmasta (mt., 354; Latour 1991/2006; 2004a).

Toimijaverkkoteoria ei näin ollen näyttäydykään enää vain metodologisena tutkimusotteena vaan perustavanlaatuisena näkemyksenä siitä, millaisia yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen periaatteiden tulisi olla. Kuten eräs ANT:n

varhaisista kehittäjistä, John Law on todennut, toimijaverkkoteoria kasvoi lähtöasetelmistaan teoriaksi, joka vähitellen paisui alkuperäisen sovellusalueensa tieteen ja teknologian tutkimuksen ulkopuolelle ja muuttui yleispäteväksi viitekehyyksi muiden joukossa (Law 1999). Myös Latourille (1999b) tämä ANT:n kehitys on ollut siis tilaisuus pohtia uudelleen koko ANT-projektin tarkoitusta, jota tässä luvussa on kuvattu.

Latourin ajattelussa on 1990-luvun ajan kulkenut toimijaverkkoteoriaa laajempi juonne: modernin ajattelun kritiikki. Siihen Latour valjastaa ANT:n keskeisen periaatteen olla palauttamatta mitään ilmiötä *a priori* joko luonnon tai yhteiskunnan, kulttuurin ja sosiaalisen kategorioihin. Juuri tähän jaotteluun Latour paikantaa modernin ajattelun perustavan harhan, jonka oikaisemiseksi hän on kehitellyt vuosituhannen vaihteesta alkaen omaa poliittista filosofiaansa (myös Harman 2014, 22–24; Kuusela 2012, 142–143; Tamminen 2012, 129–132). Latourin ensimmäinen varsinainen yhteiskuntateoreettinen kommentaari on vuonna 1991 alun perin julkaistu *Emme ole koskaan olleet moderneja* (1991/2006). Sen teemat kaikuvat myös Latourin *On recalling ANT* -apologiassa (1999b, 21): ”ANT ajautui hiljalleen tieteen ja teknologian sosiologiasta, yhdenlaisesta yhteiskuntateoriasta, moderniteettia tutkivaksi otteeksi muiden joukossa – –”.

Modernin ajattelun kritiikin ja Latourin ajattelun poliittisen käänteän kautta voidaan vähitellen alkaa ymmärtää, miten toimijaverkkoteoreettista näkökulmaa on mahdollista soveltaa myös julkiseen elämään, julkisuusteoriaan ja julkison käsitteeseen.

4.1.2 Modernin ajattelun kritiikki

Latourille toimijaverkkoteoriassa on selvästi ollut kyse rajattuja, tieteen käytäntöihin ja teknologian kehitykseen liittyviä tutkimusasetelmia laajemmasta yhteiskuntateoreettisesta projektista. Se, että toimijaverkkoteoria oli 1990-lopussa kasvanut yli alkuperäisten ongelmanasetteluistaan ja tutkimuskentästään (Law 1999), oli Latourille mahdollisuus syventää modernin ajattelun vastaisen pamflettinsa *Emme ole koskaan olleet moderneja* (1991/2006) argumenttia yhteiskuntatieteelliseksi ohjelmaksi ja poliittiseksi filosofiaksi. Latourin ”poliittisen käänteän” voi yhtäältä mieltää aikalaisdiagnostiseksi, sillä sitä motivoivat nyky-yhteiskuntien ongelmat, jotka

ovat liian suuria ja komplekseja ratkaistavaksi yksinomaan tieteen tai politiikan keinoin. Toisaalta Latour pyrkii vastaamaan syvempiin yhteiskuntateoreettisiin kysymyksiin kuin vain siihen, millaisessa ajassa ja maailmassa elämme. Se, miten otamme haltuun esimerkiksi ilmastonmuutoksen, pandemioiden ja ydinenergian- ja jätteen kaltaisia, määrittelyjä ja yksiselitteisiä ratkaisuja pakenevia äärimmäisen ”viheliäisiä ongelmia” (esim. Levin ym. 2012) tai ”hyperobjekteja” (Morton 2013), joiden ajallis-tilallinen amorfinen valtavuus ylittää ymmärryksemme rajat, riippuu Latourin (1991/2006; 2004a) mukaan pitkälti siitä, miten ymmärrämme toisaalta ”luonnon” ja ”yhteiskunnan”, toisaalta tieteen ja politiikan kategoriat.

Jos tieteen- ja teknologiantutkimus on laajentanut ymmärrystä siitä, millaisilla foorumeilla julkinen osallistuminen tieteen käytäntöihin ja tiedepoliittiseen päätöksentekoon on mahdollista ja miten kansalaisten suhde tieteen instituutioihin ja tietoon määrittyy joskus yllättävilläkin tavoilla, Latour pyrkii tekemään tieteen ja politiikan suhteista yhä ontologisemman, olevan luonnetta koskevan ongelman, johon tarttuakseen yhteiskuntatieteen on kehitettävä itselleen uusi rekisteri. Poliitiikan alueen tieteellistyminen ja teknistyminen ovat myös monien vaikutusvaltaisten yhteiskuntateoreettisten aikalaisdiagnoosien teemoja. Sekä teoreettiset että käytännön institutionaaliset määritelmät siitä, mikä kuuluu poliittisen piiriin ja mitä poliittisten instituutioiden tehtävät ovat, eivät enää riitä käsittelemään uusia tieteellis-teknisiä ongelmia (Beck 1990; 1992; Beck, Giddens & Lash 1995; myös Connolly 1995, xxii–xxiii).

Kuten edellisessä luvussa esitin, monille yhteiskuntateoreetikoille viheliäisten ongelmien ilmaantuminen on tarkoittanut modernisaation uutta, refleksiivistä vaihetta (Beck, Giddens & Lash 1995) tai jatkuvasti uusia ongelmia itselleen tuottavaa riskiyhteiskuntaa (Beck 1990; 1992), politiikan hajoamista moniin alapolitiikkoihin (Beck 1997; 2005) tai sitä, että elämismailmamme on yhä enemmän teknologian ja tieteen ”kolonisoimaa” (Habermas 1987). Jokin vieras, uusi ja epäinhimillinen tunkeutuu julkiseen elämään. Moderniteetti on saavuttanut uuden historiallisen vaiheen, jossa osin itse luomamme, ongelmalliset ei-inhimilliset objektit viruksista manipuloituihin geeneihin ja saasteisiin maaperästä otsonikerrokseen valtaavat sosiaalisen ja poliittisen elämän alueet. Tieteellisen tiedon ja teknologioiden kehitys on laajentanut ymmärrystämme maailmasta, mutta samalla tehnyt tuskallisen ilmeiseksi,

että on loputtoman paljon asioita ja ilmiöitä, joista emme tiedä tarpeeksi ja joita emme kykene hallitsemaan (Beck 1992). Epävarmuus leviää sekä tiedolliseen että poliittiseen ulottuvuuteen. Tieteen rajojen jatkuva laajentuminen tekee selväksi, miten hauras käsitys ”varma tieto” on. Samalla karisee luottamus sekä tieteellisen tiedon luotettavuuteen että tieteelliseen evidenssiin perustuvaan poliittiseen päätöksentekoon ja deliberaatioon (esim. Jasanoff 2012, 3–4).

Latourille moderniteetti ei taas tarkoita niinkään historiallisten epookkien ja megatrendien taitetta vaan ennenäkemättömällä vaivalla työstettyä harhaa, joka on ajanut meidät tilanteeseen, jossa ongelmat ovat paisuneet paitsi poliittisten järjestelmien ulottumattomiin, myös niin viheliäisiksi, ettemme osaa käsitellä niiden laajuutta ja vakavuutta. (Latour 1991/2006).

Moderni ajattelu ei pysty ottamaan haltuun esimerkiksi ilmastonmuutoksen, pandemioiden tai ihmisten, kasvien ja eläinten geenimanipuloinnin kaltaisia ongelmia, koska ne eivät asetu selvästi joko luonnon tai kulttuurin, tieteen ja politiikan kategorioihin (mt.; Beck 1990, 223). Toisin kuin esimerkiksi Ulrich Beckille, Latourille keskeinen haaste ei ole kuitenkaan se, että ongelmien määrittely ja ratkaisut vain alati teknistyvät ja siirtyvät asiantuntijaorganisaatioiden huoleksi ja etäännyisi julkisesta keskustelusta (Beck 1990). Latourin mukaan modernin ajattelun kohtalokas erhe on se, että maailman ilmiöt puhdistetaan joko luonnon tai kulttuurin, tieteen tai politiikan kategoriaan kuuluviksi, mikä tekee modernista maailmankuvasta epäsymmetrisen ja saa ongelmat vain sikiämään (Latour 1991/2006, 153–157). Modernin tieteen ja politiikan samanaikainen kehittyminen on Latourin analyysissä johtanut kahtalaiseen selitysmalliin: totuus ja faktat selittyvät luonnolla, johon vain tieteellä on pääsy; virheet ja vinoumat totuudesta selittyvät yhteiskunnalla ja kulttuurilla. Yhteiskuntatieteellisen metodin ja teorian tehtävä olisi tavoitella symmetristä metodologiaa eli pikemminkin aloitettava niistä kaikkialla ”sikiävistä hybrideistä” (mt., 13–16), aina toisiinsa kietoutuneiden luonnon ja kulttuurin, tieteen ja politiikan verkostoista ja niiden

jäljittämisestä.¹⁹ Toimijaverkkoteorian metodologinen periaate on samanlainen: toimijuuden kategorioita – niiden olemusta, kykyjä ja intentioita – ei voida päätellä muuten kuin seuraamalla, millaiset suhteet, välitykset ja koetukset saavat ne toimimaan (esim. Latour 1999b; 2005b).

Tieteellinen tieto ja teknologiset objektit avaavat myös poliittisen kentän toisin kuin politiikan ja demokratian teoriassa on totuttu. Esimerkiksi ympäri maailmaa käytävät kiistat viljelykasvien geenimanipuloinnista ovat poliittisesti arkoja paitsi mahdollisten riskien – monokulttuurin, terveystvaarojen, maataloustuotannon monopolisoitumisen, kansainvälisten kauppasopimusten seurausten – vuoksi mutta myös siksi, että poliittiset kiistat ja demokraattinen päätöksenteko joutuvat keskelle epävarmoja tieteellisiä objekteja – genejä – ja niitä koskevaa tiedontuotantoa. Geenimanipulaatio on juuri sellainen tieteellinen ja poliittinen ongelma, joka trivialisoi eronteon tieteen ja demokraattisen politiikan välillä, kaataa seinät laboratorion ja yhteiskunnan väliltä. Kiista instrumentaalisen rationaliteetin tuottaman tieteellisen tiedon ja sen pohjalta käytävän, joko deliberatiivisen (esim. Bohman 1996; Habermas 1996) tai pluralistisen radikaalidemokraattisen ihanteen (esim. Mouffe 1992b; 2000; 2009) mukaisen poliittisen julkisen diskurssin välillä näyttäytyy Latourin ajattelun läpi vain esteenä käsitellä nyky-yhteiskuntia uhkaavia hybridiongelmia.

4.2 Huolenaiheiden hybridit: 'matters of concern'

Kenties Latour hylkäsi, ainakin retorisesti, toimijaverkkoteorian vuonna 1999 herättääkseen sen henkiin uudessa ympäristössä ja entistä poleemisempana. Vuonna 2005 julkaistu *Reassembling the Social* on Latourin suora toimijaverkkoteoreettinen väliintulo yhteiskuntatieteen ja sosiologian alueelle (Latour 2005b; myös Kuusela 2012, 142–143; Virtanen 2015, 119–122, 140–141). Teoksessa Latour pyrkii eksplisiittisesti laajentamaan ANT:n projektia tieteen ja teknologian etnografisesta tutkimuksesta ja STS:n sisäisistä epistemologisista kiistoista yhteiskuntatieteelliseksi ja sosiologiseksi tutkimusotteeksi. Vuonna 2004 englanniksi julkaistu *Politics of Nature* -teos taas

¹⁹ Latour (2005b, 76) tähdentää, että symmetrian periaatteen ja luonto–kulttuuri-hybridien ei ole tarkoitus uusintaa inhimillisen ja ei-inhimillisen kategorioita väittämällä niiden olevan ”yhtäläisiä”. Se, että modernin ajattelun erottamia luonnon ja kulttuurin kategorioita – ihmisiä intentioiden ja objekteja kausaalisuhteiden määrääminä – on tarkasteltava yhtäaikaaisesti (Latour 1991/2006), tarkoittaa pikemmin, ettei *kumpaakaan* tule käyttää a priori selittävänä tekijänä tai tutkimuksen resurssina (Latour 1999a, 125).

esittelee Latourin ensimmäisen systemaattisen demokraattisen politiikan teorian, jonka voi nähdä myös hänen toimijaverkkoteoreettisen ajattelunsa sovellutuksena poliittiseen filosofiaan (myös esim. Harman 2014, 56–57). Molemmissa teoksissa Latour problematisoi sitä, mistä politiikassa on kyse ja miten politiikan objekteja tulisi tarkastella. Teokset esittelevät käsiteparin 'matters of fact' / 'matters of concern' (Latour 2004a, 70–80; 2004c, 231–237; 2005b, 114–120), jonka avulla Latour pyrkii havainnollistamaan sitä, miten politiikka on aloitettava epävarmoista ja hämmentävistä ongelmista – ja miten ne voidaan ottaa demokratiassa haltuun.

Toimijaverkkoteorian yhteiskuntateoriaan päivitetyn version perustava teoreettis-metodologinen vaatimus on olla selittämättä ”sosiaalisella”, vaan pyrkiä jäljittämään, miten sosiaalista rakennetaan, tehdään ja pidetään yllä aina uusissa yhteyksissä ja koetuksissa. Latour (2005b, 13–16) jäljittää perinteisen ja ”kriittisen sosiologian” tai ”sosiaalisen sosiologian” lähtökohdat Émile Durkheimin ajattelun vaikutusvaltaan tieteellisen yhteiskuntatutkimuksen syntyhetkinä. Durkheimin (1895/1982) ”sosiaalinen fakta” tarjosi orastavalle tieteenalalle perustavan käsitteellisen apparaatin – ja ihmisten toimintaa määrittävän kollektiivisten merkitysten ”sosiaalisen” ulottuvuuden oikeutettuna ja omaperäisenä tutkimuskohteena (Latour 2005b, 13–14; myös esim. Töttö 1996, 187–190). Latourille ja ANT:lle taas ”sosiaalisen” mustan laatikon avaaminen (Callon & Latour 1981) on ollut alusta lähtien keskeisin tehtävä: tutkimuksen tulee seurata toimijoita ja osoittaa ne yhteydet, assosiaatiot, taitokset ja käännökset, joita aktantti tarvitsee voidakseen toimia. Ainoa mahdollisuus on aloittaa tutkimus ”keskeltä” (Latour 2005b, 27), ei substansseista, intentioista tai konteksteista, vaan heterogeenisista assosiaatioiden solmuista, (mt., 5), ”in the middle of *things*” (mt., 27, kursivointi lisätty). Latourille toimintaa ja sosiaalista on ainoastaan koetuksissa, voimien törmäyksissä ja niiden aiheuttamissa aktualisoitumisissa (myös Lehtonen 2008, 116). ”Sosiaalisen sosiologia” lyö toimijoiden asemat ja kyvyt lukkoon ennen kuin mitään on edes tutkittu ja pyrkii selittämään toimintaa jollakin sen ulkopuolisella ”sosiaalisella” tekijällä, joista toimijoilla ei voi olla mitään tietoa (Latour 2005b, 8–11). Aivan kuten fysiikka hylkäsi ajatuksen valoeetteristä, yhteiskuntatieteen on luovuttava Latourin mukaan sosiaalisesta maailman selittävänä tekijänä, ”turhana hypoteesina” (mt., 12), ja päinvastoin selittää, mistä ”sosiaalinen” pannaan kokoon.

Yhteiskuntateoriaan tuotu toimijaverkkoteoria asettuu siis sosiologisen teorian perinteeseen niin sanottujen ”keskustaan sulautuvien” toimintateorioiden joukkoon (esim. Archer 1988, 72–80). Ne näkevät rakenteen/makrotason ja yksilöllisen vuorovaikutuksen/mikrotason vaativan jotakin välittävää yhdistettä tai tulkintakehikkoa, jonka kautta tutkimus voi selittää tarkastelemaansa toimintaa (mt., 83; myös esim. Knorr-Cetina 1981, 1–48). Toimijaverkkoteoria edustaa mikro–makro-debatissa toki ääriäiläitä – tai oikeastaan äärikeskustaa: se ei pidä dikotomian puolen valintaa olennaisena analyysille, vaan ulottaa symmetrian periaatteen myös mikro- ja makrotason erotteluun. Toiminta perustuu mustien laatikoiden – aktanttien, jotka ovat kyenneet luomaan itsestään muille aktanteille pakollisen kauttakulkupisteen (Latour 1987, 149–150) – luomiseen. Makrotoimija on vain ”mustan laatikon päällä istuva mikrotoimija” (Callon & Latour 1981, 299). Toimijoiden ominaisuuksia ei lyödä lukkoon *a priori* jollakin aktuaalisen maailman ylittävällä ja kartoittavalla käsitejärjestelmällä, minkä vuoksi ANT on luettavissa empirististen ”a posteriori” - yhteiskuntateorioiden joukkoon (ks. Lash 2009). Tutkimuksen keskeltä tai keskustasta aloittaminen tarkoittaa ANT:ssa juuri aktuaaliseen maailmaan heittäytymistä ja jokaisen tutkijan tekemän liikkeen ja tulkinnan kuvaamista, hidasta ja työlästä assosiaatioiden merkitsemistä.

Toisaalta Latour (2005b) erottautuu jyrkästi oikeastaan koko yhteiskuntateoriasta sekä sosiaalisen ja yhteiskunnan käsitteistä (Virtanen 2015, 139–140). Latour (2005b, 25, 70–72) korostaa toimijaverkkoteoreettisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen väistämätöntä hitautta, joka johtuu siitä, että toimijoiden määrä on moninkertainen verrattuna siihen, mihin sosiologiassa on totuttu: tutkittavaan maailmaan luettava mukaan ihmisten lisäksi ei-inhimilliset ja materiaaliset toimijat/aktantit.²⁰ Latourille toimijaverkkoteoria tarkoittaa sosiologian ontologisen, metodologisen ja poliittisen

²⁰ Mikro- ja makrotason välisen dikotomian problematisointia voi pitää myös analogisena julkison ja julkisuuden väliselle dynamiikalle: onko tutkimuksen kannalta relevantti premissi nähdä julkisojen kamppailevan kohtaamiensa epäkohtien ja ongelmien määrittelyvallasta ja paikastaan julkisessa keskustelussa jonkin itseään laajemman rakenteen rajoittamana? Toimijaverkkoteoreettinen näkökulma voisi pikemmin korostaa sitä, miten julkison muodostuminen asettaa vastakkainasettelun median ja politiikan instituutioiden tarjoaman rakenteen ja aktivoituvien kansalaisyhteiskunnan ryhmien toimijuuden välillä kyseenalaiseksi tai riittämättömäksi lähtökohdaksi tarkastelulle. ANT ohjaa pikemmin aloittamaan julkisen toiminnan tutkimisen ”keskeltä” (Latour 2005b, 27).

perustan ruoppaamista. ANT:n metodologisia periaatteita käsiteltiin jo edellä luvussa 4.1. Latourin ontologinen ja poliittinen ajattelu taas kiteytyy niihin inhimillisen ja ei-inhimillisen, luonnon ja kulttuurin hybrideihin, joista toimijaverkkoteoreettisen tutkimusotteen on aloitettava – huolenaiheisiin, 'matters of concern'.

Huolenaiheet ('matters of concern') ovat Latourille selvärajaisten, kiistattomien faktojen – 'matters of fact' – vastakohta. 'Matters of fact' ovat jotakin poliittisesti aikaansaattua, kokoonpantua ja suljettua (Latour 2004b, 232), itsestäänselvyysasioita, joita ei tarvitse selittää, vaan niillä voi selittää. Kun ne muuttuvat huolenaiheiksi ('matters of concern'), niiden poliittinen kokoonpano on levällään ja se voidaan jäljittää. Latour (2005a, 12–14) käyttää esimerkkinä avaruussukkula Columbiaa: kun se hajosi palatessaan maan ilmakehään vuonna 2003, selkeärajainen teknologinen objekti muuttui monimutkaiseksi verkostoksi NASAn byrokratiaa, laskelmia, syy-seuraussuhteiden selvittämistä ja poliittisen vastuun paikantamista. Kun esimerkiksi sikainfluenssarokotteella Suomessa hoidetut lapset alkoivat saada narkolepsiaoireita vuonna 2010, lääketieteellinen 'matter of fact' – Pandemrix-rokote, jonka pitäisi toimia kansanterveydellisenä mustana laatikkona – hajosi vähitellen verkoksi muun muassa molekyylijä, sairastuneita lapsia, valvovien viranomaisten toimintaa ja epäonnistumisia, hoitovastuita, lääkeaineiden kliinisen testauksen periaatteita, epidemiologisia riskiarvioita, valvontaa ja poliittisten vastuunkantajien etsintää (THL 2011).

'Matters of concern' on analoginen Latourin suuren innoittajan (ks. esim. Serres & Latour 1995), filosofi Michel Serresin kvasiobjektin käsitteelle (esim. Serres 1980/2007, 225–228). Kvasiobjekti on jotakin subjektin ja objektin väliltä olematta varsinaisesti kumpaakaan: se muodostuu ja määrittyy nimenomaan suhteissa muihin objekteihin. Se ei ole vain objekti, kohde, mutta on silti objekti, koska se on maailmassa. Toisaalta se merkitsee myös subjektia, sillä subjektia ei olisi ilman objektia. (Mt., 225.) Esimerkiksi jalkapallo on kvasiobjekti: pallo saa merkityksensä vasta pelitilanteessa, kun kaikkien pelaajien kentällä on suhteutettava oma toimintansa palloon saavuttaakseen haluttuja päämääriä. ”Pelaaminen ei ole mitään muuta kuin itsensä muuttamista pallon attribuutiksi” (mt., 226). Pallo on samanaikaisesti pelaajien toiminnan kohde, objekti, ja toimija, jonka liikkeisiin pelaajien on mukauduttava, subjekti. Toimijaverkkoteoreettisin termein pallo on ”pakollinen kauttakulkupiste” aktanteille, jotka pyrkivät osaksi sen verkostoa. 'Matter of concern' on samanlaisessa

välitilassa: sen olemassaolo muodostuu määrittelyistä, joita saa se muiden toiminnan myötä – se vaatii aktiivista kokoonpanemista (Latour 2004c, 236). Jotta 'matter of concern' voi Latourin poliittisessa ajattelussa tulla määritellyksi poliittiseksi asiaksi ('thing') – ongelmaksi joillekin toimijoille – sen tulee ”kutsua kokoon kollektiivi”, joka tekisi huolenaiheesta julkisen, yhteisen poliittisen ongelman (Latour 2005a). Toimijaverkon vahvuus taas mitataan siinä, onnistuuko se kääntämään muita toimijoita sovittamaan toimintaansa suhteessa huolenaiheeseensa – tekemään itsestään ”pakollisen kauttakulkupisteen” (esim. Callon 1984, 205–206; Callon & Latour 1981, 287; Latour 1987, 149–150; 1988, 43–49).

Latourin demokraattinen ”luontopolitiikka” tai poliittinen ekologia (2004a) perustuu yhteiskunnan eri alojen – poliittisten instituutioiden, tieteen, talouden, oikeuden ja etiikan – asiantuntemuksen ja tietokäytäntöjen yhteensovittelulle. Modernin ajattelusta paikantamansa perisyntin – luonnon ja kulttuurin erottelulle perustuvan kategorisoinnin – Latour katsoo lamauttavan poliittisen prosessin. Niin kauan kuin tiede ja politiikka käsitetään toisistaan erillisiksi ja autonomisiksi yhteiskunnan alueiksi, joudutaan pelaamaan kahden eri epistemologian säännöillä: tiede puhdistaa itsensä politiikasta, ideologioista ja arvoista tarjoamalla kiistatonta tietoa ('matters of fact') totuudellisen politiikan perustaksi voidakseen pysytellä erossa loputtomasta poliittisesta keskustelusta (Latour 2004a, 13, 223). Näin vain ”[laajennetaan] kuilua yhtäältä kommunikatiivisen järjen ja toisaalta tiedon kohteena olevien objektien väliltä” (Latour 1991/2006, 101). Jos tiede ymmärrettäisiin sen sijaan kauttaaltaan kytkeytyneeksi muihin yhteiskunnan instituutioihin muun muassa julkisen ja yksityisen rahoituksen, oikeudellisen riippumattomuuden tai sen puutteen sekä poliittisten intressien ja lobbauksen kautta, olisi huomattavasti helpompaa hahmottaa ja käsitellä niitä ongelmia, joita tieteellinen tutkimus pyrkii ymmärtämään ja jotka vaativat myös poliittista käsittelyä ja keskustelua.

'Matters of concern' tarkoittaa Latourille kuitenkin enemmän kuin tieteen yhteiskunnallisen kontekstin avaamista. Itse asiassa toimijaverkkoteorian voi ymmärtää analyysiapparaatin säätämiseksi avaamaan 'matters of factien' musta laatikko, jäljittämään assosiaatioita, jotka pitävät kiistattomina ja selvärajaisina pidettyjä objekteja kasassa. Toimijaverkkoteorian on kohdeltava kaikkia maailman objekteja

samoin kuin luonnontiede kohtelee omiaan: asetettava ne koetuksille, jotka voivat kertoa, mikä saa ne toimimaan tai kieltäytymään toimimasta (Latour 2005b, 101).

Latourin versio ”ontologisesta politiikasta” (Mol 1999; 2002a; 2002b) kiertyy siis hybridihuolenaiheiden, ’matters of concernien’ ympärille. Niissä yhdistyy kaksi Latourin toimijaverkkoteorian inspiroiman poliittisen filosofian kaksi periaatetta: ”sosiaalisen” pitäminen tasaisena ja symmetrisenä (ei erottelua toiminnan mikro- ja makrotasoon tai inhimilliseen ja ei-inhimilliseen) (esim. Latour 2005b, 171) ja ontologian politisoiminen (miten koota symmetriset assosiaatiot ja kollektiivit yhteiseksi kokonaisuudeksi, maailmaksi) (mt., 259).

Samat periaatteet ovat myös Latour-kritiikin kaksi kantavinta teemaa. Ensimmäiseen liittyvä kritiikki on pääosin tieteenfilosofista ja ei-inhimillisen toimijuuden ajatusta vastaan kohdistuvaa. Tieteentutkimuksen ”vahvan ohjelman” kehittäjä David Bloor hyökkäsi vuonna 1999 nimenomaisesti Latouria ja tämän vahvasta ohjelmasta ”yleistettyä symmetriäkäsitystä” vastaan.²¹ Bloorin (1999a; 1999b) tärkein syytös koskee tutkimuksen aiheen ja resurssien, subjektin ja objektin sekoittumista Latourin ajattelussa. Pyrkimällä selittämään luonnon ja yhteiskunnan samanaikaista tuottumista ja antamalla ei-inhimilliselle objekteille yhtäläisen toimijuuden inhimillisten subjektien kanssa Latour putoaa tyhjän päälle (Bloor 1999a, 92). Jotta tieteen olisi mahdollista selittää mitään, on Bloorin mukaan tukeuduttava jonkinlaiseen etukäteiseen erotteluun selittävän ja selitettävän välillä, ”ajettava kiila” niiden väliin (mt., 94). Sitä Latour ei symmetrian periaatteellaan suostu tekemään, vaan vaatii nimenomaan ”kiilan” poistamista luonnon ja sosiaalisen väliltä: se mikä osoittautuu selittäväksi ja selitettäväksi tekijäksi on nimenomaan tutkimuksen ja kuvauksen osoitettava ja niiden roolien puntarointi on tutkimusta itsessään (Latour 1999a, 122). Objekteille – niin tieteen kuin muun yhteiskunnan – on annettava mahdollisuus vaikuttaa (’make a difference’) ajatteluamme niistä (mt., 117), ja se ei onnistu, jos objektit ja raakadata

²¹ Bloor (1999a) ei mainitse tekstissään toimijaverkkoteoriaa kertaakaan, mikä on varmasti tölväisy Latourin tavalle perustaa näkemyksensä muista tieteentutkimuksen suuntauksista tahalliseksi ”systemaattisille väärinymmärrykselle” (mt., 82). Artikkelin tyyliin otsikkoon ”Anti-Latour” on kuitenkin ujutettu sanaleikki, ANT(i). Latour (1999a) piruilee tietenkin takaisin oman vastineensa otsikossa, ”For David Bloor”.

”kiilataan” eroon niistä esitetyistä tulkinnoista, kuvauksista ja selityksistä (mt., 121–122).

Bloorin ja Latourin kiista on olennaisella tavalla analoginen tämän tutkielman luvussa 2.2 tehtyyn erotteluun pluralismin ja moninkertaisuuden välillä. Ajatus kiilasta todellisuuden ja siitä tehtävien tulkintojen välillä pätee sekä tieteelliseen tietoon että pluralismiin kuvauksena yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Annemarie Molin (1999; 2002a; 2002b) moninkertaisuuden käsite pitäytyy Latourin tapaan iskemästä kiilaa kuvatuksi ilmiön ja kuvausten välille. Pikemmin kuin loputtomiin toisensa poissulkeviin ja vastarintaisiin tulkintoihin yhteiskunnallisesta todellisuudesta, moninkertaisuudella Mol (1999; 2002a) pyrkii kiinnittämään huomion objekteihin sitoutuneisiin käytäntöihin, jotka luovat omanlaisiaan todellisuuksia – eivät vain erilaisia tulkintoja samasta asiasta. Bloorin ja Latourin kiistakapula, kiila, havainnollistaa hyvin sitä, miten toimijaverkkoteoreettinen näkökulma näkee luonnon ja yhteiskunnan, inhimillisen ja ei-inhimillisen, olevan lähtökohtaisesti sekoittuneina toisiinsa objekteissa. Modernin keskeiset kategoriat tuotetaan nimenomaan yrityksissä erottaa tai puhdistaa niitä erilleen (Latour 1991/2006). Toimijaverkkoteorian pyrkimys symmetriaan tarkoittaa juuri moninkertaisuuden ajatuksesta aloittamista – käytännöistä, joissa inhimillinen ja ei-inhimillinen on sommiteltu yhteen. Mol (2002a; 2002b) havainnollistaa sitä kuvaamalla, miten esimerkiksi yksi sairaus voi olla eri objekti riippuen täysin niistä käytännöistä, joilla sairautta kulloinkin luodaan. Esimerkiksi magneettikuvissa, hoitosuosituksissa ja lääkärin epikriiseissä muotoutuu hyvin erilainen valtimonkovettumatauti kuin kuntoutuksessa, uusiin elämäntapoihin sovitavassa terapiassa ja potilaan muuttuneessa käsityksessä itsestään (Mol 2002b). Silti kaikki eri valtimonkovettumataudit määrittävät osin toisiaan (mt.); käytännöt ovat Noortje Marresia (2005, 89) mukaillen ”yhteisesti mutta antagonistisesti implikoituja” samaan objektiin. Objektien konstruoituminen ei ole ainoastaan ”sosiaalista” vaan ontologista (Mol 1999; Latour 2005b): objektit ovat aktiivisia toimijoita siinä, missä tulkitseva subjektit.

Graham Harman (2014) on toisaalta todennut Latourin ajautuvan inhimillisen ja ei-inhimillisen symmetriassaan lopulta inhimillisen ja sosiaalisen puolelle, sillä se neutraali alue, jota Latour luonnon ja yhteiskunnan dikotomian välistä etsii, muistuttaa enemmän ”vanhaa” yhteiskunnan puolta kuin luontoa (mt., 51). Vinoumasta tulee yhä

ristiriitaisempi, kun siihen lisää toisen Harmanin huomion: Latour alistaa kaiken relaatioille eikä jätä mahdollisuutta ei-relaationaaliselle maailmalle (mt., 54), ja samalla tieto tulee redusoiduksi toimintaan (mt., 50). Argumentti on hyvin samankaltainen kuin David Bloorin edellä: sekoittamalla yhteen tieteen subjektit ja objektit, maailman ja kuvaukset tai konstruktiot siitä, Latourin teoria ja käsitteistö kadottavat selitysvoimansa. Bloorin mukaan ”yhteiskuntaa” tarvitaan selittävänä tekijänä antamaan jonkinlainen koherentti pohja suuntautumiselle maailmaan. (Bloor 1999a, 110). Latourin ja toimijaverkkoteorian asema tiedesotien rintamalinjoissa onkin kummallinen: luonnontieteilijöille Latour on usein halveksittava äärirelativisti, joka kieltää objektiivisen totuuden riippumattomuuden ”sosiaalisista konteksteista”; konstruktionistisille tieteentutkijoille, kollegoilleen, Latour on taas naiivi positivist, jonka mukaan tiedettä ei voi selittää sosiaalisilla tekijöillä, vaan pelkästään uskollisen kuvauksen avulla. (Ks. esim. Hacking 2009, 96–99; Latour 2002b.)

Latour ei juuri ole tullut vastaan Bloorin ja muiden tieteentutkijoiden (esim. Collins & Yearley 1992a; 1992b) kritiikkiin, vaan kaivanut omaa poteroaan vähintään yhtä syväälle kuin vastustajansa. Vastauksessaan Bloorille Latour (1999a) ei peräydy vakaumuksestaan olla ajamatta kiilaa: ei-inhimillisten objektien on annettava vaikuttaa ja toimia – tulla konstruoiduksi yhtä aikaa niistä muodostettavan tiedon kanssa, ”tehdä ne relevanteiksi suhteessa siihen, mitä niistä sanomme” (mt., 121–127, lainaus 126). Bloor taas kieltäytyy näkemästä Latourin tekevän muuta kuin hylkäävän havaintojen ja tulkintojen alimääräytyneisyyden suhteessa todellisuuteen (Bloor 1999b, 133–134) ja tekevän ”obskurantismista yleisen metodologisen periaatteen” (Bloor 1999a, 97).

Kaiken olemassaolevan politisointi on helmasynti, jonka kanssa Graham Harman (2014, 12) katsoo Latourin kamppailleen suurimman osan urastaan ja joka varjostaa etenkin *Politics of Nature* -teosta (Latour 2004a) (Harman 2014, 56–57). Poliitiikan ontologisoinnin ongelma on luonnollisesti se, että jos kaikkea toimintaa ja kaikenlaista kokoonpanoa on lähtökohtaisesti pidettävä ainakin potentiaalisesti poliittisena, rajanveto poliittiseen ja ei-poliittiseen käy mahdottomaksi. Mikään ei ole varsinaisesti poliittista, ja käsitteistön selitysvoima kärsii tai katoaa. Latourin ajattelu ja toimijaverkkoteoria kärsivät siis totalisoivasta eetoksesta (Lee & Brown 1994, 774, 780), viimeisen tarpeellisen Teorian hybriksestä. Laajentamalla symmetrian ei-inhimilliseen maailmaan ”ANT tarjoutuu kaiken ainoaksi oikeaksi edustajaksi” (mt.,

780). Muuntaessaan maailman pelkiksi relaatioiksi ja voimainkoetuksiksi ANT sulkee mahdollisuuden muunlaisille tulkinnoille tai kritiikille (mt., 781) ja tulee siten kiinnostuneeksi vain ”menestyneistä” aktanteista, pakollisten kauttakulkupisteiden muodostumisesta (mt., 787). ANT:n verkko ei tartu esimerkiksi aktanttien välinpitämättömyyteen tai haluttomuuteen vahvistaa verkkoaan (mt., 787). Toisin sanoen ANT ei yllä aktuaalisen toiminnan ylittävään subjektiiviseen merkityksenannon tasoon aktanttien toiminnassa (Krarup & Blok 2011, 58). Teorian tulisi ihanteellisesti huomioida myös ”epävarmojen mahdollisuuksien verkot” eikä se saisi esittää omaksuvansa koko empirian moninkertaisuutta (mt., 58; Lee & Brown 1994, 787).

Osin esitetyistä kritiikeistä johtuen etsin viimeisessä luvussa toimijaverkkoteorialle ja Latourin ’matters of concern’ -käsitteelle tukea toisaalta. Toki Latourin ’matters of concern’ -käsitteen voi katsoa ainakin osin vastaavaan tyydyttävästi kritiikkiin, tai ainakin tarpeeseen nöyryä – jos ei kritikkojen niin ainakin maailman yllättävyyden edessä. Käsite pyrkii huomiomaan nimenomaan uuden ja ”ulkopuolen”. Latour kirjoittaa *Politics of Nature* -teoksessa (2004a): ”– on nimenomaan [luonnon] ulkoisuuden ansiota, että julkinen elämä pysyy hengissä: kollektiivimme laajentuvat jatkuvasti, koska jokaisesta sen huokosesta, sensorista, laboratorion, teollisuuden alasta ja taidosta tunkee sisään ulkoisuutta” (mt., 91). Nämä ulkoisuudet ovat nimenomaan aina uusia huolenaiheita, ’matters of concern’.

Latourin yleisen symmetrian periaate – toimijuuden ulottaminen myös ei-inhimilliseen maailmaan – on ’matters of concernien’ synnyn ja havaitsemisen ehto. Vain siten muutoksien ja mullistusten tieteessä voidaan nähdä samalla muuttavan yhteiskuntaa: ’matter of concern’ on tila, jossa jokin vielä määrittämätön objekti vaatii huomiota ja käsittelyä. Luvussa 3 käsittelemäni Collinsin ja Evansin (2002) legitimizeetin ja ekstension ulottuvuudet löytyvät myös Latourin (2004a) poliittisesta ajattelusta. Huolenaiheet pakottavat käynnistämään poliittisen laskutoimituksen: ”kuinka monta meitä on” + ”miten voimme elää yhdessä”; tai miten huomioida faktat (tieteellinen tieto uusista objekteista; ekstensio) ja arvot (miten sovittaa uudet objektit yhteiseen maailmaan; legitimizeetti) (mt., 102–109).

Kun ’matter of fact’ muuttuu ’matter of concerniksi’, syntyy julkinen huolenaihe ja ongelma, joka vaatii käsittelyä ja ratkaisua. Toimijaverkkoteoreetikko John Law’n

(2004b, 2) sanoin: faktojen tekeminen on arvojen tekemistä ja samalla sommittelua, joka on tavalla tai toisella poliittista. Latourin (2004a, 30–31) mukaan länsimainen moderni politiikan teoria on käsitellyt pitkälti vain tieteellisiä faktoja 'matter of fact' -muodossa. Siksi julkinen sfääri ja julkinen toiminta on tavattu ymmärtää ”kokoontumiseksi, jonka puitteissa voidaan saavuttaa yhteisymmärrys käyttäytymällä rationaalisesti ja kutsumalla järkevin perustein ihmisiä [keskustelemaan] kiistattomien faktojen ääreen” (Latour 2011a, 10). Latour jättää Habermasin kummittelemaan rivien väliin ja kutsuu tällaista julkisuutta haamufoorumiksi ('phantom forum') (mt.), varsin samassa merkityksessä kuin Walter Lippmannin (1925) 'phantom public': saavuttamattomissa olevaksi ihanteeksi. Haamun tarkoitus on varata poliittinen tila niille ihmisille ja puhetaivoille, joilla on käytettävissään tiedot ja taidot sekä vakaumus ottaa käsiteltäväkseen yleisiä asioita yhteisen hyvän nimeen (Habermas 1962/2004; Lippmann 1925).

Lippmannille (1925, 13–21) ”julkison haamu” oli krooninen pettymys amerikkalaisten poliittiseen passiivisuuteen ja sivistyksen puutteeseen sekä poliittiseen ilmapiiriin, joka hyväksyi tilanteen. Latourille 'phantom' on taas pikemmin kiltti kummitus, mahdollisuus avata poliittinen ja julkinen elämä huolenaiheille, jotta julkiso voidaan panna kokoon (esim. Latour 2005a; 2013, 351–352). Haamujulkiso edustaa Latourille (2005a, 20) mahdollisuutta päästää irti sellaisesta julkisesta elämästä, joka pysyäkseen koossa joutuu jättämään sitoumukset, ideologiat ja uskonnot naulakkoon, sytyttämään sikarin ja selaamaan päivän lehdet sekä siten nousemaan tasolle, jolta reflektoida yleisen hyvän periaatteita. Tällä tavalla palvotun modernin poliittisen filosofian toteemin, ihmishahmon saavan poliittisen valtioruumiin, Leviathanin, ”Body Politikin” Latour pyrkii kampeamaan jalustaltaan (mt.). Julkisen elämän ongelma tai harha on Latourille se, että vain ylevöittämällä itsensä yleiselle tasolle, irti yksityisistä ja partikulaarisista ”elämismaailman” siteistä, voi tulla osaksi poliittista sfääriä, Body Politikia (Latour 2005a). Tämä ylevöittämisen vaatimus on taas suoraa seurausta modernin dilemmasta: tieteen faktojen ('matters of fact') puhdistamista politiikasta, ideologioista ja arvoista asemaan, jossa tiede sekä ”oikosulkee” poliittisen prosessin tarjoamalla kiistatonta tietoa poliittisen keskustelun pohjaksi että pysyttäytyy näin erossa politiikasta (Latour 2004a, 13, 30).

Pessimismissään Lippmann siis tulee tarjonneeksi Latourille metaforan, jolla kiinnittää tutkimuksen huomio yleisen sijaan paikalliseen ja partikulaariseen, niihin käytäntöihin, joissa ihmiset ja ei-ihmiset kytkeytyvät toisiinsa ja luovat maailmansa. Saman ajatuksen Latour löytää myös Lippmannin aikalaiselta, filosofi John Deweyltä: eroa yleiseen ja erityiseen, julkiseen ja yksityiseen ei tarvitse tehdä, jotta julkison käsite olisi mahdollinen. Dewey ei laita Lippmannin tapaan toivoa demokratian toteutumisesta asiantuntijoiden käsiin, vaan paikantaa julkison muodostumisen toimintaan silloin kun kukaan ei osaa sanoa, mitä jollekin ongelmalle pitäisi tehdä (Latour 2011a, 10–11; myös Dewey 1927/2006, 81). *Politics of Nature* -teoksessa Latour ohimennen rinnastaa oman 'matters of concern' -käsitteensä Deweyn julkisoon: "hämmäntynyt objekti astuu suhteisiin kollektiivin kanssa ja alkaa vähitellen sosiaalistua laboratorion kompleksien välineiden avulla" (Latour 2004a, 77). Määritelmän Latour (mt., 274 [alaviite 31]) yhdistää Deweyn muotoiluun julkisosta: "Ne, jotka joutuvat epäsuorien, vakavien vaikutusten piiriin, ovat nämä sitten toivottuja tai epätoivottuja, muodostavat niin selvästi omaa erityislaatuaan olevan ryhmän, että se ansaitsee tulla *tunnistetuksi ja nimetyksi*" (Dewey 1927/2006, 64–65, kursivointi lisätty). Latourin huomion vievät selvästi tunnistaminen ja nimeäminen. Julkiso muodostuu juuri näitä tehtäviä varten: havaitsemaan 'matters of concern' ja määrittelemään niitä – ja samalla luomaan itsensä.

Julkinen toiminta ei tarkoita Deweylle äänestämistä tai tiedollista valmiutta osallistua yleistä etua tai parasta argumenttia etsivään julkiseen diskurssiin, vaan "refleksiivistä, uskottavaa ja kyseenalaistuksille avointa selontekoa siitä, millaisia riskejä joudumme ottamaan kollektiivisissa kokeiluissamme" (Latour 2011a, 11), jotka on Deweyn mukaan "– – toistettava aina uudestaan; Valtio on löydettävä yhä uudelleen" (Dewey 1927/2006, 63). Latour toteaaakin, että Dewey keksi refleksiivisen modernisaation liki 70 vuotta ennen kuin Beck, Giddens ja Lash (1995) ehtivät diagnosoimaan sen (Latour 2011a, 11).

Toimijaverkkoteoria siis laajentaa julkisen elämän oliot kattamaan myös ei-inhimillisen ja materiaalisen ulottuvuuden. Kyse on samasta "moninkertaistamisesta", jota käsiteltiin luvussa 2.2 Annemarie Molin (1999) pluralismin kritiikiksi tarkoittaman ontologisen politiikan yhteydessä. Nyt Molin moninkertaisuuden ('multiplicity') käsitettä on tarkennettu myös tieteentutkimuksen näkökulmasta: todellisuuden ja siitä esitettyjen

tulkintojen ja sitä selittämään pyrkivien tieteellisen tutkimuksen väliin ei ANT:n mukaan tule ”iskeä kiilaa” (Latour 1999a; vrt. Bloor 1999a). Toimijoiden moninkertaistaminen julkisen toiminnan ja julkisojen roolin tarkastelussa tarkoittaa sitä, että ongelmien (‘matters of concern’) implikoimat toimijat voivat olla niin inhimillisiä kuin ei-inhimillisiä ja että ongelmissa julkinen elämä itse asiassa voi herätä eloon. Seuraavassa luvussa syvennytään Deweyn ja Lippmannin demokratiateoreettiseen ajatteluun ja pyritään etsimään niistä julkison käsitettä, joka pitäisi maailman auki muutokselle ja uusille olioille ja ongelmille – jatkuvassa huolen ja suhtautumisen (‘concern’) tilassa. Pietiläläisestä ”asiajulkisosta” (Pietilä 2010) muodostuu luvun mittaan demokratian koetinkivi, ”pakollinen kauttakulkupiste” (esim. Latour 1987, 149–150): ongelmalähtöinen julkiso.

5 Dewey–Lippmann-debatin haamu: julkiso ongelmassa

Toimijaverkkoteoreettinen viitekehys julkisoihin tarkentuu siis Latourin ajattelua seuraamalla niihin huolenaiheisiin, 'matters of concern', joiden keskelle tieteelliset ja poliittiset kiistat avautuvat. Jotta niitä voitaisiin ymmärtää, on Latourin mukaan pidättäytyttävä ”oikosulkemasta” sen enempää tieteen kuin politiikankaan prosesseja ja seurattava, millaisia kollektiiveja huolenaiheiden hybridit kutsuvat koolle. Tieteen- ja teknologiantutkimuksen (STS) piirissä vastaavanlainen vaatimus on taas muotoiltu siten, että sekä ”tieteellisen tiedon tuotanto” että ”julkinen osallistuminen” ovat konstruktioita, jotka on problematisoitava ja niiden rakentuminen nähtävä toisistaan riippuvaisena (esim. Irwin & Wynne 1996; Jasanoff 2005; Wynne 2007). Jotta se onnistuisi, tutkimuksen lähtökohdaksi on otettava pyrkimykset määritellä tieteellisiä ja poliittisia ristiriitoja ja ongelmia – ja julkisojen tiedollista ja poliittista merkitystä tässä määrittelyssä (Marres 2007; de Vries 2007).

Tieteen ja teknologian yhteydet politiikkaan ovat merkittäviä myös filosofi John Deweylle ja hänen käsitykselleen julkisesta toiminnasta. *Julkinen toiminta ja sen ongelmat* -teoksessa (1927/2006) Dewey pohtii, miten sodanjälkeisen Amerikan teknologinen kehitys 1900-luvun alussa vaikuttaa väistämättä politiikkaan ja *poliittisten ongelmien* demokraattiseen käsittelyyn ja ratkaisemiseen. Deweyn merkittävin huolenaihe on se, että olemassa olevat instituutiot eivät kykene ottamaan haltuun ja ratkaisemaan uudenlaisen yhteiskunnan ongelmia, koska suhtaudumme tieteen ja teknologian kehitykseen joko sokean edistysuskon tai jyrkän skeptisismillä vallassa. Jotta demokraattinen yhteiskunta voisi toimia, Dewey edellyttää, että ihmiset, joita yhteiskunnan ongelmat koskettavat suorasti tai epäsuorasti, osallistuvat niiden käsittelyyn, sovitteluun ja ratkomiseen – joko sovussa tai ristiriidassa.

Deweyn ajatukset julkisen toiminnan ja julkison roolista tieteestä ja teknologiasta riippuvaisessa modernissa demokratiassa on tavattu yhteiskunta- ja viestintätieteissä usein palauttaa debattiin Deweyn aikalaisen, journalistin ja yhteiskuntakriitikko Walter Lippmannin kanssa. Monet kansainväliset ja kotimaiset tulkinnat esittävät debatin demokratian ja yhteisöllisyyden mahdollisuuteen uskovana Deweyn ja julkista mielipiteenmuodostusta ja kansalaisten tiedollisia kykyjä asiantuntijaeliitteihin vertaavan ja halveksivan pessimisti-Lippmannin välisenä (esim. Bohman 1996, 234–

235; Carey 1987/2003, 8–10; 1989b, 74–78; Kunelius 2004, 97–100; 2006, 15; Pietilä 2007, 141–148; Malmberg 2009; Ryan 1995, 216–217; Westbrook 1991, 299; vrt. Schudson 2008; Whipple 2005, 158–161). Vaikka Dewey–Lippmann-debatti ja varsinkin Deweyn tuotanto ovat kansainvälisessä ja kotimaisessa mediatutkimuksessa tärkeitä julkisuuden, politiikan ja demokratian suhteita käsiteltäessä, niistä puhutaan useimmiten joko oppihistoriallisina ilmiöinä (esim. Kunelius 2004; Pietilä 2007), osana liberaalin poliittisen ajattelun historiaa (esim. Ryan 1995) tai osana journalismin käytäntöjen keskusteluita, esimerkiksi kansalaisjournalismin julistuksen ja tutkimuksen inspirointina (esim. Heikkilä & Kunelius 1997; Rosen 2000) tai kulttuuritutkimuksessa (esim. Carey 1989b). Deweyn ja Lippmannin ’public’-käsitteiden vastakkainasettelulla on pyritty kuvaamaan monimutkaistuvan teollisen yhteiskunnan demokratian kehitystä kohti yhteisöllistä utopiaa tai dystooppista teknokratiaa.

Dewey reagoi *Julkinen toiminta ja sen ongelmat* -teoksellaan (1927/2006) arvostamansa Lippmannin kahteen amerikkalaisen demokratian kritiikkiin *Public Opinion* (1922/1965) ja *The Phantom Public* (1925). Dewey (1927/2006, 139) myös myöntää oman kirjansa argumentin olevan velkaa Lippmannin teoksille. Dewey ja Lippmann jakavat näkemyksen amerikkalaisen demokratian valitettavasta tilasta, vaikka kehittävätkin niihin erilaiset ratkaisut: Dewey ”Suuren Yhteisön” demokraattisen yhteiskunnan ihanteena, Lippmann haamujulkison (’phantom public’) kansalaisaktiivisuuden ja julkisen osallistumisen irvikuvana asiantuntija-teknokraattien harvainvallassa (esim. Westbrook 1991, 294; Whipple 2005, 158–159).

Aikalaisittain Deweyn kommentaaria Lippmannin näkemyksiin ei tosin tulkittu yhteenotoksi (Schudson 2008, 1032), vaan heidän ajattelunsa eroavat pikemmin siinä, miten ihanteellinen demokraattinen yhteiskunta tulisi rakentaa. Lippmann uskoi valtion instituutioihin ja asiantuntijoihin, Dewey näki demokraattisen osallistumisen mahdollisuuden poliittisten instituutioiden ulkopuolella, paikallisten yhteisöjen aktiivisuudessa ja yhteistyössä (Malmberg 2009, 58). Dewey–Lippmann-debatti on akateemisessa keskustelussa kehystynyt juuri vastakkainasetteluksi hyvän, yhteisöllisen demokratiakäsityksen (Dewey) ja elitistisen harvainvallan (Lippmann) välillä 1980-

luvun lopussa – ”liberaalien intellektuaalien etsiessä toivoa demokratian haaveiden romahdettua jälleen kerran” (Schudson 2008, 1032)²².

Deweyn ja Lippmannin ajatukset julkisojen roolista demokraattisessa politiikassa ovat 2000-luvulla kokeneet renessanssin tieteenfilosofi Bruno Latourin tuotannossa (esim. Latour 2004a; 2005a; 2011a) ja sitä yhdessä toimijaverkkoteorian kanssa julkisuuden, demokratian ja politiikan tutkimukseen soveltaneen tieteenutkija Noortje Marresin työssä (esim. Marres 2005; 2007; 2010; ks. myös Bennett 2010, 100–104; Harman 2014, 166–170; Tamminen 2012). Tässä luvussa analysoin Marresin tulkintaa Dewey–Lippmann-debatista. Hänen ajatteluaan seuraamalla hahmottuu käsitys julkisoista, jotka ovat yhteiskunnan uusiin, määrittelyä ja käsittelyä vaativiin ongelmiin tarttuvia ja uutta luovia olioita. Samalla Dewey–Lippmann-debatista kuoriutuu tulkinta demokraattisesta politiikasta ”partikulaarisina ongelmien määrittelyn käytäntöinä” (Marres 2005, 35).

Sekä vastajulkison (esim. Felski 1989; Fraser 1997a; Warner 2002) että asijulkison (Pietilä 2010; Price 1992) käsitteet saavat toimijaverkkoteorian ja Dewey–Lippmann-debatin uudelleenluennan kautta uuden merkityksen: julkiso on juuri se kollektiivinen toimija, jonka kautta demokratian toteutuminen tai epäonnistuminen ja toiminnan tukahduttaminen tulee näkyväksi. Jotta julkisot voivat muodostua, on paikallistettava, määriteltävä ja otettava haltuun ongelma, johon julkinen toiminta suhteutuu. Ilman määriteltyjä ja haltuun otettuja ongelmia ei ole julkisoita, eikä politiikkaa – ”no issue, no public” (Marres 2005).

Luvun lopussa käy ilmi, että Dewey ja Lippmann pohtivat hyvin samanlaista, luvussa 3 käsiteltyä demokratian ongelmaa kuin tieteen- ja teknologiantutkimus nykyisin: millaista demokraattisen politiikan tulisi olla tieteellistyvässä ja teknistyvässä yhteiskunnassa? Tulisiko politiikka jättää niille, jotka ymmärtävät ongelmia parhaiten ja syvällisimmin eli tieteen ja teknologian asiantuntijoille, kuten Lippmann esittää? Vai

²² Lippmannin ja Deweyn trauma oli luonnollisesti ensimmäinen maailmansota, ja demokratian haaste uuden vuosisadan ”suuri murros” teollistuneesta yhteiskunnasta kohti vahventuvan kansallisvaltion ja kapitalististen markkinoiden yhteensitoutumista (ks. Polanyi 1944/2009). Schudsonille (2008, 1039) liberaalien intellektuellien maailmankuvan murenemistä edustavat etenkin Ronald Reaganin uuskonservatiivisuus ja kovan linjan liberalistinen talouspolitiikka, ja toisaalta marxistisen kriittisen teorian ja ”postmodernistisen kuonan” (Carey 1989a, 281) arvon romahdus yhdessä Neuvostoliiton kanssa.

tulisiko kansalaisten poliittista aktiivisuutta ruokkia Deweyä seuraten elvyttämällä yhteisöelämä ja yhteisöllisyyden kokemus? Marresin luennan kautta on kuitenkin mahdollista kiertää tällainen ongelmanasettelu ja hahmotella toimijaverkkoteoreettisesti motivoitua julkison käsitettä, joka perustuu politiikan objekteille – niille ongelmille ja huolenaiheille, joiden ympärille konfliktit ja deliberatiiviset prosessit muodostuvat tai jäävät muodostumatta.

Marres esittää Dewey–Lippmann-debatista varsin ainutlaatuisen tulkinnan (erit. 2005; myös 2007; 2010). Deweyn ja Lippmannin ajattelun erojen korostamisen sijaan Marres painottaa näiden ajatusten samankaltaisuutta: molemmille julkisot ovat yhteiskunnan uusiin ja hahmottomattomiin ongelmiin tarttuvia olioita. Marres (2005, 39) korostaa pyrkivänsä kiinnittämään huomionsa ei vain Deweyn ja Lippmannin diagnooseihin demokratian ongelmista ja niiden ratkaisusta, vaan näiden omien argumenttien sisäisten ristiriitojen kautta esiin nouseviin yhtäläisyyksiin.

Deweyn ja Lippmannin julkison käsitteet ovat tämän tutkielman näkökulmasta hyödyllisiä myös siksi, että ne eivät tukeudu transendentteihin tilametaforiin sfääreistä, vaan ne keskittyvät erityisesti julkisojen muodostumisen ehtoihin ja julkisojen poliittiseen potentiaaliin (myös Asen 2000, 437–438; 2003; Kunelius 2004, 99). Deweyn ja Lippmannin julkisokäsitysten eroa on kuvattu totutun jakolinjan mukaisesti: Dewey uskoo julkisojen yhteiskunnan ongelmia ratkovaan voimaan, Lippmann uskoo vain asiantuntijaeliittien voivan todella pystyvän ratkaisemaan erikoistunutta tietoa vaativia ongelmia ja konsultoimaan poliittisia päättäjiä (esim. Kunelius 2004, 99; Westbrook 1991, 299). Marres (2005, 40–45) haastaa tällaisen tulkinnan ja esittää Lippmannin julkiso-käsitteen olevan selvästi valtavirran tulkintaa suopeampi, ja itse asiassa Deweyn hukkaavan julkison käsitteen kriittisen potentiaalin edellyttämällä julkison muodostumiseksi sosiaalisten yhteisöjen eheyttä osana ”Suuren Yhteisön” ihannettaan (mt., 52–53).

Marresin Dewey–Lippmann-debatista uuttama, julkisojen toimintaa yhteiskunnan ongelmien haltuunottamiseksi korostava näkökulma yhdistyy myös edellä hahmoteltuun toimijaverkkoteoreettiseen viitekehykseen. Edellisessä luvussa käsitelty Latourin ’matters of concern’ -käsite risteää monin paikoin Deweyn ja Lippmannin julkison käsitteiden kanssa. Latour on löytänyt niistä innoittajan myös omalle poliittiselle

ajattelulle (esim. Latour 2005a; 2011a; 2013, 351–352). Deweyn julkisossa näkyy Latourin 'matters of concern' -käsitteen ydin: tieteellisistä ja teknologisista objekteista tulee poliittisia ja kiistanalaisia silloin kun niiden konstruoitu luonne syystä tai toisesta tulee näkyväksi ja ne vaativat ympäristönsä huomion ja etenkin toimintaa, jotta ne voitaisiin koota uudestaan (esim. Latour 2004a 74–76; 2005a; 2005b, 114–120; 2011a; myös Dewey 1927/2006, 64–65, 81). Silloin kun objektit eivät ole huolenaiheita, ne ovat kiistattomia faktoja, joiden päälle voi kasata muuta tietoa sekä sitä arvioivaa poliittista diskurssia ja poliittisia päätöksiä. Toimijaverkkoteoreettisin termein poliittiset objektit ovat silloin ”mustia laatikoita” (Callon & Latour 1981). Julkison rooli korostuu nimenomaan silloin kun huolenaihe, 'matter of concern', on vielä vailla varmaa tietoa ja poliittista edustajaa, joka ottaisi huolenaiheen käsiteltäväkseen.

Varsinkin Deweyn julkisokäsityksen tarkastelussa tarjoutuu tilaisuus nivoa tutkielmani aiempia teemoja yhteen: miten esimerkiksi identiteettien ja intressien pluralismi on ongelmallinen viitekehys julkison käsitteelle (luvut 2.1 ja 2.2); miten alapoliittinen pirstaloituminen ei ole välttämättä ongelmia demokratialle, vaan pikemmin jotakin demokraattiselle politiikalle ominaista (luvut 3.1 ja 3.3); miten tieteen- ja teknologiantutkimuksen julkiseen osallistumiseen keskittyvän suuntauksen mukaisesti julkisot voitaisiin nähdä ratkaisevina tieteellis-poliittisten ongelmien käsittelyssä (luvut 3.2 ja 3.3); miten Deweyn ja Lippmannin julkison käsitteet toimijaverkkoteoreettinen tai ”latourlainen” näkökulma julkisoon täydentävät toisiaan?

5.1 Walter Lippmannin haamujulkiso: ongelmien viimeinen toivo

Walter Lippmannin teoksia *Public Opinion* (1922/1965) ja *The Phantom Public* (1925) on pääasiassa luettu murska-arvioina julkisen osallistumisen sekä kansalaisten tiedollisten kykyjen ja poliittisten vaikutusmahdollisuuksien toivosta (Kunelius 2004, 97–100; 2006, 15; Pietilä 2007, 141–148; Ryan 1995, 216–217; Westbrook 1991, 299; Whipple 2005, 159–160) tai jopa esimerkkinä akateemisesta anti-demokraattisesta ajattelusta (Carey 1987/2003, 8–10; 1989b, 74–78; vrt. Schudson 2008). Tieteentutkija Noortje Marres (2005, 40) on kuitenkin esittänyt, että keskittymällä pikemmin Lippmannin teosten kuvailevaan ja diagnostiseen puoleen amerikkalaisen poliittisen demokratian tilasta – ei niinkään hänen johtopäätöksiinsä ja teknokraattisiin

ratkaisuehdotuksiinsa – voidaan löytää siemen julkison käsitteelle, joka asettaa demokraattisen politiikan analyysin lähtökohdaksi ongelmat ja huolenaiheet.

Lippmannin käsitys julkison roolista on varsin yhtenevä Pietilän (2010) ja Pricen (1992) asiajulkison idean kanssa. Lippmannille julkiso ei ole ainoastaan mediaa ja journalismia seuraava yleisö, vaan merkittävä poliittinen osallistuja, joka tarpeen vaatiessa tekee interventioita asiakysymyksiin silloin kun muodolliset poliittiset instituutiot eivät kykene niitä käsittelemään (Lippmann 1925, 131; myös Schudson 2008, 1037–1038). Nopean teknologisen kehityksen myötä amerikkalainen demokratia oli 1920-luvulla Lippmannin mukaan ajautunut tilanteeseen, jossa poliittiset ongelmat monimutkaistuvat ja vaativat poikkeuksellista asiantuntijatieta. ”Modernin demokratian matriisi” (Lippmann 1922/1965, 162) pysyy Lippmannin mukaan koossa ja toiminnassa ongelmitta vain, jos politiikan objektit ovat kaikkien tiedossa (mt., 171). ”Demokratia [tai demokratiateoria] ei ole koskaan pystynyt näkemään itseään valtavan ja ennakoimattoman ympäristön kontekstissa”, hän diagnosoi (mt., 171).

Lippmannin arvio on vähintään analoginen Latourin modernille ajattelulle langettamalle tuomiolle (1991/2006) ja käsitykselle politiikan ja tieteen toisensa oikosulkevasta dikotomiasta (2004a): moderni demokratia ajautuu kriisiin, koska se ei onnistu ottamaan haltuun hybridisiä ongelmia, jotka vaativat sekä tieteen että politiikan keinoja. Marres (2005, 43) muotoilee Lippmannin teesin toimijaverkkoteoreettisin termein: ” – modernissa demokratiassa ei ole sijaa oudoille, komplekseille ja solmiutuneille huolenaiheille [’objects of concern’]”.

Lippmann viittaa modernin demokratian matriisillaan 1700-luvulla levinneeseen, kansanvaltaa ajavaan poliittiseen filosofiaan ja Thomas Jeffersonin republikaaniseen valtioideaan, eli samaan aatehistorialliseen ajanjaksoon, jolloin esimerkiksi Charles Taylorin (2004, 84–86) mukaan Yhdysvalloissa viimeistään syntyi modernin ihmisen sosiaalinen mielikuvitus autonomisesta kansasta ja ”julkisesta sfääristä” sen viitekehyksenä ja poliittisen toiminnan tilana. Myös Habermasin historiallinen analyysi porvarillisen julkisuuden synnystä läntisessä Euroopassa (1962/2004) sijoittuu samaan kontekstiin: joukkoviestintävälitteinen julkisuus nousi ylittämään paikallisyhteisöjen elämänpiirit. Lippmann ei silti juurikaan usko toimivaan demokratiaan uudessa republikaanisessa valtiossa, vaan pitää sekä mediajulkisuuden ja journalismin että

paikallisyhteisöjen kykyjä ymmärtää ja ratkoa monimutkaisia ongelmia riittämättöminä (Lippmann 1922/1965). Lippmann esittää modernista demokratiadeaalista luopumista, koska sitä on mahdoton saavuttaa. Vain erikoistuneilla asiantuntijoilla on mahdollisuus ymmärtää riittävästi poliittisten ongelmien asiasisältöjä ja kehittää ratkaisuja (mt., 195–197). Julkisojen roolin ottavat erikoistuneet asiantuntijat, joilla ei ole intohimoja tai intressejä käsittelemiinsä ongelmiin:

”– [Asiantuntijat] edustavat näkymättömiä. [He] edustavat ihmisiä, jotka eivät ole äänestäjiä, näiden määrittymättömiä toimia, mykkiä, syntymättömiä, suhteita ihmisten ja asioiden välillä. [Asiantuntijoiden] äänestäjäkunta on aineeton.” (Lippmann 1922/1965, 241.)

Ilman asiantuntijaeliittejä demokraattisella järjestelmällä, sen enempää kuin kansalaisillakaan, ei olisi tiedollista kapasiteettia ymmärtää poliittisia ongelmia ja asiakysymyksiä – parempaa ei ole tarjolla (mt., 171, 197). Teknologia ja tieteellinen tieto kehittyvät kansalaisten ja poliitikkojen tiedollisen kapasiteetin yli, eivätkä ”yhteiset asiat” ole enää yksiselitteisesti kuin harvan asiantuntijaeliitin tiedossa. Lippmannin analyysi yhtenee monin paikoin niin Ulrich Beckin (1992) riskiyhteiskunta-analyysin kuin Latourin (1991/2006) muotoilemien, modernin ajattelun saavuttamattomissa olevien hybridisten ongelmien kanssa. Toisin kuin esimerkiksi Beckille, määrittymättömien ja epävarmuutta lietsovien ongelmien ilmeneminen ei Lippmannille tai Latourille hankaloita tai lamaannuta julkisia osallistumismahdollisuuksia politiikkaan tai estä demokratian toteutumista, vaan pikemmin avaa, ainakin periaatteessa, tilaisuuden julkisoille osallistua ongelmien määrittelyyn ja poliittiseen prosessiin (esim. Latour 2004a; 2011a). Niin ikään asiantuntijatiedon merkitys korostuu Latourin poliittisessa ekologiassa (2004a), kunhan moderni dikotomia luonnon ja kulttuurin, tieteen ja politiikan väliltä murretaan ja keskitytään ’matters of concernien’ verkostojen jäljittämiseen.

Public Opinionin ”jatko-osassa” *The Phantom Public* (1925) Lippmann tuntuu muuttaneen näkemystään julkisojen merkityksestä suopeammaksi.²³ Julkiselle

²³ Marres (2005, 44–45) huomauttaa, että *The Phantom Publicia* on tavattu tulkita *Public Opinionin* argumenttien toisinnoksi (esim. Ryan 1995), vaikka edellisessä Lippmann vaikuttaa luopuvan ideaalista, jonka mukaan toimivassa demokratiassa poliittiset ongelmat ovat kaikkien osallisten tiedossa ja ymmärtämiä. *The Phantom Publicissa* Lippmann ei luota enää edes siihen, että vain asiantuntijoilla voisi olla riittävästi tietoa poliittisista ongelmista tai että niistä olisi mahdollista saada varmaa tietoa (Marres 2005, 45).

osallistumiselle löytyy paikka demokraattisesta politiikasta, mutta vasta silloin kuin edustuksellinen poliittinen valta ja hallintokoneisto ovat epäonnistuneet ratkaisemaan, miten johonkin ongelmaan tulisi suhtautua. Kun ei ole tiedossa yhteisöä tai instituutiota, joka voisi ottaa huolenaiheen tai ongelman käsiteltäväkseen, tarvitaan julkisoiden osallistumista (myös Marres 2005, 47).

Kun faktoista ei ole tarkkaa käsitystä, ennakkotapauksia ei ole, ja uutuus ja sekaannus määrittävät kaikkea, julkiso joutuu tekemään tärkeimmät päätöksensä, olkoon se tehtävään miten epäpätevä tahansa. Vaikeimmat ongelmat ovat niitä, joita instituutiot eivät kykene käsittelemään. Ne ovat julkison ongelmia. (Lippmann 1925, 131.)

Vaikean, määrittymättömän ja monitahoisen ongelman ilmaantuminen on Lippmannille demokraattisen osallistumisen tilaisuus (Marres 2005, 45). Marres (mt., 49) näkee *The Phantom Publicin* julkisokäsityksessä kuitenkin ratkaisevan eron Deweyn julkisoon. Lippmann ei nimittäin katso julkison olevan *implikoitu* ongelmaan, joka saa sen syntymään, vaan ongelman poliittinen käsittely edellyttää päinvastoin ongelman siirtämistä pois julkison harteilta, esimerkiksi poliitikkojen, asiantuntijoiden ja journalistien käsiteltäväksi. Julkison rooliksi jää olla joukkoviestinnän kohde; julkison aktivointi rajoittuu julkison informoimiseen ongelmien ja asiakysymysten sisällöstä – julkiso pelkistyy 'the publiciksi' ja julkiseksi mielipiteeksi. Lippmann kirjoittaa (1925, 104): ”Vain silloin kun joku muu vastustaa jotakin asiaa, kansalaiset ['the public'] tulevat tietoisiksi siitä, että jokin asia on ongelma.”

Lainauksessa kuuluu *Public Opinion* -teoksen epäusko siihen, että kansalaisilla olisi aikaa, taitoa tai viitseliäisyyttä perehtyä heihin suoraan liittymättömiin yhteiskunnan ongelmiin, saati ryhtyä toimintaan niiden ratkomiseksi. ”Ulkopuolinen [julkiso, jolta ongelmien käsittely on ulkoistettu,] voi pyytää asiantuntijoita kertomaan, onko olennaiset faktat käsitelty tarpeen vaatimalla tavalla”. (Lippmann 1922/1965, 251.) Se, mitä olennaiset faktat ovat ja mikä on mielekäs ja demokraattinen proseduuri faktojen käsittelyyn, ei Lippmannin mukaan kuulukaan enää julkisolle. Poliittisen toiminnan taakka on siirrettävä valtionhallinnolle ja asiantuntijoille. (Mt., 250–251.)

Kuten jo kolmannessa luvussa huomioin, monet tieteen- ja teknologiantutkijat ovat kiinnittäneet viime vuosikymmeninä kriittistä huomiota siihen, että julkinen osallistuminen esimerkiksi tiedepolitiikkaan tai innovatiivisten teknologioiden

arviointiin nähdään usein vain muodollisena (esim. Wynne 2007) tai jopa tuotteistettuna (Lee 2015) osana osallistamisprosessia, standardoituna universaalina käytäntönä, esimerkiksi konsensuskonferenssin, kansalaispaneelin tai arviointi- ja fokus- ja keskusteluryhmien muodossa ja niiden yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mittareina (Amelung 2012; Voß & Amelung 2016). Vaikka STS on pyrkinyt tuomaan tällaisiin julkisen osallistumisen muotoihin demokraattisia proseduureja, yleinen huoli siitä, että julkisoiden tehtäväksi jää osallistua tieteelliseen keskusteluun yleisönä ja poliittiseen harkintaan, kun ongelmat on määritelty ja kannat ovat lukossa, on säilynyt (Marres 2005, 10). Lippmannin (1925, 52) kuuluisa tuomio julkisen osallistumisen mahdollisuudelle kaikuu lähes 100 vuoden päähän: ”He [kansalaiset] voivat sanoa kyllä tai ei jollekin ehdotukselle tai jo tehdylle asialle, mutta eivät luoda, hallinnoida tai todella ryhtyä toimeen, kuten ovat aikoneet.”

Marres näkee kuitenkin Lippmannin julkisokäsityksessä aineksia ymmärtää politiikkaa ongelmien kautta: julkiso muodostuu ja ryhtyy poliittiseen toimintaan juuri silloin kun ilmenee jokin ongelma, josta olemassaolevilla instituutioilla ei ole tarpeeksi tietoa eikä keinoja ongelman ratkaisemiseksi (Marres 2005, 66). Tällaista julkisokäsitystä John Dewey kehittää *Julkinen toiminta ja sen ongelmat* -teoksessaan (1927/2006), ja hänen argumenttiaan seuraamalla ongelmalähtöisen julkison käsitettä voidaan edelleen tarkentaa.

5.2 John Dewey: yhteisö vai julkiso?

John Deweyn teosta *Julkinen ja toiminta ja sen ongelmat* (1927/2006) on pidetty paitsi reaktiona Lippmannin teoksiin myös Deweyn pragmaattisen poliittisen ajattelun systemaattisimpana esityksenä (esim. Asen 2003, 175; Kunelius 2006, 11–12; Ryan 1995, 216–217; Westbrook 1991, 299). Julkison muodostuminen on Deweylle kaikissa valtiomuodoissa ilmenevä mekanismi, jonka ilmiäiset vaihtelevat historiallisesti. Esimerkiksi Habermasin porvarillinen, valtiota ja yksityisiä ihmisiä välittävä ihannejulkiso on 1700-luvun myötä syntyneen individualistisen, liberalistisen kansalaisajatuksen implikoima julkisen toiminnan virittymisen muoto (Kunelius 2006, 21–23).

'Public' saa Deweyn teoksessa muutamia eri merkityksiä, jotka on käsitteellisen selkeyden – ja tutkielmani tavoitteen – vuoksi erotettava toisistaan. 'Publicilla' Dewey tarkoittaa etenkin valtion muodostumista käsittelevässä teoksen alkuosassa sekä kansaa – valtion kansalaisten koko joukkoa tai ihanteellista *res publica*, kansaa – että tarkemmin rajattua julkisoa, pitkälti samassa merkityksessä kuin suomenkielinen julkison käsite (esim. Pietilä 2010; Pietilä & Ridell 1998; Ridell 2006): yhteiskunnallisesti merkittävistä asiakysymyksistä kiinnostuvana ja niiden suhteen toimivana ”asiajulkisena”.²⁴ Lisäksi 'public' viittaa teoksessa paikoin myös julkiseen mielipiteeseen, kyselyiden ja muiden selvitystutkimusten kokoamaan ja joukkoviestintävälineissä esitettävään kansalaismielipiteeseen (esim. Dewey 1927/2006, 147). Tärkeimmässä merkityksessään julkiso kuvaa kuitenkin Deweylle järjestäytyneen toiminnan syntymistä reaktiona johonkin koettuun ongelmaan tai huolenaiheeseen (esim. Kunelius 2004; 2006, 24; Marres 2005, 47).

Marres katsoo Deweyn kehittävän Lippmannin julkisokäsitystä tähdentämällä, miten julkiso muodostuu ei ainoastaan reaktiona olemassaolevien poliittisten instituutioiden kyvyttömyyteen ratkoa ongelmia, vaan myös erityisenä tapana, jolla julkiso ”tulee implikoiduksi” ongelmissa ja niiden määrittelyssä (Marres 2005, 47–48). Julkisot pikemmin ”tulevat vaikutetuiksi” ('become affected') kuin toimivat selkeiden intressien, aatteiden ja valtapyrkimysten pohjalta (mt., 57). Marres näkee Deweyn määritelmässä selvän eronteon perinteisiin, Deweyn jälkeenkin vaikutusvaltaisiin subjektikeskeisiin politiikan teorioihin, joille poliittisen toiminnan perusta ovat yksilön tahto, intentiot ja intressit. Deweylle julkiso on taas epäsuorien haitallisten vaikutusten tulos, ei intressien ja intentioiden motivoima olio, jonka mielipiteisiin perustuen poliittinen valta toimii (Marres 2005, 48 [alaviite 27]). Deweyn (1927/2006, 129–130) sanoin:

Epäsuorat ja ennalta-arvaamattomat seuraukset ovat yleensä välittömiä seurauksia tärkeämpiä. – – Ihmiset eivät liity yhteen siksi, että olisivat vapaaehtoisesti päättäneet osallistua joihinkin toimintamuotoihin, vaan siksi, että suuret virtaukset tuovat heidät yhteen.

²⁴ Teoksen suomentaja Mika Renvall on päätenyt juuri tällaisiin käänösratkaisuihin (ks. Renvall 2006, 8–9). Julkison rinnalla hän käyttää termiä julkinen toiminta, mikä sopii toki omaan näkökulmaani: se korostaa julkisoiden toiminnallista roolia ongelmiin tartumisessa.

Etenkin julkisoiden intressien ja tavoitteiden olettaminen ennalta – ennen kuin ongelmat ovat implikoineet niitä – voi Marresin mukaan johtaa harhaan, sillä silloin julkisot ovat valmiiksi tietoisia heitä koskettavista ongelmista, epätasa-arvoisuuksista tai intressiristiriidoista (Marres 2005, 54, 57; myös Asen 2000, 430–437; luku 2 tässä tutkielmassa.)

Yhteiskunnassa tapahtuvan kollektiivisen toiminnan ulkoisvaikutusten aiheuttamien ongelmallisten seurausten ”vaikutuspiiriin joutuneet ovat toisin sanoen väkisinkin osallisina noiden seurausten tuottamiseen. – Joskus ne taas ulottuvat kauas niiden tuottamiseen suoraan osallistuneiden piirin ulkopuolelle.” (Dewey 1927/2006, 64.) Deweyn näkemys on Marresille (2005, 57) tilaisuus korostaa julkison ongelmalähtöisyyttä: julkisota eivät tuo yhteen niinkään jaetut tai konfliktuaaliset intressit tai mielipiteet, vaan ongelmat ja huolenaiheet. Ei ole syytä olettaa, että jonkin ongelman määrittelyn implikoima julkiso ja sen ”oudoista asioista” koostuva kokoonpano perustuisi valmiiksi jaetuille intresseille (mt., 58). Sen sijaan julkison voi nähdä ”ongelmien eri toimijoille hajautetun määrittelyn efektiksi” (mt., 61).

Julkinen toiminta ja sen ongelmat -teoksen jälkipuoliskolla Dewey pohtii perusteita siirtyä monimutkaistuneesta, eriytyneestä ja teknologisen kehityksen myötä yhä vaikeammin ymmärrettävästä Suuresta Yhteiskunnasta kohti Suurta Yhteisöä. Samalla Deweyn käsitys julkison roolista demokraattisessa politiikassa muuttuu ratkaisevasti (myös Marres 2005). Marres (2005, 52–53) tulkitsee Deweyn hukkaavan kirjan alussa muotoillun julkison käsitteensä kokonaisargumenttiin siitä, miten vain yhteisöelämään perustuva yhteiskunta voi olla todella demokraattinen aikana, jolloin ”juuri mikään ei enää pidä julkisoja koossa yhtenä kokonaisuutena” (Dewey 1927/2006, 158). Marresin tulkinnassa Dewey on optimisti lopulta vain demokratiaihanteessaan; julkisojen kykyihin tarttua teknologistuvan, pirstoutuvan ja monimutkaistuvan yhteiskunnan ongelmiin Dewey ei tunnu täysin uskovan. Marres (2005, 52) kuitenkin painottaa, että Deweyn analyysi julkisojen muodostumisesta vastaamaan yhteiskunnan ongelmiin on hyödyllinen, vaikka tämän kokonaisargumentin demokratian korjaamisesta päätyisikin hylkäämään.

Marresin (2005) voi tosin katsoa tulkitsevan hieman erheellisesti Deweyn pitävän valtiota ja demokratian ihanteellista muotoa, Suurta Yhteisöä saman asiana. Dewey

nimittäin ymmärtää valtion toissijaiseksi muodostelmaksi, joka ”syntyy alhaalta käsin ei yksilöiden välisenä sopimuksena, vaan yhteisöjen välisenä pyrkimyksenä hallita toimintansa ennakoimattomia seurauksia” (Malmberg 2009, 58). Demokratia Suuressa Yhteisössä edellyttää kuitenkin Deweylle yhteisöelämän elvyttämistä ennen kuin julkisoilla on mahdollista tunnistaa itsensä ja pystyä vaikuttamaan kohtaamiinsa ongelmiin, toimia poliittisesti (Dewey 1927/2006, 166–168).

Julkinen toiminta ja sen ongelmat vaikuttaa siis esittävän kaksi erilaista diagnoosia demokraattisen yhteiskunnan ongelmista – ja samalla kaksi eri käsitystä julkisosta. Valtion muodostumista edellyttävä, poliittisten instituutioiden auki jättämiin, määrittelyä vaille oleviin ongelmiin tarttuva julkiso (Dewey 1927/2006, 46–47, 60–61) on eri kuin Suuren Yhteisön saavuttamisen ehtona oleva sosiaalisten yhteisöjen muodostamien erillisten julkisoiden yhtenäinen kokonaisuus (mt., 158).

Jälkimmäisessä julkisossa Marres näkee ratkaisevan käsitteellisen heikkouden ja sisäisen ristiriidan: Dewey tuntuu vetävän yhtäläisyysmerkit ongelmia kohtaavan paikallisen sosiaalisen yhteisön ja sen seurauksena toimintaan aktivoituvan poliittisen yhteisön välille (Marres 2005, 51–52). Teoksensa alkupuolella Dewey määrittelee julkison koostuvaksi ”kaikista niistä, joihin transaktioiden epäsuorat seuraukset vaikuttavat siinä määrin, että [niiden] sääntelyä pidetään välttämättömänä” (Dewey 1927/2006, 46–47). Samalla hän edellyttää myös, että julkinen toiminta on itsestäänselvästi²⁵ erotettava muista yhteisöllisen elämän muodoista eli esimerkiksi läheisistä ihmissuhteista tai harrastuksista ja tieteellisistä tai liiketoiminnallisista intohimoista, jotka tuovat ihmisiä yhteen paikallisesti (mt., 56–57). Dewey varoittaa eksplisiittisesti ”samastamasta yhteisöä ja sen intressejä valtioon tai poliittisesti järjestäytyneeseen yhteisöön ylipäättään (mt., 46). Erottelu tulee tehdä, jotta voidaan tunnistaa julkiso, joka syntyy epäsuorien yhteiskunnallisten ulkoisvaikutusten seurauksena (mt., 64). ”Emme koskaan löydä julkista toimintaa, jos etsimme sitä niiden tekijöiden suunnasta, jotka ovat panneet vapaasta tahdosta tehdyt teot liikkeelle” (mt., 49).

²⁵ ”Kullakin yhteenliittymämuodolla on oma erityinen ominaislaatunsa, eikä kukaan täysjärkinen sekoita niitä toisiinsa.” (Dewey 1927/2006, 57.)

Suuren Yhteisön muodostaminen vaatii Deweylle kuitenkin aivan toisenlaista käsitystä julkisosta ja julkisesta poliittisesta toiminnasta. Modernisoituneessa ja teknologisoituneessa Suuressa Yhteiskunnassa on liikaa teknisiä ja erikoistunutta tietoa vaativia huolenaiheita, jotta ihmiset voisivat pysyä niistä perillä ja aktivoitua toimintaan yhdessä. ” – – [J]ulkiso on liian hajanainen ja rakenteeltaan liian monimutkainen. Ja julkisoja on liian monta, sillä yhteen kietoutuneita toimintoja, joilla on epäsuoria, vakavia ja pysyviä seuraamuksia, on ennennäkemättömän paljon.” (Dewey 1927/2006, 157–158.) Jotta julkisot voisivat tunnistaa niitä koskettavat ongelmat ja siten itsensä, tarvitaan demokratiaa, joka perustuu yhteisöllisyyden kokemukseen ja yhteisöllisiin siteisiin (mt., 168). Poliittiset ihanteet ja tavoitteet ovat ”yhteisöelämästä irrotettuna toivottomia abstraktioita” (mt., 169).

Dewey (1927/2006, 139) päätyy analyysissään julkisoiden vaikutusmahdollisuuksista hyvin samaan johtopäätökseen kuin Lippmann: ”Kansa on eksyksissä. Ainakin se on hämmentynyt.” Valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisen tilan ovat täyttäneet ”epävirallisten poliittisten voimien esiinnousu”, ”suurpääoma” puolueiden agendojen piiloisena taustavaikuttajana (mt., 144). Samalla poliittiset ongelmat ovat niin monimutkaisia ja niiden käsittely niin erikoistunutta asiantuntijatietoa vaativaa, että mielekkään poliittisen osallistumisen kynnyksessä muuttuu julkisoiden liian korkeaksi (mt., 145–146), eikä huolenaiheista ja ongelmista mahdollisesti aktivoituvilla julkisoiden kautta ole aina tiedollisia kykyjä ymmärtää asiakysymyksiä riittävästi tai aikaa ja halua omistautua vaativiin tieteellisiin ongelmiin perehtymiseen (mt., 156–157).

Hämmennys johtaa välinpitämättömyyteen yhteisiä poliittisia asiakysymyksiä kohtaan, ”ja se puolestaan kertoo julkison olevan sellaisen hämmennyksen vallassa, ettei se tunnista itseään” (mt., 144–145). Lippmannin haamujulkiso ujuttautuu Deweyn diagnoosiin (mt., 146–147): ” – – poliittisia tavoitteita ajamaan järjestäytynyt julkiso on pelkkä haamu, joka kaiken lisäksi vielä kävelee, puhuu sekä hämärtää – – hallinnon toimintaa johtaen sitä tuhoisille harhateille.” Julkiso jää Deweylle haamuksi erityisesti julkisen mielipiteen merkityksessä: miten epäinformoidusta kansalaismielipiteestä – oli se kuinka suuren kansanosan jakama tahansa – voisi olla hyötyä poliittisessa päätöksenteossa tai tieteellis-teknisten ongelmien ja niiden yhteiskunnallisten seurausten ymmärtämisessä (mt., 147)?

Deweylle ratkaisevaa on julkison ymmärrys itsestään eli se, että julkiso tunnistaa itsensä teknologistuvan yhteiskunnan monimutkaisten ulkoisvaikutusten kohteena tai olevansa kykenevä tarttumaan toimeen käsitelläkseen niitä (Dewey 1927/2006, 148; myös Warner 2002, 120–121). Marresin (2005, 49) mukaan kriittinen ero Deweyn ja Lippmannin näkemyksissä on se, millaiseksi nämä näkevät julkison tehtävän. Lippmann ei anna julkisoille samanlaista mahdollisuutta osallistua poliittisten ongelmien käsittelyyn – ”tulla niiden implikoimaksi” – kuin Dewey, vaan edellyttää, että ne ulkoistetaan valtiokoneiston, hallinnon ja asiantuntijoiden huolittavaksi (mt., 49).

Siinä missä Marres katsoo Deweyn tekemän julkisokäsityksessään täydellisen u-käännöksen, esimerkiksi Risto Kunelius (2006, 24–25) näkee aikalaisdiagnostisesti merkittävän jännitteen. Marresille (2005, 54) Suuren Yhteisön yhteisöllisyydelle perustuva julkiso on lähes päinvastainen ajatukselle julkisosta, joka muodostuu nimenomaan tarttumaan ongelmiin, joita mikään olemassaoleva yhteisö ei ole kyennyt käsittelemään. Kuneliuksen tulkinnassa tämä käsitteellinen ristiriita on taas Deweyn demokratiakäsityksen ydintä: Suuressa Yhteiskunnassa julkisot ovat ”lamassa” niin kauan kuin demokratia täydentyy yhteisöllisyydellä ja kansalaisten aktiivisella keskinäisellä viestinnällä (Kunelius 2006, 25). Samanlaisen tulkinnan on esittänyt myös Robert Asen (2003): Deweylle julkisojen moninaisuus tai hajaannus on ongelma vain niin kauan kun moninaisuus ei ole hallinnassa. Hallinta taas tarkoittaa Deweylle kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustuvan yhteisöelämän elvyttämistä (mt.). Marresia seuraten olen kuitenkin esittänyt, että Deweylle valtion muodostuminen ja ihanteellisen demokratian saavuttaminen olisivat kaksi eri prosessia, joiden edellyttämät käsitykset julkisosta ovat niin ikään erilaiset.

Deweyn aikalaisdiagnoosi rinnastuu ihanteellisen demokratian luonnehdinnassa huomattavasti luvussa 3 käsittelemiini globalisoituneen modernin yhteiskunnan diagnooseihin politiikan pirstaloitumisesta alapolitiikoiksi. Kuten esimerkiksi Ulrich Beck (esim. 1997; 2005) ja Jürgen Habermas (2001b), Dewey näkee yhteiskunnallisen ja poliittisen eriytymisen ja pluralisoitumisen demokratian ongelmana: poliittisten ongelmien käsittely demokratian ihanteiden mukaisin prosessein vaikeutuu. Toisaalta esimerkiksi Mark Whipple (2005, 164–165) on huomauttanut, että Dewey ei huomioi tarpeeksi kapitalisoituvassa yhteiskunnassa enenevässä määrin valtaa saavien suurien yksityisten organisaatioiden valtaa ja sitä, miten niiden toiminta kaventaa poliittisen

demokratian tilaa. Whipple tarjoaa ratkaisuksi Habermasin näkökulmaa, kommunikatiivisella järjellä ideologioista ja markkinalogiikasta puhdistetusta ”episteemiseen ulottuvuudesta” (Habermas 2009) – julkisesta sfääristä (Whipple 2005, 165–168). Siten Deweyn julkisoiden yhteiskuntaa ”refleктоivan toiminnan” voisi Whipplen mukaan nähdä täydentävän Habermasin rationaalisi-kriittistä julkisen keskustelun ideaalia (mt., 170, 175–176).

Oma näkökulmani Noortje Marresin tukemana on täysin päinvastainen: Dewey ja Lippmann tarjoavat mahdollisuuden nimenomaan irtautua julkisuusteorian ”habermasokismista” (Dean 2002, 34) ja ihanteellisten julkisuuden normien määrittelystä ja keskittyä siihen, mikä merkitys julkisoilla voi olla tieteellis-teknologis-poliittisten ongelmien huomioimisessa, määrittelyssä ja käsittelyssä.

Pluralismin puolesta puhuvat julkisuusteorian ja demokratian mallit (esim. Bohman 1996; Felski 1989; Fraser 1997a; 1997b; Mouffe 1992b; Nieminen 2003; Young 1997; 2000) pitävät diagnooseja pirstaloitumisesta realistisina kuvauksina niistä keskeisistä eroista, joita yhteiskunnassa on: vain tunnistamalla erot esimerkiksi identiteeteissä, oikeuksissa tai sosio-ekonomisessa asemassa voidaan pitää huolta demokratian toteutumisesta moniarvoisessa yhteiskunnassa. Kuten yhteisöllisyys Deweylle, olemassaolevien erojen pluralismi on mainituille julkisuusteoreettisille näkökulmille poliittisen toiminnan lähtökohta. Esimerkiksi vastajulkison (’counterpublic’) käsite perustuu vahvasti oletukselle, että julkiso on jo tunnistanut itsensä ja intressinsä (Fraser 1997a; Warner 2002).

Marres ehdottaa, että Deweyn lopullista johtopäätöstä Suuren Yhteisön muodostumisen edellytyksistä julkisen toiminnan mahdollisuudelle ei tarvitse hyväksyä, jotta julkison käsitteellä voisi olla selitysvoimaa. Marresin tulkinnassa nimenomaan se, että Dewey päätyy edellyttämään sosiaalisten yhteisöjen ensisijaisuutta poliittiseen toimintaan nähden – ja samastamaan sosiaalisen yhteisön niihin, joiden tulee myös ryhtyä toimiin ottaakseen ongelmia haltuun – tekee ”liian monista julkisoista” (Dewey 1927/2006, 158), niiden pluralismista, esteen demokratian toteutumiselle (Marres 2005, 60, 62). Tämän voi katsoa johtuvan myös Deweyn sekä Lippmannin vahvasta luottamuksesta valtioon julkisten ongelmien käsittelyssä (Malmberg 2009). Lippmann katsoo, että julkisöjen ongelmat tulee ulkoistaa asiantuntijaeliiteille, Dewey taas pitää valtiota

ongelmien viimekätisenä ratkojana, tahona, jolle julkisojen tulee uskoa havaitsemiensa ongelmien ratkaiseminen. Marres kyseenalaistaa Deweyn näkemyksen: julkison toimintamahdollisuuksia ei tulisi rajata vain demokraattisen politiikan turvaverkkona toimimiseksi silloin kun instituutiot eivät huomioi ongelmia tai kykene ottamaan niitä huolekseen. Tällöin julkisoille ei jää juurikaan liikkumavaraa toimia valtiota kritisoivana voimana. (Marres 2005, 60.)

Valtiokeskeisyyttä olennaisempi ongelma Deweyn julkisokäsityksessä tutkielmani kannalta on kuitenkin sosiaalisen yhteisön ja poliittisen yhteisön – eli Deweyn julkison – välinen yhteys. Jo tutkielman alussa totesin suomenkielisen julkisokäsitteen päätyneen vastaavaan ristiriitaan: julkisoa käytetään yhtä aikaa nimeämään aktuaalinen ryhmä toimivia ihmisiä ja analyttisenä käsitteenä toiminnan kuvaamiseksi (Ripatti-Torniainen 2013, 60–62). Deweyn näkemykset sekä yhteisöllisyydelle perustuvasta poliittisesta toiminnasta että vastaavuudesta ongelmien vaikutuspiiriin joutuneiden ja toimintaan ryhtyvien välillä ovat pitkälti ilmentymiä samasta julkison käsitteellisestä ristiriitaisuudesta tai kaksoismerkityksestä. Marres (2005, 88–89, 137–138) tähdentää edelleen, että Deweyn yhteisöllisyydelle perustuva julkisokäsitys ei huomioi sitä, ettei julkiso ”tule implikoiduksi” vain yhteisyyden perusteella, vaan myös vastakkaisuuden ja antagonismin kautta. Yhteisyyttä ja antagonismia Marresin näkökulmassa luovat taas ensisijaisesti nimenomaan ongelmat ja niiden määrittely, eivät niinkään yhteisölliset tai sosiaaliset tekijät, esimerkiksi alisteinen identiteetti tai jotkin intressit.

Marres (2005, 62) täydentää siis Lippmannin ja Deweyn julkison käsitteitä olennaisella tavalla: ”Julkiso voidaan ymmärtää tiettyjen ongelmia määrittelevien poliittisten prosessien *vaikutukseksi*.” Toimijaverkkoteoreettisella näkökulmalla täydennettynä julkiso ei ole vain inhimillinen tai epäinhimillinen, vaan olio, joka muodostuu silloin kun ’matters of concernit’ vaativat haltuunottoa. Deweylläkin (1927/2006, 53) on toimijaverkkoteoreettinen hetkensä:

[T]ietoisuus on aina tietoisuutta *objekteista*, ei tietoisuudesta itsestään. Kaikkeen, mitä tiedämme olevan olemassa, pätee ’laki’ yhteenliittymisestä (’association’) – yhteyteen asettumisen (’connection’) ja kokonaisuudeksi yhdistymisen (’combination’) mielessä. Yksittäiset oliot toimivat, mutta ne toimivat yhdessä.

Marres (2005, 58) korostaa Deweyn julkison materiaalista ulottuvuutta, ”outojen *asioiden* yhteisönä”: ”julkiso on olioita yhteen sitovien suhteiden solmu, joka muodostuu, kun eri sosiaalisiin maailmoihin kuuluvat oliot joutuvat jonkin yhteisen huolenaiheen tai ongelman vaikutuspiiriin”. Marres on laajentanut Dewey-tulkintaansa käsittämään myös ei-inhimillisen maailman ja materian roolin julkisoiden muodostumisessa (Marres 2010, 191–198). Hän huomauttaa Deweyn tähdentävän, että ei-inhimillisellä, materiaalisella ja teknisellä ulottuvuudella on olennainen merkitys julkisoiden muodostumisessa (mt., 194). Dewey (1927/2006, 60) kirjoittaa:

Taloudellinen toiminta ja tekniset keksinnöt esimerkiksi luovat välineitä, jotka muovaavat ihmisten yhteisen käyttäytymisen muotoja ja muuttavat radikaalisti niistä johtuvien epäsuorien seurausten määrää, luonnetta ja kohdistumista.

Kuten Latour ’matters of concern’ -käsitteellään pyrkii korostamaan, objekteilla – olivat ne sitten teknologisia laitteita, viruksia tai geenejä – on voima kutsua julkisoja muodostumaan, koska ne ovat alkuperä juuri niille epäsuorille vaikutuksille, joihin reagoimaan julkisot syntyvät (myös Marres 2010, 194–195). Saman huomioi myös Dewey (1927/2006, 73):

Yhteisen toiminnan seurausten luonne ja kirjo muuttuvat ’aineellisen kulttuurin’ mukana. – – Määrittäessään seuraukset ne [teknologia ja tekniset välineet] panevat alulle julkisoja, joilla on erilaiset intressit. Erilaisista eduista huolehtiminen edellyttää julkisoilta eri tyyppistä poliittista käyttäytymistä.

Dewey kuitenkin hukkaa itse muotoilemansa julkisoiden heterogeenisyyden vaatiessaan demokratialta yhteisöllisyyttä. Marreskin (2010, 197) päätyy toteamaan, että Deweyn julkiso- ja politiikkakäsitys on kaikesta huolimatta täysin humanistinen. Dewey ei esimerkiksi kertaakaan *Julkinen toiminta ja sen ongelmat* -teoksessa mainitse luonnonilmiöitä tai katastrofeja epäsuorina ja haitallisina seurauksina; ongelmat ovat nimenomaan ihmisten sosiaalisen toiminnan aiheuttamia (Marres 2010, 206, alaviite 9). Siksi Deweyn ja Lippmannin julkisoa on täydennettävä toimijaverkkoteoriasta johdetulla, inhimillisen ja ei-inhimillisen symmetriaan perustuvalla ongelman tai huolenaiheen (’matter of concern’) käsitteellä. Yhdessä ne muodostavat ”ongelmalähtöisen julkison”.

6 Tulokset: ongelmalähtöinen julkiso – demokratian pakollinen kauttakulkupiste

Demokratiateorioiden oletus maailmasta aktiivisten subjektien ja passiivisten objektien kansoittamana alkaa vaikuttaa ohuelta aikana, jona ihmisten ja virusten, eläinten ja teknologioiden vuorovaikutus käy yhä vain intensiivisemmäksi. Jos inhimillinen kulttuuri on erottamattomasti sotkeutunut elämää väreileviin, ei-inhimillisiin toimijuuksiin ja jos ihmisten intentiot tulevat mahdollisiksi vain valtavien ei-inhimillisten toimijoiden massojen avulla, mielekäs tutkimuskohde demokratiateorialle ei välttämättä ole niinkään ihminen tai yksinomaan ihmisten kollektiivit vaan (ontologisesti heterogeeninen) julkiso [’public’], joka liittyy yhteen jossakin ongelmassa. (Bennett 2010, 108.)

Tutkielma alkoi Bruno Latourin (2005a, 5–6) väitteestä, että poliittinen filosofia on jättänyt politiikan objektit – sen, *mistä* politiikassa on kyse – huomiotta. Olen soveltanut Latourin diagnoosia erityisesti julkisuuden teoriaan ja pluralistisiin käsityksiin julkisuudesta ja erilaisiin ”asiakysymyksiin kiinnittyvistä julkisoista” (Pietilä 2010). Luvussa 2 olen esittänyt, että julkisuusteoriassa on 1990-luvun jälkeen päädytty – usein Habermasin ajattelun kritiikkinä – lukuisiin erilaisiin käsityksiin toisiinsa lomittuvista tai toisiaan haastavista, pluralistisista julkisuuksista. Keskeiseksi olen nostanut vastajulkison (Asen 2000; Felski 1989; Fraser 1997a; 1997b; Warner 2002) käsitteen, jolla on pyritty huomiomaan valtajulkisuuden marginaaleihin jäävien alisteisten positioiden merkitys yhteiskunnassa. Annemarie Molin (esim. 1999) ja William E. Connollyn (1995) pluralismin kritiikkien avulla olen tehnyt hyvin saman havainnon kuin Latour (2005b): ne objektit ja ongelmat, joita politiikassa olisi tarkoitus käsitellä, jäävät muiden motiivien laiminlyömiksi.

Veikko Pietilän (2010) julkison käsitteeseen liittämä ”asiakysymyksiin kiinnittymisen” ulottuvuus on ollut tutkielmani läpi kantava näkökulma. Olen keskittynyt juuri siihen, miten julkisot ja ongelmat kiinnittyvät toisiinsa ja tämän kiinnittymisen merkitykseen demokraattisessa politiikassa. Olen pohtinut teemaa kahden, varsinkin suomalaisesta viestintätieteestä syrjässä olevan yhteiskuntatieteellisen perinteen, tieteen- ja teknologiantutkimuksen ja toimijaverkkoteorian avulla. Omista yhteiskuntateoreettisista perusteistaan ja vakaumuksistaan käsin ne tarkastalevat nimenomaan tieteellis-poliittisten ongelmien merkitystä julkisen toiminnan roolille politiikassa ja demokratian toteutumisessa – ja julkison mielekkyyttä yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä.

Olen esittänyt tutkeilmalleni kaksi ohjaavaa kysymystä:

1) Miten toimijaverkkoteorian ja tieteen tutkimuksen avulla voi kehittää julkison käsitettä ja sen selitysvoimaa julkisen toiminnan merkityksestä?

2) Millainen olisi toimijaverkkoteoriaan ja tieteen tutkimukseen perustuva ”ongelmalähtöisen julkison” käsite?

6.1 Asiajulkisosta ongelmalähtöiseksi julkisoksi

Tieteen- ja teknologiantutkimuksen julkisoa käsittelevien keskustelujen avulla olen syventänyt ajatusta ”asiajulkisoista” (Pietilä 2010) kahdella tavalla. Julkiso nähdään tieteen tutkimuksessa ensinnäkin tiedettä ja politiikkaa välittäväksi tekijäksi. Toiseksi julkison käsite liittyy tieteellisen asiantuntemuksen ja ”julkisen tietämisen tapojen” (Jasanoff 2005) väliseen suhteeseen (Irwin & Wynne 1996; Wynne 1995; Wynne 2007). Tieteen tutkimuksen virittämän pohdinnan julkison käsitteestä olen kontekstualisoinut aikalaisdiagnostisiin yhteiskuntateorioihin siitä, miten tieteelliset teknologiset ongelmat ovat vaikuttaneet nyky-yhteiskuntaan. Niin tieteen kuin poliittisten järjestelmien legitimitetti vaarantuu, kun kummatkaan eivät kykene vastaamaan yhä viheliäisimpien ongelmien haasteisiin (Beck 1992; 1997; 2005; Latour 1991/2006; 2004a). Tieteellisen tiedon epävarmuus ja poliittisten instituutioiden kyvyttömyys ensinnäkin haastavat tieteellisen asiantuntemuksen auktoriteetin ja asiantuntemuksen roolin julkisessa elämässä (esim. Irwin & Wynne 1996; Jasanoff 2012; Wynne 2007) ja toisaalta hajottavat poliittisen kentän fragmentarisiksi alapoliitikoiksi (Beck 1997; 2005).

Asiajulkison (Pietilä 2010; Price 1992) käsite on tieteen tutkimuksen näkökulman läpi ajateltuna tarkentunut jonkin tieteellisen tai poliittisen ongelman tai aiheen käsittelyyn osallistuviksi kansalaisryhmiksi, jotka tarjoavat niin maallikkoasiantuntijuuttaan kuin osallistumisellaan takeen demokratian muodollisesta toteutumisesta (esim. Amelung 2012; Jasanoff 2005; Voß & Amelung 2016; Wynne 1995; 2007). Erityisesti julkista osallistumista tarkastelevassa tieteen tutkimuksen suuntauksessa problematisoidaan sekä julkisoiden tiedolliset kyvyt että julkisoiden moninaiset tavat hyödyntää tai kritisoida tieteellistä tietoa ja implikoida itseään ongelmiin. Olen rajannut näkökulmani

tieteentutkimuksen piirissä Sergio Sismondon (2008) ”sitoutuneeksi ohjelmaksi” kutsumiin lähestymistapoihin liittyviin keskusteluihin siitä, miten yhdistää tieteentutkimuksen tieteellisen tiedon luonnetta ja muodostamista tarkasteleva perinne yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen ja julkiseen osallistumiseen suuntautuneeseen koulukuntaan.

Tieteentutkimuksen sitoutuneen ohjelman julkisoon liittyvistä keskusteluista olen nostanut esiin kaksi teemaa. Julkisen tietämisen tavat tai ”kansalaisepistemologiat” (Jasanoff 2005) määrittävät vahvasti sitä, miten tieteellinen tieto ja politiikka suhteutuvat toisiinsa erilaisissa asiakysymyksissä. Tieteellis-poliittisten ongelmien tutkimuksen ei tulisi jättää huomiotta niitä julkisen tietämisen tapoja, joilla nyky-yhteiskuntien viheliäisiin ongelmiin, riskeihin tai huolenaiheisiin (’matters of concern’) tartutaan. Tieteentutkimuksessa keskitytään usein problematisoimaan ainoastaan tieteellisen tiedon konstruoitua luonnetta samalla kun käsitykset politiikasta ja julkisoiden roolista ja kansalaisten toiminnasta ymmärretään ”suoraan kaupan hyllyltä” poimituiksi mustiksi laatikoiksi (Marres 2007; de Vries 2007).

Monet merkittävät tieteentutkijat metsästävät Walter Lippmannin hengessä ”kadonnutta julkisoa” (Jasanoff 2005, 248) niin tieteentutkimuksen käsitteistöön ja tiedepoliittisiin käytäntöihin (esim. Irwin & Wynne 1996; Lee 2015; Wynne 2007). Brice Laurent (2011, 58) näkee julkisot ”demokratian teknologiana”, keinona rajata tieteellis-poliittisten ongelmien luonteen kirjoa ja määrittellä, mitkä ovat julkisia ongelmia ja miten niitä käsitellään asiantuntijatiedon ja kansalaisten osallistumisen avulla poliittisessa päätöksenteossa. Brian Wynne (2007) on korostanut julkisoiden merkitystä nimenomaan ongelmien määrittelyn kannalta. Demokratian toteutumisen kannalta on ongelmallista, jos julkinen osallistuminen nähdään aiheelliseksi vasta sen jälkeen, kun tiede on tehnyt työnsä ja määritellyt, mistä poliittista keskustelua on mielekästä käydä. Näin muodostuu ”tieteellisiä monoliitteja”, joiden tieteellistä ja tiedollista ulottuvuutta on mahdotonta avata julkisille tietämisen tavoille ja keskustelulle (mt., 107–108). Julkisosta tulee tällöin pelkkä taustakangas (mt., 105) tai jopa demokraattisen viherpesun väline (Lee 2015), jolla voi ostaa demokraattista oikeutusta ja hyväksyvän julkisen mielipiteen. Wynne (2003, 404) kiteyttää tieteentutkimuksen näkökulman (asia)julkisoon: julkisoilla on oltava mahdollisuus vaikuttaa ongelmien määrittelyyn – siihen, mistä sekä tieteellisessä tiedossa että poliittisessa päätöksenteossa itse asiassa on

kyse. Muuten asijulkiso on vain julkisyleisö, jonka ”oikeus tietää” tulee täytetyksi, kun sitä informoidaan tieteellis-teknisestä sisällöstä ja poliittisen prosessin etenemisestä.

Käsittämäni tieteentutkimuksen näkökulmat julkisoon jättävät kuitenkin osin edelleen auki sen, miksi julkisoiden osallistuminen tieteellis-poliittisten ongelmien käsittelyyn on välttämätöntä nimenomaan demokratian toteutumisen kannalta (myös Marres 2007; de Vries 2007). Vastatakseni tähän haasteeseen olen kääntynyt toimijaverkkoteorian puoleen ja etsinyt Bruno Latourin ajattelusta aineksia Noortje Marresin (2007) tieteentutkimukselta peräämään ”sosio-ontologiseen” näkökulmaan.

Marresin (2005) Dewey–Lippman-analyysin avulla olen pyrkinyt irrottamaan julkison käsitteen siitä perustavasta ristiriidasta, johon se on suomenkielisessä viestintätieteessä jumiutunut (Ripatti-Torniainen 2013): julkisoa käytetään sekä analyttisenä käsitteenä, joka samalla viittaa aktuaalisiin, julkiseen toimintaan aktivoituneisiin ryhmiin.

Jompikumppi jää itsestäänselvyudeksi: joko käsite, joka vain antaa nimen julkisten toimijoiden ryhmälle, tai toimijoiden ryhmä ja sen ominaisuudet ja assosiaatiot, jotka analyttinen käsite sulkee mustaan laatikkoon. ”[J]ulkisesti keskustelevat ja osallistuvat kansalaiset[,] yhtä aikaa ovat ja eivät ole julkiso” (Ripatti-Torniainen 2013, 61). Marres näkee vastaavan ongelman siinä, että etenkin Deweyn julkison käsite päätyy samastamaan poliittisen ja sosiaalisen yhteisön – ne, joita jokin ongelma koskettaa, niihin, jotka ryhtyvät toimintaan.

Toimijaverkkoteorian ja Bruno Latourin huolenaiheen (’matter of concern’) -käsitteen avulla olen yrittänyt purkaa julkison käsitteen sisäistä ristiriitaa. Tässä suhteessa Latourin (2004a, 274; 2011a) tapaan pitää huolenaihetta vähintäänkin analogisena Deweyn julkison käsitteelle liittyvä julkison käsitteen kannalta merkittävä oivallus: julkiso on ”heterogeeninen sommitelma” (Bennett 2010; Marres 2010) ei-inhimillistä ja inhimillistä toimijuutta, jonka jokin ongelma tai huolenaihe saa aikaan. Se, mitä julkiso kulloinkin tarkoittaa ja mistä se koostuu, on tutkimuksen kuvattava ja selvitettävä – lyömättä lukkoon a priori esimerkiksi identiteettien ja intressien kaltaisia ennakkoletuksia. Latourlaisittain Pietilän (2010) asijulkiso tarkoittaisi ’thing-publicia’, jonkin ongelmaksi muodostuneen poliittisen objektin implikoimaa ja vaikutuksena syntyvää käsitteellistä oliota (myös Marres 2005). Ongelmalähtöisyydellä korostan sitä, että julkisot eivät ainoastaan ”kiinnity” erilaisiin asiakysymyksiin, vaan nimenomaan

ongelmat ja huolenaiheet ja niihin tarttuminen ovat julkisojen syntymisen ehto (myös Marres 2005).

Ongelmalähtöinen julkison käsite muotoutuu siis tutkielman mittaan seuraavan ajatusketjun tuloksena:

(1) Ennakoimattomat ongelmat avautuvat keskelle tieteellis-poliittisia objekteja.

(2) Ongelmiin ei ole olemassa sen enempää selkeitä tieteellisiä kuin poliittisiakaan ratkaisuja, mikä johtuu paitsi modernien nyky-yhteiskuntien tieteellis-teknisen kehityksen itseaiheutetuista seurauksista myös modernin ajattelun tavasta ”puhdistaa” ongelmat joko tieteellisiksi tai poliittisiksi, faktatietoa tai arvokeskustelua vaativiksi.

(3) Pirstoutuneeksi ymmärretyssä alapolitiikkojen pluralismissa kansalaisten julkisesta osallistumisesta ongelmien käsittelyyn tulee keino käsitellä ongelmia – tai ainakin mahdollisuus legitimoida käsittelyn demokraattisuutta.

(4) Jotta ongelmia ei palautettaisi pelkästään tieteellisiksi tai poliittisiksi, on hyväksyttävä niiden hybridinen luonne. Ongelman ilmenemisen hetki tarkoittaa selvärajaisen, tiedossa olevan objektin, ’matter of factin’ muuttumista huolenaiheeksi, ’matter of concern’.

(5) Huolenaiheet ovat ontologisesti heterogeenisiä: inhimillisten ja ei-inhimillisten olioiden verkko, jonka muodostuminen ongelmaksi edellyttää inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden symmetristä kohtelua.

(6) Julkiso muodostuu havaitsemaan huolenaiheita, joita olemassaolevat instituutiot eivät kykene yksin määrittelemään ja käsittelemään.

(7) Ongelmalähtöinen julkiso on huolenaiheiksi muodostuneiden yhteiskunnan ennakoimattomien epäsuorien vaikutusten implikoima olio.

Tieteentutkimuksen näkökulman avulla olen konkretisoinut, mitä julkisoiden kiinnittyminen asiakysymyksiin tarkoittaa – etenkin kontekstissa, jossa asiakysymysten

ongelmallisuuden voi nähdä koko moderniteettia määrittäväksi ilmiöksi.

Tieteentutkimuksen keskusteluissa julkisot ovat silti vähintään implisiittisesti sosiaalisia ryhmiä, joiden tapoja ja motiiveja ryhtyä poliittiseen toimintaan tulisi ymmärtää julkista osallistumista tutkittaessa. Toimijaverkkoteorian ja Bruno Latourin ajattelun avulla julkiso taas voidaan irrottaa yksinomaan inhimillisestä poliittisesta subjektiviteetista ja sen sijaan nähdä ongelmat ja huolenaiheet julkisen elämän kirvoittajina. Ajatusta ontologisesti heterogeenisestä, ongelmalähtöisestä julkisosta olen jatkanut Noortje Marresin työn (2005; 2007; 2010), etenkin hänen Dewey–Lippmann-tulkintansa avulla.

Marres tarttuu hyvin samaan haasteeseen kuin tutkielmani: julkison käsitteen irrottamiseen viittaussuhteesta johonkin olemassa olevaan ihmisten yhteisöön ja julkison ymmärtämiseen ”heterogeeniseksi sommitelmaksi” vielä määrittymättömiä asioita. Marres on siis havainnut englanninkielisen ’publicin’ käsitteen käytössä demokratian ja politiikan teoriassa saman ongelman kuin esimerkiksi Ripatti-Torniainen (2013) suomenkielisen julkison tutkimuskäytössä. Tutkielmani tärkein kontribuutio on hahmottelemani ongelmalähtöisen julkison käsite, joka täydentää olennaisesti Pietilän ja Ridellin (Pietilä 1999; 2010; Pietilä & Ridell 1998; 2010; Ridell 2006) julkisoo tarjoamalla sille vaihtoehdoisen teoreettisen viitekehyksen, jossa julkiso voisi olla yksinomaan analyttinen käsite.

6.2 Johtopäätöksiä jatkotutkimukseen

Tutkielmani alkoi katsauksella viestinnän tutkimukselle tieteentutkimusta ja toimijaverkkoteoriaa läheisempiin julkisuusteoreettisiin keskusteluihin pluralismista. Vaikka tutkielmani kysymyksenasettelu on asemoitu ainakin osittain niiden kritiikiksi, ongelmalähtöisyyden näkökulmalla pyrin ennen kaikkea täydentämään, en tyhjentämään julkisuusteoreettista keskustelua. Olen pyrkinyt osoittamaan pluralististen mallien sokeita pisteitä ja umpikujia – ja etenkin toimijaverkkoteorian avulla löytämään keinon astua keskelle julkisen elämän moninkertaisuutta.

Olen lähtenyt liikkeelle julkisuusteoreettisista keskusteluista, Jürgen Habermasin ajattelun ja sen kritiikin keskeisestä temasta, pluralismista julkisuudessa ja demokratiassa. Olen yhdistellyt tutkielman mittaan hyvin erilaisia yhteiskuntatieteen suuntauksia ja filosofisia lähtökohtia, joita olen suhteuttanut julkison käsitteeseen:

habermasilaista kriittistä teoriaa, poliittista oikeusfilosofiaa (esim. Fraser 1997a), jälkimarxilaista ja -strukturalistista politiikan filosofiaa (esim. Mouffe 1992b; 2000), psykoanalyysistä innoittunutta politiikan filosofiaa (esim. Dean 2002) sekä queer- ja feminististä teoriaa ja identiteettipolitiikkaa (esim. Felski 1989; Fraser 1997a; McLaughlin 1993; 2004; Warner 2002; Young 2000). Niille vaihtoehtoista viitekehystä etsin taas aivan toisaalta, tieteentutkimuksesta ja toimijaverkkoteoreettisesta ajattelusta. Siirtymä ei silti suinkaan ole perusteeton, sillä kuten olen esittänyt, myös tieteentutkimuksessa on jo pitkään reflektoitu julkisen osallistumisen tutkimuksen suhdetta demokratiateoriaan – ja problematisoimaan nimenomaan julkison, 'public', käsitettä. Toimijaverkkoteoria on taas etenkin Bruno Latourin muassa kulkenut eskplisiittisesti kohti yhteiskuntateoriaa, ”tieteen demokratisointia” ja julkisen elämän filosofiaa. Toimijaverkkoteoriaan yhdistetyt John Deweyn ja Walter Lippmannin julkisokäsitykset palauttavat käsittelyn lopuksi julkisuuden teorialle tieteentutkimusta ja ANT:ta tutumpaan viitekehykseen.

Argumentointini on varmasti ottanut niin tietoisia kuin tiedostamattomia vaikutteita Bruno Latourin tyylistä keskusteluttaa ja joskus jopa yliolkaisesti ohittaa kokonaisia teoriaperinteitä ja vastaväitteitä. Vaikka etenkin tutkielman toisessa luvussa käsittelen esimerkiksi Jürgen Habermasin valtavaa tuotantoa todella tiiviisti ja poimien siitä näkökulmani kannalta mielekkäitä aspekteja, olen etenkin kriittisimmissä kohdissa yrittänyt kirjoittaa ensisijaisesti lähdekirjallisuuteni kautta. Kritiikkiä kirjoittaessani olen pyrkinyt mieluummin havainnollistamaan tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä väitteitä ja vastaväitteitä kuin esittämään ensisijaisesti omia näkemyksiäni ja siten kuljettamaan argumentaatiota oman näkökulmani tueksi ja noudattamaan teoreettisessa työssä hyvää tieteellistä käytäntöä (esim. Kuula 2011, 25–26). Etenkin toimijaverkkoteoriaa ja Bruno Latourin ajattelua käsitellessäni olen nostanut esiin niitä kohtaan esitettyä voimakastakin kritiikkiä. Siitä huolimatta olen pitäytynyt toimijaverkkoteoreettisessa otteessa – tietoisena siitä, että jo ANT:n peruspremissien hyväksyminen yhteiskuntateoreettisen tarkastelun lähtökohdaksi herättää varmasti vastustusta. Argumentaationi on siksi varmasti monin paikoin altista kritiikille; olen ottanut tietoisesti riskin ja keskittynyt oman näkökulmani perusteelliseen ja johdonmukaiseen esittämiseen. Näkökulmani rajauksella julkison käsitteen selitysvoinan tarkentamiseen ja merkitysulottuvuuksien laajentamiseen olen

painottanut esittäväni yhden, toivottavasti uuden ja julkisuusteorian piirissä toistaiseksi niukasti käsitellyn näkökulman julkiseen toimintaan ja elämään.

Loppupäätelmiäni ei tulisi nähdä niinkään lähtökohtiani – julkisuusteoreettista pluralismia – horjuttamaan pyrkivänä tai tyrmäävänä kritiikkinä. En ole pyrkinyt immanentiin kritiikkiin, vaan perustelemaan, miksi julkisen elämän tarkastelun ja julkison käsitteen määrittelyn voisi aloittaa ongelmista, joiden efektinä julkiset syntyvät ja joiden käsittelyssä julkinen elämä saa demokraattisen oikeutuksensa. Sen sijaan kontribuutiosi suomenkielisen julkison käsitteeseen on tarkoitettu yksiselitteiseksi: tieteentutkimuksen, toimijaverkkoteorian ja siitä innoittuneen Dewey–Lippmann-debatin tulkinnan on tarkoitus selventää julkison käsitteen analyttistä selitysvoimaa ja toimia Pietilän ja Ridellin (Pietilä 1999; 2010; Pietilä & Ridell 1998; 2010; Ridell 2006) aloittaman ja muun muassa Ripatti-Torniaisen (2013) jatkaman työn kehittelynä.

Eräs tutkielmani keskeisistä aiheista risteää ekplisiittisesti tieteellisen tutkimuksen etiikan kanssa. En tosin ole pohtinut asiaa niinkään tutkimusetiikan kuin demokratian toteutumisen kannalta. Kun esitän useiden tieteentutkijoiden lailla ”tieteiden tuomista demokratiaan” – eli tieteellisten ja poliittisten ongelmien käsittelyn avaamista julkiselle osallistumiselle – otan väistämättä kantaa siihen, miten tieteen ja yhteiskunnan suhteet olisi järjestettävä. Keskeinen haaste on pohtia ja reflektoida tieteen autonomian ja riippumattomuuden suhdetta muuhun yhteiskuntaan: missä määrin tieteellä on yksinoikeus tutkimuksen aiheiden valintaan ja ongelmanmäärittelyihin (esim. Kuula 2011, 20–21)? Olen pohtinut kysymystä luvussa 3 käsittelemällä tieteentutkimuksen sisäistä reflektointia siitä, miten fasilitoida julkista osallistumista tieteellisten ongelmien käsittelyyn (esim. Collins & Evans 2002; Lee 2015; Marres 2007; Voß & Amelung 2016; Wynne 2007). Olen huomauttanut, että tieteen autonomian vaaliminen voi olla ongelmallista demokraattisen politiikan kannalta, jos julkiselle osallistumiselle ei anneta merkitystä tieteellisten ongelmien määrittelyssä ja käsittelyssä. Collins ja Evans (2002) kutsuvat tätä ”ekstension ongelmaksi”: missä määrin ja millaisissa tieteellisissä ongelmissa julkiselle osallistumiselle on tarvetta? Näin muotoiltuna sekä tiede että ”julkisen tietämisen tavat” (Jasanoff 2005) kuitenkin pelkistyvät monoliiteiksi, joiden monimutkaiset ja kontekstisidonnaiset käytännön suhteet jäävät pimementoon (esim. Jasanoff 2003; de Vries 2007; Wynne 2003; 2007).

Olen pohtinut julkisoa käsitteellisellä tasolla ja esittänyt, miten sitä voisi tarkastella tieteentutkimuksen ja toimijaverkkoteorian viitekehyksissä. Jatkotutkimusta ajatellen hahmottelemani ongelmalähtöisen julkison ajatus tulisi operationalisoida tutkimuskäsitteeksi. Nyt tutkielmani tärkein kontribuutio julkison käsitteelle on sen erityisen – mutta varsin marginaaliseksi jumiutuneen – käsitehistoriallisen merkityksen (Ripatti-Torniainen 2013) laajentaminen viestinnän tutkimuksesta tieteentutkimukselliseen ja toimijaverkkoteoreettiseen yhteiskuntateoreettiseen ajatteluun. Miten tutkielmassa hahmotellun ongelmalähtöisen julkison käsitteen voisi siis viedä empiiriseen tutkimukseen ja puhtaasti analyttiseen käyttöön ilman, että käsite viittaisi johonkin olemassaolevaan sosiaaliseen ryhmään tai yhteisöön?

Tutkielmani argumenttiin merkittävästi vaikuttanut – oikeastaan jo vuonna 2010 koko tutkimusideani innoittanut – tieteentutkija Noortje Marres on omassa tuotannossaan soveltanut Dewey–Lippmann-debatista uuttamaansa julkison käsitettä erilaisten ongelmanmäärittelyjen seuraamiseen ja jäljittämiseen tieteellis-poliittisten kiistojen ja ristiriitojen yhteydessä. Ensin kansalaisjärjestöjen, globaalien organisaatioiden ja uutismedian internet-sivustoilla (Marres 2004; 2005) ja viime vuosina sosiaalisen median palveluissa, erityisesti Twitterissä (Marres 2015) Marres on hyödyntänyt erilaisia ”web crawler” -sovelluksia analysoidakseen, miten ongelmien määrittely ja kehystäminen keskusteluissa, kannanotoissa, mielipidekirjoituksissa, raporteissa, uutisissa ja kommentaareissa ”toimivat demokratian toteutumisen välittäjinä” (Marres 2004).

Marresin soveltavan tutkimuksen fokus on kuitenkin siirtynyt julkison käsitteestä digitaalisen humanismin menetelmien ja ongelmanmäärittelyn kartoituksen kehittämiseen verkossa (Marres 2015, 663–665). Julkiso siinä merkityksessä, jossa olen sitä Marresin työn avulla tarkastellut, on myös hävinnyt Marresin (2015) käsitteistöstä. Bruno Latourin ajattelu (esim. Latour 2013) on taas karannut kokonaisten eksistenssin järjestelmien hahmotteluun eikä siitä ole juurikaan apua yhden rajatun analyttisen käsitteen kehittelyssä. Luonnostelen lopuksi tarkastelemieni teoreettisten keskustelujen pohjalta yhtä mahdollista tapaa operationalisoida ongelmalähtöisen julkison käsitettä empiiriseen tutkimukseen.

Toimijaverkkoteoreetikko Michel Callon on kahden tieteentutkijakollegansa Pierre Lascoumesin ja Yannick Barthen kanssa (2009) yrittänyt viedä latourlaisessa (esim. Latour 2004a) hengessä ”tieteitä demokratiaan” ja kehittänyt mallin ”teknisestä demokratiasta”. Heidän erottelunsa dialogisen ja delegatiivisen demokratian välillä auttaa havainnollistamaan, mikä on julkisojen rooli demokratiassa silloin kun kyettävä päättämään, ”[m]itä tehdä, kun elektronit ja äänestäjät, geenimanipuloidut viljelykasvit ja kansalaisjärjestöt pitäisi huomioida samanaikaisesti” (Latour 2005b, 260).

Callonin ym. (2009) muotoilema dialogisen demokratian malli on kuin toimijaverkkoteoreettinen elaborointi kolmannessa luvussa käsittelemästäni Collinsin ja Evansin (2002) esittämästä ”ekstension ongelmasta”. Callon ym. (2009, 123–136) kutsuvat tieteen ja poliittisten instituutioiden kietoutumista toisiinsa dialogiseksi demokratiaksi, erotuksena representatiivisesta tai ”delegatiivisesta” demokratiasta, jossa julkinen toiminta tarkoittaa ensisijaisesti vain vaaleissa äänestämistä ja tilastollisia esityksiä julkisesta mielipiteestä. Dialoginen demokratia vaatii yhtä aikaa sekä avoimuutta kollektiivin kokoonpanolle että ongelmien määrittelyä yhteistyössä formaalin ”suljetun” tieteen ja maallikkojen asiantuntemuksen ja tiedontuotannon kanssa. Callon ym. havainnollistavat malliaan kaksiulotteisella koordinaatistolla (mt., 135), jonka toinen akseli kulkee kohti dialogista demokratiaa, toinen delegatiivista. Ensimmäisellä avautuvat mahdollisuudet julkiseen osallistumiseen niin tieteessä kuin poliittisessa toiminnassa. Delegatiivisen demokratian akselilla ne taas kaventuvat kohti järjestelmää, jossa tieteellinen asiantuntemus on eristetty poliittisesta tahdonmuodostuksesta ja julkison rooli rajattu julkisen mielipiteen keskiarvoksi ja äänestäjäkunnaksi (mt., 119–120).

Callon ym. (mt., 156) huomauttavat, että nimenomaan pitämällä erillään ongelmien tieteellinen ja tekninen sisältö (asiantuntijatieto eli ekstension ulottuvuus) ja toisaalta latourilainen (Latour 2004a, 102–109) kollektiivin kokoaminen (”miten monta meitä on ja miten voimme elää yhdessä” eli legitimitetin ulottuvuus) estetään julkisojen muodostuminen ja niiden mahdollisuus osallistua niitä koskevien ongelmien määrittelyyn ja käsittelyyn. Julkisojen muodostuminen edellyttää siis Callonin ym. mukaan sitä, että tieteellisten ja teknisten asiantuntijoiden, poliitikkojen ja maallikkokansalaisten välisten rajojen varjelusta luovutaan. Callon ym. pyrkivät siis yhdistämään dialogisen demokratian ajatuksessaan molemmat Collinsin ja Evansin

(2002) erottamista tieteentutkimuksen julkisen osallistumisen tutkimuksen ulottuvuudesta: legitimitetin ja ekstension.

Hahmotan ongelmalähtöisen julkison näillä Callonin ym. demokratian akseleilla liikkuvaksi funktioksi – tai demokratian pakolliseksi kauttakulkupisteeksi. Toimijaverkkoteoriassa ”pakollisella kauttakulkupisteellä” tarkoitetaan joidenkin toimijoiden/aktanttien verkostossaan saavuttamaa asemaa, joka pakottaa muut toimijat sovittamaan oma toimintansa niihin (esim. Callon 1984, 205–206; Latour 1987, 149–150). Ongelmalähtöisen julkison voisi nähdä etenkin Callonin ym. (2009) demokratian akseleihin sovitettuna demokraattisen politiikan käytännön testinä: tuleeko julkisosta ongelmien määrittelyn pakollinen kauttakulkupiste? Mikäli teknotieteellisten ongelmien poliittinen määrittely ja haltuunotto ei kulje julkison kautta – avaudu julkiselle määrittelylle ja tietämisen tavoille ja julkisen toiminnan mahdollisuudelle – ne on suljettu demokraattisen politiikan ulkopuolelle, Habermasia mukaillen, demokratialle vieraiden logiikoiden armoille.

Empiirisessä tutkimuksessa ongelmalähtöisen julkison käsitteen voisi operationalisoida Callon ym. (2009) esittämien kahden ulottuvuuden toteutumisen mittariksi. Ongelmalähtöisen julkison käsitteellä tulisi tutkimuksessa vastata kahteen kysymykseen yhtä aikaa: (1) missä määrin tieteellis-poliittisten ongelmien määrittely ja asiantuntemus ovat avoimia julkiselle osallistumiselle; (2) muodostuuko julkisoa, jonka olemassaoloa ei voi ohittaa jonkin ongelman ratkaisussa ja käsittelyssä?

Demokraattisessa politiikassa ei ole pelissä ainoastaan erilaisten kansanvallan ideaalien toteutuminen vaan se, tulevatko kansalaisten kohtaamat ongelmat käsitellyiksi ja kulkeeko käsittely julkison kautta (myös Marres 2005, 150–154). Esimerkiksi julkisuus- tai ’public sphere’ -teorian piirissä esitetyt ihanteet ideaalista puhetilanteesta kommunikatiiviseen järkeen ja agonistiseen pluralismiin ovat tärkeitä näkökulmia julkisen elämän tarkasteluun – epätasa-arvoisuuksien tunnistamiseen, marginalisoivien ja alistavien rakenteiden vastustamiseen ja purkamiseen, julkisen elämän monimuotoisuuden edistämiseen ja julkisen diskurssin tason ja demokraattisen merkityksen valvomiseen. Ideaalien toteutumista tai toteutumatta jäämistä ei kuitenkaan tulisi arvioida ilman, että huomioidaan julkisten ongelmien määrittelyn, ongelmalähtöisen julkison muodostumisen, ulottuvuus.

Lähteet

- Amelung, Nina (2012) The emergence of citizen panels as a de facto standard. *Quaderni* 79, 13–28.
- Archer, Margaret S. (1988) *Culture and Agency. The Place of Culture in Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arendt, Hannah (2007) *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot*. Suom. Riitta Oittinen ym. (alkup. 1958). Tampere: Vastapaino.
- Asen, Robert (2000) Seeking the "Counter" in Counterpublics. *Communication Theory* 10:4, 424–446.
- Asen, Robert (2003) The Multiple Mr. Dewey: Multiple Publics and Permeable Borders in John Dewey's Theory of the Public Sphere. *Argumentation and Advocacy* 39:3, 174–188.
- Barry, Andrew (2001) *Political Machines. Governing a Technological Society*. Lontoo: Athlone Press.
- Beck, Ulrich (1990) *Riskiyhteiskunnan vastamyrryt*. Suom. Heikki Lempa. Jyväskylä: Gummerus.
- Beck, Ulrich (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*. Lontoo: Sage.
- Beck, Ulrich (1997) *The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich (2005) *Power in the Global Age. A New Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995) *Nykyajan jäljillä: refleksiivinen modernisaatio*. Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Bell, Daniel (1973) *The Coming of Post-industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
- Bennett, Jane (2010) *Vibrant Matter. A Political Ecology of Things*. Durham: Duke University Press.
- Bloor, David (1976) *Knowledge and Social Imagery*. Lontoo: Routledge & K. Paul.
- Bloor, David (1999a) Anti-Latour. *Studies in History and Philosophy of Science* 30:1, 81–112.
- Bloor, David (1999b) Reply to Bruno Latour. *Studies in History and Philosophy of Science* 30:1, 131–136.
- Blumer, Herbert (2010) Joukko, massa ja julkiso. Suom. Veikko Pietilä (alkup. 1946). Teoksessa Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri (toim.) *Julkisot, yleisöt ja media*. Tampere: Tampere University Press, 113–132.
- Bohman, James (1996) *Public Deliberation. Pluralism, Complexity, and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.
- Brassier, Ray (2011) Concepts and Objects. Teoksessa Levi Bryant, Nick Srnicek & Graham Harman (toim.) *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*. Melbourne: re.press, 47–65.
- Braun, Bruce & Whatmore, Sarah J. (2010) The Stuff of Politics: An Introduction. Teoksessa Bruce Braun & Sarah J. Whatmore (toim.) *Political Matter. Technoscience, Democracy, and Public Life*. Minneapolis: University of Minnesota Press, ix–xl.
- Calhoun, Craig (1992) Introduction: Habermas and the Public Sphere. Teoksessa Craig Calhoun (toim.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: The MIT Press, 1–48.
- Callon, Michel (1984) Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of

- the Scallops and the Fishermen of St Brieuc Bay. *The Sociological Review* 32:1, 196–223.
- Callon, Michel, Lascoumes, Pierre & Barthe, Yannick (2009) *Acting in an Uncertain World. An Essay on Technical Democracy*. Cambridge: The MIT Press.
- Callon, Michel & Latour, Bruno (1981) Unscrewing the Big Leviathan; or How Actors Macrostructure Reality and How Sociologists Help Them to Do So? Teoksessa Karin Knorr-Cetina & Aaron Cicourel (toim.) *Advances in social theory and methodology. Toward an integration of micro- and macro-sociologies*. Boston: Routledge & Kegan Paul, 277–303.
- Callon, Michel & Latour, Bruno (1992) Don't Throw the Baby Out with the Bath School! A Reply to Collins and Yearley. Teoksessa Andrew Pickering (toim.) *Science as Practice and Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 343–368.
- Carey, James (1989a) Communications and the Progressives. *Critical Studies in Mass Communication* 6, 264–282.
- Carey, James (1989b) *Communication as Culture. Essays in Media and Society*. Lontoo: Unwin Hyman.
- Carey, James (2003) Lehdistö ja julkinen keskustelu. Suom. Veikko Pietilä (alkup. 1987). *Tiedotustutkimus* 26:2, 6–17.
- Clark, Gregory D. & Department for Business, Innovation & Skills (2015). 2010 to 2015 government policy: public understanding of science and engineering. Saataavilla: <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-public-understanding-of-science-and-engineering>. Viitattu 20.12.2016.
- Collins, H.M. & Evans, Robert (2002) The Third Wave of Science Studies: Studies of Expertise and Experience. *Social Studies of Science* 32:2, 235–296.
- Collins, H.M. & Yearley, Steven (1992a). Epistemological Chicken. Teoksessa Andrew Pickering (toim.) *Science as Practice and Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 301–326.
- Collins, H.M. & Yearley, Steven (1992b) Journey into Space. Teoksessa Andrew Pickering (toim.) *Science as Practice and Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 369–389.
- Connolly, William E. (1995) *The Ethos of Pluralization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Couldry, Nick (2008) Actor network theory and media: do they connect and on what terms? Teoksessa A. Hepp, F. Krotz, S. Moores, C. Winter (toim.) *Connectivity, networks and flows: conceptualizing contemporary communications*. Cresskill: Hampton Press, 93–110.
- Dahlgren, Peter (1995) *Television and the Public Sphere: Citizenship, democracy and the media*. Lontoo: Sage Publications.
- Dean, Jodi (2001) Cybersalons and Civil Society: Rethinking the Public Sphere in Transnational Technoculture. *Public Culture* 13:2, 243–265.
- Dean, Jodi (2002) *Publicity's Secret. How Technoculture Capitalizes on Democracy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Deleuze, Gilles (1993) *The Fold: Leibniz and the Baroque*. Lontoo: Athlone Press.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1987) *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dewey, John (2006) *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Suom. Mika Renvall (alkup. *The Public and Its Problems* 1927). Tampere: Vastapaino.
- Durkheim, Émile (1982) *Sosiologian metodisäännöt*. Suom. Seppo Randell (alkup.

- 1895). Helsinki: Tammi.
- Edge, David (1995) Reinventing the Wheel. Teoksessa Sheila Jasanoff, Gerald E. Markle, James C. Petersen & Trevor Pinch (toim.) *Handbook of Science and Technology Studies*. Thousand Oaks: Sage, 3–23.
- Edwards, Gemma (2004) Habermas and social movements: what's 'new'? Teoksessa Nick Crossley & John Michael Roberts (toim.) *After Habermas: New Perspectives on the Public Sphere*. Oxford: Blackwell, 113–130.
- Elstub, Stephen (2010) The Third Generation of Deliberative Democracy. *Political Studies Review* 8:3, 291–307.
- Epstein, Steven (1996) *Impure Science. AIDS, Activism and the Politics of Knowledge*. Berkeley: University of California Press.
- Fariás, Ignacio (2014) Virtual attractors, actual assemblages: How Luhmann's theory of communication complements actor-network theory. *European Journal of Social Theory* 17:1, 24–41.
- Felski, Rita (1989) *Beyond Feminist Aesthetics: Feminist Literature and Social Change*. Cambridge: Harvard University Press.
- Fraser, Nancy (1997a) Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. Teoksessa *Justice Interruptus. Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York: Routledge, 69–98. (Suom. Veikko Pietilä (2009) *Media & viestintä* 32:3, 8–30.)
- Fraser, Nancy (1997b) Sex, Lies, and the Public Sphere: Reflections on the Confirmation of Clarence Thomas. Teoksessa *Justice Interruptus. Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York: Routledge, 99–120.
- Fuller, Steve (1993) *Philosophy, Rhetoric, and the End of Knowledge: The Coming of Science and Technology Studies*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Gardiner, Michael E. (2004) Wild publics and grotesque symposiums: Habermas and Bakhtin on dialogue, everyday life and the public sphere. Teoksessa Nick Crossley & John Michael Roberts (toim.) *After Habermas: New Perspectives on the Public Sphere*. Oxford: Blackwell, 28–48.
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity.
- Greimas, Algirdas J. (1980) *Strukturaalista semantiikkaa*. Suom. Eero Tarasti (alkup. 1966). Helsinki: Gaudeamus.
- Habermas Jürgen (1971) *Toward a Rational Society: Student Protest, Science, and Politics*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1976) *Legitimation Crisis*. Lontoo: Heinemann.
- Habermas, Jürgen (1981) New Social Movements. *Telos* 49, 33–37.
- Habermas, Jürgen (1987) *The Theory of Communicative Action: 2. Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1992) Further Reflections on the Public Sphere. Teoksessa Craig Calhoun (toim.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: The MIT Press, 421–461.
- Habermas, Jürgen (1994) Three Normative Models of Democracy. *Constellations* 1:1, 1–10.
- Habermas, Jürgen (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Polity.
- Habermas, Jürgen (2001a) *On the Pragmatics of Social Interaction: Preliminary Studies in the Theory of Communicative Action*. Cambridge: Polity.
- Habermas, Jürgen (2001b) The Postnational Constellation and the Future of Democracy. Teoksessa *The Postnational Constellation. Political Essays*.

- Cambridge: Polity, 58–112.
- Habermas, Jürgen (2004) *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suom. Veikko Pietilä (alkup. 1962). Tampere: Vastapaino.
- Habermas, Jürgen (2009) Poliittinen viestintä mediayhteiskunnassa: Voiko demokratia yhä iloita episteemisestä ulottuvuudesta? Normatiivisen teorian vaikutus empiiriseen tutkimukseen. Suom. Veikko Pietilä. *Media & viestintä* 32:3, 31–44.
- Hackett, Edward J., Amsterdamska, Olga, Lynch, Michael & Wajcman, Judy (2008) Introduction. Teoksessa Edward J. Hackett, Olga Amsterdamska, Michael Lynch & Judy Wajcman (toim.) *The Handbook of Science and Technology Studies*. Cambridge: The MIT Press, 1–9.
- Hall, Stuart (1990) Cultural Identity and Diaspora. Teoksessa Jonathan Rutherford (toim.) *Identity: Community, Culture, Difference*. Lontoo: Lawrence & Wishart, 222–237.
- Haraway, Donna (1987) A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology and Socialist Feminism in the 1980s. *Australian Feminist Studies* 2:4, 1–42.
- Haraway, Donna (1988) Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies* 14:3, 575–599.
- Harding, Sandra (1993) Rethinking Standpoint Epistemology: What Is “Strong Objectivity”? Teoksessa Linda Alcoff & Elizabeth Potter (toim.) *Feminist Epistemologies*. New York: Routledge, 49–82.
- Harman, Graham (2014) *Bruno Latour. Reassembling the Political*. Lontoo: Pluto Press.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1997) Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. *Tiedotustutkimus* 20:4, 4–21.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (2009) Julkisuusteoria ilmasitaateissa. *Media & viestintä* 32:3, 2–7.
- Honig, Bonnie (1993) *Political Theory and the Displacement of Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Irwin, Alan (2001) Constructing the scientific citizen: Science and democracy in the biosciences. *Public Understanding of Science* 10:1, 1–18.
- Irwin, Alan & Wynne, Brian (1996) Introduction. Teoksessa Alan Irwin & Brian Wynne (toim.) *Misunderstanding Science? The Public Reconstruction of Science and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–18.
- Jasanoff, Sheila (2003) Breaking the Waves in Science Studies: Comment on H.M. Collins and Robert Evans, 'The Third Wave of Science Studies'. *Social Studies of Science* 33:3, 389–400.
- Jasanoff, Sheila (2005) *Designs on Nature. Science and Democracy in Europe and the United States*. Princeton: Princeton University Press.
- Jasanoff, Sheila (2012) *Science and Public Reason*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Juraku, Kohta, Suzuki, Tatsujiro & Sakura, Osamo (2007) Social Decision-making Processes in Local Contexts: An STS Case Study on Nuclear Power Plant Siting in Japan. *East Asian Science, Technology and Society: an International Journal* 1, 53–75.
- Karppinen, Kari (2010) *Rethinking Media Pluralism. A Critique of Theories and Policy Discourses*. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos, viestinnän oppiaine.
- Knorr-Cetina, Karin (1981) *The Manufacture of Knowledge: An Essay on the Constructivist and Contextual Nature of Science*. Oxford: Pergamon Press.

- Koivisto, Juha & Väliverronen, Esa (1996) Resurgence of the critical theories of public sphere. *Journal of Communication Inquiry* 20:2, 18–36.
- Krarp, Troels Magelund & Blok, Anders (2011) Unfolding the social: quasi-actants, virtual theory, and the new empiricism of Bruno Latour. *The Sociological Review* 59:1, 42–63.
- Kuhn, Thomas (1994) *Tieteellisten vallankumousten rakenne*. Suom. Kimmo Pietiläinen (alkup. 1962). Helsinki: Art House.
- Kuletz, Valerie (1998) *The Tainted Desert. Environmental and Social Ruin in the American West*. New York: Routledge.
- Kunelius, Risto (2004) Kokemuksesta julkiseen tietoon: John Dewey'n pragmatismia viestinnän tutkijoille. Teoksessa Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 90–118.
- Kunelius, Risto (2006) Johdannoksi kirjan *The Public and Its Problems* suomennokseen. Teoksessa John Dewey (2006) *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Tampere: Vastapaino, 11–32.
- Kuula, Arja (2011) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kuusela, Hanna (2012) Tutkimusta katulampun varjossa. Piilossa olevien, kieltäytyvien ja spekuloiden toimijoiden haasteesta Bruno Latourin sosiologialle. *Tiede & edistys* 37:2, 142–157.
- Lash, Scott (2009) Afterword: In Praise of the A Posteriori. *Sociology and the Empirical. European Journal of Social Theory* 12:1, 175–187.
- Latour, Bruno (1987). *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (1988) *The Pasteurization of France*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (1999a) For David Bloor... and Beyond: A Reply to David Bloor's 'Anti-Latour'. *Studies in History and Philosophy of Science* 30:1, 113–129.
- Latour, Bruno (1999b) On Recalling ANT. Teoksessa John Law & John Hassard (toim.) *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell Publishers, 15–25.
- Latour, Bruno (2002a) Morality and Technology. The End of the Means. *Theory, Culture & Society* 19:5/6, 247–260.
- Latour, Bruno (2002b) The Science Wars: A Dialogue. *Common Knowledge* 8:1, 71–79.
- Latour, Bruno (2004a) *Politics of Nature. How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (2004b) Whose Cosmos, Which Cosmopolitics? Comments on the Peace Terms of Ulrich Beck. *Common Knowledge* 10:3, 450–462.
- Latour, Bruno (2004c) Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern. *Critical Inquiry* 30:2, 225–248.
- Latour, Bruno (2005a) From Realpolitik to Dingpolitik. Or How to Make Things Public. Teoksessa Bruno Latour & Peter Weibel (toim.) *Making Things Public. Atmospheres of Democracy*. Cambridge: MIT Press, 4–31.
- Latour, Bruno (2005b) *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press
- Latour, Bruno (2006) *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Suom. Risto Suikkanen (alkup. 1991). Tampere: Vastapaino.
- Latour, Bruno (2011a) From Multiculturalism to Multinaturalism: What Rules of Method for the New Socio-Scientific Experiments? *Nature and Culture* 6:1, 1–

17.

- Latour, Bruno (2011b) Networks, Societies, Spheres: Reflections of an Actor-Network Theorist. *International Journal of Communication* 5, 796–810.
- Latour, Bruno (2013) *An Inquiry into Modes of Existence. An Anthropology of the Moderns*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno & Woolgar, Steven (1986) *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. (Alkup. 1979.) Princeton: Princeton University Press.
- Laurent, Brice (2011) *Democracies on trial: assembling nanotechnology and its problems*. Business administration. École Nationale Supérieure des Mines de Paris. Saatavilla: <https://pastel.archives-ouvertes.fr/pastel-00716428>. Viitattu: 24.1.2017.
- Law, John (1999) After ANT: complexity, naming and topology. Teoksessa John Law & John Hassard (toim.) *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell Publishers, 1–14.
- Law, John (2004a) *After Method. Mess in Social Science Research*. Lontoo: Routledge.
- Law, John (2004b) Matter-ing: Or How Might STS Contribute? Centre for Science Studies. Lancaster: Lancaster University, 1–11. Saatavilla: <http://www.lancaster.ac.uk/fass/resources/sociology-online-papers/papers/law-matter-ing.pdf>. Viitattu: 18.1.2017.
- Lee, Caroline W. (2015) *Do-It-Yourself Democracy. The Rise of the Public Engagement Industry*. New York: Oxford University Press.
- Lee, Nick & Brown, Steve (1994) Otherness and the Actor Network. The Undiscovered Continent. *The American Behavioral Scientist* 37:6, 772–790.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2004) Yhteiskunta välityksinä ja koetuksina: Bruno Latour ja kollektiivien kokoonpaneminen. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) *Sosiologia nykykeskusteluja*. Helsinki: Gaudeamus, 166–205.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008) *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Leskinen, Jaakko (2000) Michel Callon ja sosiologian materialisointi. Teoksessa Tarmo Lemola (toim.) *Näkökulmia teknologiaan*. Helsinki: Gaudeamus, 176–192.
- Levin, Kelly, Cashore, Benjamin, Bernstein, Steven & Auld, Graeme (2012) Overcoming the tragedy of super wicked problems: constraining our future selves to ameliorate global climate change. *Policy Sciences* 45:2, 123–152.
- Lippmann, Walter (1925) *The Phantom Public*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Lippmann, Walter (1965) *Public Opinion*. (Alkup. 1922.) New York: Free Press.
- Lyotard, Jean-François (1988) *The Differend. Phrases in Dispute*. Manchester: Manchester University Press.
- Malmberg, Tarmo (2009) Lippmann vai Dewey? Demokratia, poliittinen kulttuuri ja julkisuus. *Media & viestintä* 32:3, 54–72.
- Marres, Noortje (2004) Tracing the trajectories of issues, and their democratic deficits, on the Web. The case of the Development Gateway and its doubles. *Information Technology & People* 17:2, 124–149.
- Marres, Noortje (2005) *No Issue, No Public. Democratic Deficits after the Displacement of Politics*. Amsterdam: Ipskamp Printpartners. Saatavilla: https://pure.uva.nl/ws/files/3890776/38026_thesis_nm_final.pdf. Viitattu 7.12.2010.
- Marres, Noortje (2007) The Issues Deserve More Credit: Pragmatist Contributions to the Study of Public Involvement in Controversy. *Social Studies of Science* 37:5, 759–780.
- Marres, Noortje (2010) Front-staging Nonhumans: Publicity as a Constraint on the

- Political Activity of Things. Teoksessa Bruce Braun & Sarah J. Whatmore (toim.) *Political Matter. Technoscience, Democracy, and Public Life*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 177–210.
- Marres, Noortje (2015) Why Map Issues? On Controversy Analysis as a Digital Method. *Science, Technology, & Human Values* 40:5, 655–686.
- McLaughlin, Lisa (1993) Feminism, the public sphere, media and democracy. *Media, Culture and Society* 15:4, 599–620.
- McLaughlin, Lisa (2004) Feminism and the political economy of transnational public space. Teoksessa Nick Crossley & John Michael Roberts (toim.) *After Habermas: New Perspectives on the Public Sphere*. Oxford: Blackwell, 156–175.
- Mol, Annemarie (1999) Ontological politics. A word and some questions. Teoksessa John Law & John Hassard (toim.) *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell Publishers, 74–89.
- Mol, Annemarie (2002a) *The Body Multiple*. Durham: Duke University Press.
- Mol, Annemarie (2002b) Cutting Surgeons, Walking Patients. Some Complexities Involved in Comparing. Teoksessa Annemarie Mol & John Law (toim.) *Complexities: Social studies of knowledge practices*. Durham: Duke University Press, 218–257.
- Morton, Timothy (2013) *Hyperobjects. Philosophy and Ecology after the End of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mouffe, Chantal (1992a) Preface. Democratic Politics Today. Teoksessa Chantal Mouffe (toim.) *Dimensions of Radical Democracy. Pluralism, Citizenship, Community*. Lontoo: Verso, 1–14.
- Mouffe, Chantal (1992b) Democratic Citizenship and the Political Community. Teoksessa Chantal Mouffe (toim.) *Dimensions of Radical Democracy. Pluralism, Citizenship, Community*. Lontoo: Verso, 225–239.
- Mouffe, Chantal (2000) *The Democratic Paradox*. Lontoo: Verso.
- Mouffe, Chantal (2009) Keskusteleva demokratia vai kiistelevä moniarvoisuus? Suom. Veikko Pietilä (alkup. 1999). *Media & viestintä* 32:3, 45–53.
- Nieminen, Hannu (2003) Julkisuusteorian rakennemuutos: ajatuksia kriittis-realistisesta julkisuuskäsityksestä. *Tiedotustutkimus* 26:2, 18–32.
- Noro, Arto (2000) Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. *Sociologia* 37:4, 312–329.
- Noys, Benjamin (2010) *The Persistence of the Negative. A Critique of Contemporary Continental Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ojakangas, Mika (2002) *Kenen tahansa politiikka*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Pietilä, Veikko (1999) Julkiso ja yleisö. *Tiedotustutkimus* 22:3, 4–13.
- Pietilä, Veikko (2007) *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Tampere, Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (2010) The public rakennelmana yleisöä koskevissa puhetoissa. Teoksessa Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri (toim.) *Julkisot, yleisöt ja media*. Tampere: Tampere University Press, 217–242.
- Pietilä, Veikko & Ridell, Seija (1998) Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* 21:1, 95.
- Pietilä, Veikko & Ridell, Seija (2010) Näkökohtia julkisuudesta. Teoksessa Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri (toim.) *Julkisot, yleisöt ja media*. Tampere: Tampere University Press, 353–370.
- Polanyi, Karl (2009) *Suuri murros. Aikakautemme poliittisen ja taloudelliset juuret*. Suom. Natasha Vilokkinen (alkup. 1944). Tampere: Vastapaino.
- Price, Vincent (1992) *Public Opinion*. Newbury Park: Sage Publications.

- Pyyhtinen, Olli (2015) Sosiologia ilman yhteiskuntaa? Bruno Latourin sosiaaliteoria. Teoksessa Miikka Pyykkönen & Ilkka Kauppinen (toim.) *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus, 259–277.
- Pyyhtinen, Olli & Tamminen, Sakari (2007) Inhimillistä, aivan liian inhimillistä? Foucault, Latour ja ihmistieteiden antropologinen uni. *Tiede & edistys* 32:3, 229–251.
- Rancière, Jacques (2009) *Erimielisyys. Poliittikka ja filosofia*. Suom. Heikki Kujansivu. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Renvall, Mika (2006) Suomentajan alkusanat. Teoksessa John Dewey (2006) *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Tampere, Vastapaino, 7–10.
- Ridell, Seija (2006) Yleisö. Teoksessa Seija Ridell, Pasi Väliaho & Tanja Sihvonen (toim.) *Mediaa käsittämässä*. Tampere: Vastapaino, 233–257.
- Ripatti-Torniainen, Leena (2013) *Ihminen julkisessa maailmassa. Näkökulmia julkista toimijaa ja julkison muodostumista koskeviin käsityksiin*. Jyväskylä Studies in Humanities 201. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Ripatti-Torniainen, Leena & Hujanen, Jaana (2012) Julkisojen keskustelu. Julkisen keskustelun muodostuminen ja dynamiikka Helsingin ja Sipoon rajakiistan alkuvaiheessa. *Poliittikka* 53:3, 188–204.
- Roberts, John Michael & Crossley, Nick (2004) Introduction. Teoksessa Nick Crossley & John Michael Roberts (toim.) *After Habermas: New Perspectives on the Public Sphere*. Oxford: Blackwell, 1–27.
- Rose, Nikolas (1999) *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas (2007) *The Politics of Life Itself. Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century*. Princeton: Princeton University Press.
- Rosen, Jay (2000) *What Are Journalists For?* New Haven: Yale University Press.
- Ryan, Alan (1995) *John Dewey and the High Tide of American Liberalism*. New York: W. W. Norton & Company.
- Schmitt, Carl (1996) *The Concept of the Political*. (Alkup. 1932.) Chigaco: University of Chigaco Press.
- Schudson, Michael (2008) The “Lippmann-Dewey Debate” and the Invention of Walter Lippmann as an Anti-Democrat 1986–1996. *International Journal of Communication* 2, 1031–1042.
- Seegerstråle, Ullica (2000) Science and Science Studies: Enemies or Allies? Teoksessa Ullica Seegerstråle (toim.) *Beyond the Science Wars. The Missing Discourse about Science and Society*. Albany: State University of New York Press, 1–40.
- Serres, Michel (2007) *The Parasite*. (Alkup. 1980.) Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Serres, Michel & Latour, Bruno (1995) *Conversations on Science, Culture, and Time*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Shapin, Steven (1990) Science and the Public. Teoksessa R. C. Olby, G. N. Cantor, J. R. R. Christie & M. J. S. Hodge (toim.) *Companion to the History of Modern Science*. Lontoo: Routledge, 990–1007.
- Shapin, Steven & Schaffer, Simon (1989) *Leviathan and the Air-pump: Hobbes, Boyle, and the Experimental Life*. Princeton: Princeton University Press.
- Silvast, Antti & Virtanen, Mikko J. (2008) Riski, asiantuntijuus ja maallikot. Ulrich Beckin riskiyhteiskunnan teorian kritiikki. *Tiede & edistys* 33:1, 50–65.
- Simpson, Lorenzo C. (1986) On Habermas and Particularity: Is there Room for Race and Gender on the Glassy Plains of Ideal Discourse? *Praxis International* 3, 328–340.

- Sismondo, Sergio (2008) Science and Technology Studies and an Engaged Program. Teoksessa Edward J. Hackett, Olga Amsterdamska, Michael Lynch & Judy Wajcman (toim.) *The Handbook of Science and Technology Studies*. Cambridge: The MIT Press, 13–31.
- Sismondo, Sergio (2010) *An Introduction to Science and Technology Studies*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Sokal, Alan D. (1996) Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity. *Social Text* 14:1/2, 217–252.
- Stehr, Nico (1994) *Knowledge Societies*. Lontoo: Sage.
- Stengers, Isabelle (2010) Including Nonhumans in Political Theory: Opening Pandora's Box? Teoksessa Bruce Braun & Sarah J. Whatmore (toim.) *Political Matter. Technoscience, Democracy, and Public Life*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 3–33.
- Strathern, Marilyn (1991) *Partial Connections*. Savage: Rowman & Littlefield.
- Tamminen, Sakari (2012) Tieteentutkimuksesta yhteiskunnan uudenaikaiseen kokoonpanoon. Latourilainen kosmopolitiikka ja yhdessä elämisen vaikeus. *Tiede & edistys* 37:2, 117–141.
- Taylor, Charles (1995) *Philosophical Arguments*. Cambridge: Harvard University Press.
- Taylor, Charles (2004) *Modern Social Imaginaries*. Durham: Duke University Press.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2011) *Kansallisen narkolepsiatyöryhmän loppuraportti 31.8.2011*. THL-raportti 44/2011. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/80009>. Viitattu: 9.1.2017.
- Turner, Stephen (2008) The Social Study of Science before Kuhn. Teoksessa Teoksessa Edward J. Hackett, Olga Amsterdamska, Michael Lynch & Judy Wajcman (toim.) *The Handbook of Science and Technology Studies*. Cambridge: The MIT Press, 33–62.
- Töttö, Pertti (1996) Émile Durkheim – kaikki on sosiaalista. Teoksessa Jukka Gronow, Arto Noro, Pertti Töttö *Sosiologian klassikot*. Helsinki, Gaudeamus, 154–212.
- Virtanen, Mikko J. (2007) Refleksiivisen modernisaation teoria. Ulrich Beckin aikalaisdiagnoosi yhteiskuntateorianä. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/18170>. Viitattu 22.1.2017.
- Virtanen, Mikko J. (2015) *Systeemiteoreettisia askelmerkkejä nyky-yhteiskuntaan. Tutkielma systeemiteoreettisesta yhteiskuntateoriasta ja sen metodologisesta käytöstä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Voß, Jan-Peter & Amelung, Nina (2016) Innovating public participation methods: Technoscientization and reflexive engagement. *Social Studies of Science* 46:5, 749–772.
- de Vries, Gerard (2007) What is Political in Sub-politics? How Aristotle Might Help STS. *Social Studies of Science* 37:5, 781–809.
- Warner, Michael (2002) *Publics and Counterpublics*. New York: Zone Books.
- Westbrook, Robert B. *John Dewey and American Democracy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Whatmore, Sarah J. & Landström, Catharina (2011) Flood apprentices: an exercise in making things public. *Economy and Society* 40:4, 582–610.
- Whipple, Mark (2005) The Dewey-Lippmann Debate Today: Communication Distortions, Reflective Agency, and Participatory Democracy. *Sociological Theory* 23:2, 156–178.
- Wynne, Brian (1995) Public Understanding of Science. Teoksessa Sheila Jasanoff, Gerald E. Markle, James C. Petersen & Trevor Pinch (toim.) *Handbook of*

- Science and Technology Studies*. Thousand Oaks: Sage, 361–388.
- Wynne, Brian (1996) Misunderstood misunderstandings: social identities and public uptake of science. Teoksessa Alan Irwin & Brian Wynne (toim.) *Misunderstanding Science? The Public Reconstruction of Science and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press, 19–46.
- Wynne, Brian (2003) Seasick on the Third Wave? Subverting the Hegemony of Propositionalism: Response to Collins & Evans (2002). *Social Studies of Science* 33:3, 401–417.
- Wynne, Brian (2007) Public Participation in Science and Technology: Performing and Obscuring a Political–Conceptual Category Mistake. *East Asian Science, Technology and Society: an International Journal* 1, 99–110.
- Ylikoski, Petri (2000) Bruno Latour ja tieteen tutkimus. *Tiede & edistys* 25:4, 296–310.
- Young, Iris Marion (1985) Impartiality and the Civic Public: Some Implications of Feminist Critiques of Moral and Political Theory. *Praxis International* 5:4, 381–401.
- Young, Iris Marion (1990) The Ideal of Community and the Politics of Difference. Teoksessa Linda J. Nicholson (toim.) *Feminism/Postmodernism*. New York: Routledge, 300–323.
- Young, Iris Marion (1997) Difference as a Resource for Democratic Communication. Teoksessa James Bohman & William Rehg (toim.) *Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics*. Cambridge: The MIT Press, 383–406.
- Young, Iris Marion (2000) *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.